

Monika Bogdał

Polityka informacyjna rządu na rzecz polskiej
energetyki jądrowej

Government information policy for Polish nuclear
energy

Praca doktorska

Promotor: Prof. dr hab. inż. Ryszard Ławniczak

Promotor pomocniczy:

Pracę przyjęto dnia:

Podpis promotora

Poznań 2023

*Chciałabym podziękować mojej rodzinie i mentorom za wsparcie podczas pisania
– rzetelna nauka potrzebuje nie tylko zaangażowania i pomysłów, ale również
doświadczenia, które przychodzi dopiero z czasem i pod okiem bardziej doświadczonych*

Spis treści

1. Wstęp.....	5
2. Polityka energetyczna państwa.....	10
2.1. Determinanty	10
2.2. Instrumenty.....	15
2.3. Grupy interesów.....	18
2.4. Gospodarcze znaczenie polityki energetycznej	21
2.5. Transformacja gospodarcza w Polsce i jej wpływ na kulturę energetyczną.....	23
3. Rządowe komunikowanie na rzecz energetyki jądrowej	29
3.1. Podstawy teoretyczne.....	29
3.2. Komunikowanie na rzecz społecznej akceptacji energetyki jądrowej.....	38
3.3. Kluczowi interesariusze w procesie budowy elektrowni jądrowej.....	43
4. Kształtowanie percepcji społecznej dotyczącej budowy pierwszej polskiej elektrowni jądrowej w publikacjach prasowych.....	49
4.1. Polski program jądrowy	49
4.2. Kampania informacyjna rządu na rzecz polskiej energetyki jądrowej.....	51
4.3. Opinia społeczna na temat polskiej energetyki jądrowej.....	53
4.4. Kontekst medialny kampanii informacyjnej.....	66
4.5. Analiza ilościowa publikacji prasowych związanych z programem polskiej energetyki jądrowej.....	68
5. Podsumowanie	74
6. Bibliografia.....	80
7. Spis tabel.....	90
8. Spis rysunków i wykresów	91
9. Załączniki	92

1. Wstęp

Sektor energetyczny jest kluczowym obszarem z punktu widzenia bezpieczeństwa obywateli i rozwoju gospodarczego. Z tego względu stopień zaangażowania rządów poszczególnych państw w kształtowanie ram dla jego funkcjonowania i ingerowanie w mechanizmy jego działania mimo postępujących procesów liberalizacyjnych i konkurencyjnych jest cały czas znaczny. Polityka energetyczna jako podstawowe narzędzie dla realizacji tych działań jest więc jedną z kluczowych polityk realizowanych w strukturach państwa. Polityka ta ma nie tylko wymiar strategiczny, ale również operacyjny, w którym posiłkuje się dodatkowymi politykami określającymi instrumenty dla realizacji określonych w niej celów. Jedną z takich polityk jest polityka informacyjna, która określa mechanizmy komunikowania się z interesariuszami polityki energetycznej, wykorzystywane w nich metody i narzędzia. Znaczenie, jakie może mieć polityka informacyjna rządu dla skuteczności realizowanych przez niego działań spowodowało, że to właśnie ona jest przedmiotem procesu badawczego, którego wyniki zostały przedstawione w pracy.

Efektywność poszczególnych mechanizmów komunikowania jest uzależniona od szeregu czynników, które kształtują ramy w jakich odbywa się to komunikowanie. Mogą to być w szczególności przyjęty w danym państwie system polityczny, gospodarczy czy ukształtowana kultura społeczna. Ich wybór jest ściśle uzależniony od celów, których realizację ma wspierać polityka informacyjna. W przypadku działań podejmowanych przez rząd na rzecz polskiej energetyki jądrowej, celem tym było wprowadzenie do struktury źródeł wytwórczych nowego źródła energii. Został on sformułowany w ramach dokumentów dotyczących polskiej polityki energetycznej. Z uwagi na kontrowersyjny charakter energii jądrowej, rząd musiał pozyskać zaufanie społeczne dla realizacji tych działań, żeby nie napotkać intensywnego oporu społecznego po rozpoczęciu procesu budowy elektrowni jądrowej. Wymagało to więc ustalenia postaw społecznych wobec energetyki jądrowej w Polsce i w razie dużego sprzeciwu wobec planowanej inwestycji – podjęcie działań zmierzających do zmiany percepcji społecznej w tym zakresie.

Analizą instrumentów polityki energetycznej i oddziaływania na postawy społeczne zajmowali się m.in. Radetzki, Egmond, Jonker, Kork, Emblemavag, Klevas, Streimikene, Lund czy Grikstaite, a z polskich naukowców Kandora, Łucki, Misiak, Kudełko, Suwała

czy Kamiński. Ich badania koncentrują się jednak na kwestii oszczędzania energii i redukcji emisji CO₂ oraz na rozwoju energii z odnawialnych źródeł. Badania dotyczące opinii społecznej w odniesieniu do energii atomowej jako źródła energii były już prowadzone, jednak większość z nich koncentruje się na aspektach mocno ekonomicznych i socjologicznych. Problematyka poruszana w pracy, która dotyczy możliwości ukształtowania przez instrumenty polityki informacyjnej rządu postawy społecznej w zakresie akceptacji energetyki jądrowej, jest jednak nadal obszarem, który nie został szczegółowo zbadany. Była przedmiotem analizy jaką prowadzili m.in. Stankiewicz czy Mrozowska i Duraj, a także badacze z ośrodków zaangażowanych w polski program energetyki jądrowej takich jak Uniwersytet Warszawski. Publikacje te nie podejmują jednak próby badania możliwego związku między społeczną postawą wobec energetyki jądrowej, aspektami ekonomicznymi funkcjonowania rynku energii elektrycznej ukształtowanymi przez realizowaną politykę energetyczną i działaniami podejmowanymi przez rząd w ramach prowadzonej przez niego polityki informacyjnej. Jest to więc ciągle tematyka aktualna, a w zakresie rządowego komunikowania nadal nie w pełni zbadana w literaturze przedmiotu nie tylko w Polsce, ale również na świecie.

Przedstawiona w pracy analiza miejsca, jakie polityka informacyjna zajmuje w ramach polityki energetycznej rządu w kontekście energetyki jądrowej, skupia się na poszukiwaniu związku między procesami gospodarczymi, sferą instytucjonalną funkcjonowania państwa i aspektami psychologicznymi, które kształtują postawy społeczne w kwestii newralgicznej dla bezpieczeństwa energetycznego i długoterminowego wzrostu gospodarczego. W zależności od ustroju gospodarczego i obowiązującego w danym kraju systemu politycznego, udział społeczeństwa w życiu publicznym jest inny. Dlatego rządy w różnych krajach podejmując swoje działania muszą się w różnym stopniu liczyć ze zdaniem poszczególnych grup interesariuszy, co może rodzić pokusę do odejścia od dialogu i dwukierunkowego komunikowania na rzecz generowania jednostronnego komunikatu. Obowiązująca w danym państwie kultura energetyczna, o której mówią Łucki i Misiak, ma kluczowe znaczenie dla wyboru modelu komunikowania, a więc rodzaju i intensywności działań, jakie będzie podejmował rząd w celu przeprowadzenia jej transformacji oraz ustalenia właściwego kręgu ich interesariuszy.

Określenie modelu właściwego dla efektywnego wsparcia planów budowy elektrowni jądrowej w Polsce miało miejsce już po wejściu Polski do Unii Europejskiej i mogłoby się wydawać, że odbywało się w warunkach systemu gospodarczego zbliżonego do krajów zachodnich. Transformacja kultury energetycznej w Polsce nakładała się jednak na transformację systemową, co spowodowało, że efekt tych przekształceń był nadal odczuwalny w wielu płaszczyznach. Polityka informacyjna potrzebna w warunkach wymuszonej liberalizacji i tworzących się dopiero struktur konkurencyjnych nie mogła osiągnąć pełnej efektywności opierając się na klasycznych teoriach dotyczących komunikowania, jakie wypracowała amerykańska szkoła public relations w zupełnie innych realiach systemowych. Działania podejmowane przez rząd w ramach przyjętej polityki informacyjnej, z którą była związana kampania informacyjna zainicjowana 29.03.2012 r., powinny więc być czerpać z założeń określonych przez szkołę krytycznego podejścia jakie sformułowali L'Etang, David Mc Kie, Snow czy Xifra oraz transformacyjnego public relations, którego założenia sformułował Ławniczak.

Wiele miejsca w opracowaniach naukowych dotyczących polityki energetycznej poświęca się problemom technicznym i związanym z efektywnością ekonomiczną. Mniej mówi się na temat znaczenia zaufania do rządu i jego reputacji, które Wojcik wymienia jako aspekty kluczowe dla osiągnięcia celów dwustronnego komunikowania. Poza głównym nurtem analiz public relations znajduje się również aspekt psychologicznego oddziaływania informacji na temat katastrof nuklearnych na społeczną akceptację określonego kierunku polityki energetycznej, które stanowią bardziej przedmiot zainteresowania nauk o zarządzaniu kryzysowym niż nauk społecznych, do których należy ekonomia. Z tego powodu praca wpisuje się również w lukę o istotnym znaczeniu dla funkcjonowania aparatu państwa przez zastosowanie podejścia ekonocentrycznego do analizy zjawisk związanych z komunikowaniem przez rząd polityki energetycznej państwa, wpływem asymetrii informacji na postawy społeczne i związkiem tych zjawisk z gospodarką.

Głównym celem pracy jest weryfikacja hipotezy badawczej, zgodnie z którą polityka informacyjna rządu wpływa na kształtowanie postaw społecznych wobec energetyki jądrowej. Wynika ona bezpośrednio z problemu badawczego, którym jest ustalenie i scharakteryzowanie czynników, jakie warunkują działania rządowe w zakresie wyboru modelu komunikowania ze społeczeństwem w celu uzyskania poparcia dla energetyki

jądrowej. Cele poznawcze pracy obejmują usystematyzowanie pojęć z zakresu polityki energetycznej i informacyjnej państwa (interesariusze, instrumenty, kierunki rozwoju) w kontekście rozwoju polskiej energetyki jądrowej. Zweryfikowanie hipotezy badawczej wymaga przeanalizowania założeń dotyczących kierunków transformacji rynku energii w Polsce i roli, jaką odegrała w niej polityka energetyczna. W dalszej kolejności kluczowe jest określenie aspektów związanych z przemianami społecznymi i ekonomicznymi, które są konieczne dla zaakceptowania energii jądrowej jako źródła energii w Polsce i sposobem kształtowana percepcji społecznej tego źródła energii przez przekaz prasowy, który stanowi jedno z narzędzi komunikowania rządowego, na którym można oprzeć politykę informacyjną. Zebranie w jednym miejscu wiedzy co do wymienionych kwestii teoretycznych, pozwoli na zbadanie, czy można znaleźć związek między stanowiskiem społeczeństwa wobec energetyki jądrowej a ceną energii i intensywnością przekazów medialnych ukierunkowanych na społeczności lokalne. W przypadku niniejszej pracy, przedmiotem jej zainteresowania są społeczności zlokalizowane w regionie, w którym miała zostać wybudowana pierwsza polska elektrownia jądrowa.

W razie negatywnej weryfikacji sformułowanej hipotezy badawczej, badaniu podlegać będzie hipoteza alternatywna, zgodnie z którą na skuteczność polityki informacyjnej w kształtowaniu postaw społecznych wobec energetyki jądrowej mają wpływ następujące trzy czynniki:

- zaufanie opinii publicznej do działań rządu związanych z wprowadzeniem energetyki jądrowej jako źródła energii,
- zapewnienie dwustronnego, symetrycznego komunikowania rządu z interesariuszami,
- uwzględnienie aspektów transformacyjnych komunikowania i anomalii występujących w procesie transformacji kultury energetycznej.

Praca ma charakter analityczny i opiera się na wnioskowaniu typu indukcyjnego oraz metodzie historyczno-porównawczej. Oznacza to, że synteza końcowa zostanie przeprowadzona na podstawie wyników analizy zjawisk i faktów oraz analizy źródeł (pierwotnych i wtórnych), takich jak literatura przedmiotu, historyczne dane statystyczne i ich opracowania, akty prawne, raporty, publikacje prasowe. Przeprowadzona w pracy analiza opiera się na polskiej polityce energetycznej od lat 90-tych XX wieku do roku 2020,

ze szczególnym uwzględnieniem działań z zakresu polityki informacyjnej w latach 2012-2020. W pracy badaniu podlegają publikacje prasowe, które mogły potencjalnie mieć wpływ na kształtowanie społecznego poparcia dla energetyki jądrowej w lokalizacjach w województwie pomorskim, które zostały wytypowane przez rząd pod budowę pierwszej polskiej elektrowni jądrowej.

W wyniku przeprowadzonej analizy, autorka pracy ma zamiar wykazać, że rządowe komunikowanie na rzecz polskiej energetyki jądrowej będzie skuteczne jedynie wówczas, gdy społeczeństwo zostanie zaangażowane w proces decyzyjny dotyczący budowy elektrowni jądrowej. Polityka informacyjna musi więc uwzględniać oczekiwania społeczne oraz poziom zaufania do rządu i zmierzać do zwiększenia stopnia wyedukowania społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa technologii jądrowych. Oprócz kwestii związanych z bezpieczeństwem, na społeczną percepcję programu jądrowego wpływ mają również partykularne interesy lobby energetycznego i inne czynniki, takie jak np. lokalizacja elektrowni czy korzyści ekonomiczne (ceny energii). Jednak przy odpowiedniej strategii komunikowania bodźce pozytywne w postaci korzyści z wdrożenia do struktury źródeł wytwórczych energetyki jądrowej są w stanie przeważyć nad bodźcami negatywnymi, takimi jak obawa przed katastrofą nuklearną czy problem składowania odpadów radioaktywnych, które mogą wykorzystywać poszczególne grupy interesariuszy np. aktywiści ekologiczni.

2. Polityka energetyczna państwa

2.1. Determinanty

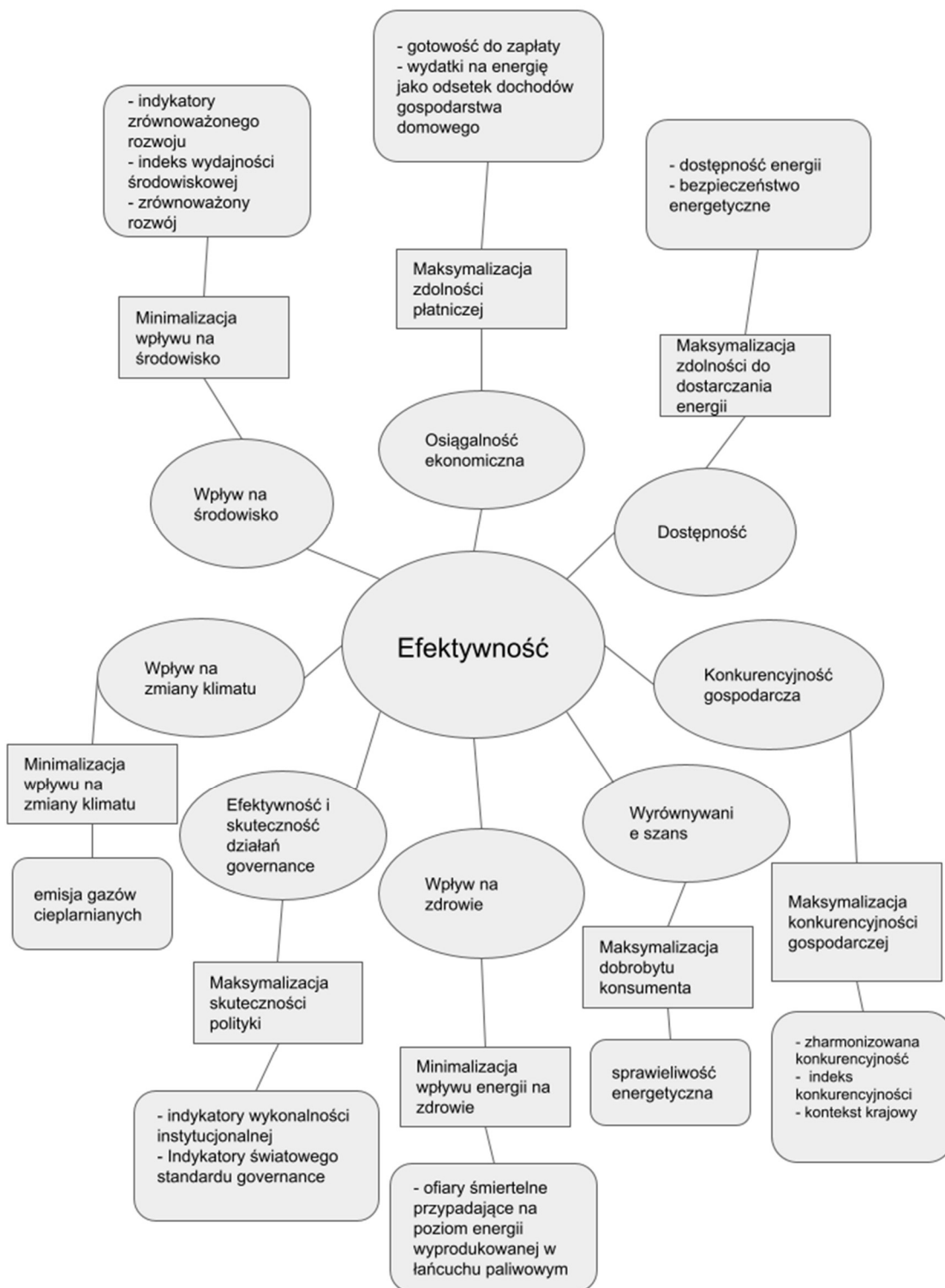
Polityka w ujęciu nowożytnym została zdefiniowana przez Webera (1998, s. 55-56) na najprostszym poziomie jako każdy przejaw działalności kierowniczej. Z punktu widzenia realizacji funkcji państwa polityką jest dla niego „*dążenie do udziału we władzy lub do wywierania wpływu na podział władzy czy to między państwami, czy też w obrębie państwa między grupami ludzi, jakie ono obejmuje*”. Kolejne teorie związane z badaniem polityk i ich determinantów kładły coraz większy nacisk na aspekty behawioralne związane z kontrolą, wpływem i budowaniem władzy lub autorytetu (Azjen, 1991; Stinebrickner, 2015; Allen, 2018; Wang, Sun i Wang, 2020). Nie oznacza to jednak, że polityka nie jest już postrzegana po prostu jako forma realizacji zadań publicznych, którą można zobiektywizować z punktu widzenia treści, w oderwaniu od subiektywnych ocen otoczenia co do jej poparcia (Zhou i in., 2022). Zgodnie z poglądami postbehawioralnymi nadaje jej to charakter narzędzia dla realizacji konkretnego celu politycznego przez aparat państwowy (Opalek, 1986), pozwalające usuwać ograniczenia w zaspokajaniu potrzeb ludzi (Antoszewski i Herbut, 1999) lub po prostu opisać stosunek między deklaracjami rządu, a jego faktycznym działaniem (Roskin i in., 2001). Przytoczona baza pojęciowa ma jednak jeden element wspólny istotny z punktu widzenia dalszej analizy. Określa politykę jako sposób interakcji między rządzącymi a rządzonymi. Prowadzi to do wniosku, że kierunki polityki i przyjęte na jej potrzeby rozwiązania, będą zdeterminowane przez cele, jakie realizuje rząd zgodnie z założeniami ustroju polityczno-gospodarczego funkcjonującego w danym państwie. Cele te będą powiązane z potrzebami i oczekiwaniami społecznymi, determinuje je więc również kultura społeczna.

Polityka energetyczna jest rodzajem polityki wyodrębnionym z uwagi na przedmiot jej regulacji. Może być zdefiniowana jako podzbiór polityki gospodarczej, polityki zagranicznej oraz krajowej i międzynarodowej polityki bezpieczeństwa (Kohl, 2004). Tradycyjnie polityka energetyczna miała na celu zapewnienie bezpieczeństwa dostaw energii, przystępności cenowej i ograniczenie wpływu sektora na środowisko. W centrum zainteresowań rządu w tym obszarze jest więc bilansowanie popytu i podaży energii oraz optymalizacja związanych z tym kosztów (Aalto i in., 2021). Działania te od blisko

trzech dekad odbywają się na świecie w ramach realizacji postulatów zrównoważonego rozwoju i związanych z tym kwestii środowiskowych, społecznych i instytucjonalnych (Bradbrook i in., 2005; Goldemberg i Johansson, 2004). Dlatego definicja polityki energetycznej nie jest jednolita w nauce akademickiej. Część badaczy wskazuje na konieczność uwzględnienia przy analizie tego zagadnienia roli interesariuszy „nierządowych” (Mundaca, 2008) i bardziej szczegółowych powiązań międzynarodowych związanych z jej realizacją (Pollack i in., 2010; Woyke 2004). Inni skupiają się na aspektach normatywnych (Pelegry i Basterra, 2014) i akcentują powiązania między poszczególnymi sektorami gospodarki w związku z realizacją polityki energetycznej na rynku wewnętrznym (Braun i Gildden, 2014, s. 29-30; Tosun, 2017, s. 1). Dlatego założenia, miary i instrumenty, jakie są wykorzystywane przy tworzeniu struktury takiej polityki zależą od wielu różnych czynników, wśród których można wymienić (Woyke 2004, s. 177-178; Dingler i Zamfirescu, 2011, s. 51):

- dostępność surowców energetycznych,
- tempo wzrostu populacji,
- poziom rozwoju gospodarczego,
- infrastrukturę energetyczną,
- postęp techniczny,
- politykę rządu,
- standardy legislacyjne,
- preferencje społeczne.

Polityka energetyczna przez zastosowanie określonych narzędzi zmierza do osiągnięcia określonych celów, jej determinanty można więc określić również odwracając ten proces operacyjny. Na podstawie badań dokumentów związanych z polityką energetyczną jaką przeprowadzili Ortiz i Leal (2020) można zdefiniować 4 kategorie, według których mogą być oceniane efekty realizacji takiej polityki, dzieląc je na czynniki instytucjonalne, środowiskowe, ekonomiczne i społeczne. Z ich badań wynika, że skuteczność polityki energetycznej jest najczęściej oceniana przez pryzmat aspektów ekonomicznych, w drugiej kolejności środowiskowych (rys. 1).

Rys. 1. Kategorie oceny skuteczności polityki energetycznej

Źródło: Tłumaczenie własne Ortiz i Leal, 2020.

Oznacza to, że aspekt społecznej akceptacji polityki energetycznej ciągle jeszcze nie doczekał się dobrego przełożenia na mierniki operacyjne związane z jej realizacją.

Powodem tego może być sposób, w jaki kształtowana jest polityka energetyczna. Czynniki społeczne, czyli poglądy obywateli, mogą mieć wpływ na decyzje polityczne już na etapie określania celów takiej polityki podczas jej projektowania. Rząd ocenia na ile społeczeństwo może aktywnie zareagować na planowane decyzje i jak, w zależności od bliskości wyborów, może się to odbić na rządzących. Czynniki te są więc częściowo uwzględniane przy tworzeniu założeń ekonomicznych i środowiskowych dla danej polityki. Kwestie związane z mierzaniem skuteczności polityki informacyjnej, z punktu widzenia zaproponowanej systematyki, powinny być wyodrębnione w obszarze, który skupia się na działaniach governance.

Kategorie oceny skuteczności polityki energetycznej wpisują się w ramy, w oparciu o które badacze formułują koncepcje kultury energetycznej (Engi i Icerman, 1995; Ertesvag i Mielnik, 2000; Glenn i Gordon, 2002; Tapio i in., 2007). Kultura energetyczna ma ścisły związek z kulturą ekologiczną (Górka i in., 2001), społeczną (Jochem, 1998; Mazur, 2007) i ekonomiczną (Aalto i in., 2021). Można ją zdefiniować na podstawie dominującego w danym kraju źródła energii w oparciu o następujące czynniki, które sformułowali Łucki i Misiak (2011):

- dekarbonizacja działalności człowieka,
- poprawa sprawności przetwarzania energii pierwotnej,
- poprawa sprawności wykorzystywania nośników energii,
- poszanowanie energii przez użytkowników,
- zapewnienie społeczeństwu taniej i pewnej energii.

Jako jeden z najważniejszych aspektów polityki energetycznej wskazuje się eliminację emisji CO₂ (mierzoną np. wskaźnikiem intensywności emisji per capita, na jednostkę energii lub jednostkę PKB). Wśród źródeł energii „dobrych dla środowiska” wymienia się także niskoemisyjną energetykę jądrową, która stosunkowo często stanowiła sposób na wyjście ze źródeł węglowych – mimo, że z tym źródłem energii wiąże się również sporo zagrożeń związanych z wyciekami lub skażeniami radioaktywnymi czy koniecznością zagospodarowania i składowania odpadów (Łucki i Misiak, 2010, s. 50-51, 56). Kolejnym aspektem, na jakim koncentruje się polityka energetyczna jest ograniczenie zużycia energii (mierzone np. wskaźnikiem % przetwarzania energii pierwotnej w finalną, energii finalnej w usługi lub energochłonnością gospodarki, to znaczy liczbą jednostek energii na jednostkę

PKB lub per capita). Jest to kwestia, na którą wpływa ma nie tylko percepcja społeczna zasadności takiego działania, ale również koszt ekonomiczny konsumpcji określany na podstawie ceny energii. Żeby uniknąć oszczędzania energii, społeczeństwo może preferować mniej ekologiczne źródła wytwórcze. Nie mniej istotne jest również bezpieczeństwo rozumiane jako ciągłość dostaw, które może kształtować postawy wobec określonych źródeł energii modyfikując ocenę aspektów ekonomicznych lub środowiskowych związanych z krajową strukturą źródeł energii.

W Polsce zasady tworzenia i dokumentowania polityki energetycznej określiła ustawa z dnia 10.04.1997 r. prawo energetyczne (Dz.U. 1997, nr 54, poz. 348). Cele polskiej polityki energetycznej zostały sformułowane literalnie już w pierwszej wersji prawa energetycznego. Na początku koncentrowały się na zapewnieniu bezpieczeństwa energetycznego, rozumianego jako *„stan gospodarki umożliwiający pokrycie bieżącego i perspektywicznego zapotrzebowania odbiorców na paliwa i energię w sposób technicznie i ekonomicznie uzasadniony, przy zachowaniu wymagań ochrony środowiska”* (art. 3 pkt. 16). Tak rozumiane bezpieczeństwo miało być osiągnięte w warunkach zrównoważonego rozwoju kraju, oszczędnego i racjonalnego użytkowania paliw i energii, rozwoju konkurencji, przeciwdziałania negatywnym skutkom naturalnych monopolii, uwzględniania wymogów ochrony środowiska, zobowiązań wynikających z umów międzynarodowych oraz ochrony interesów odbiorców i minimalizacji kosztów (art. 1 ust. 2). Stosunkowo wcześniej, bo 03 marca 2005 r., cele te zostały rozbudowane o kolejne elementy, które uszczegółowiły operacyjne aspekty związane z działaniami rządu w tym obszarze. Sformułowany wówczas zakres nie uległ zmianom do praktycznie dnia dzisiejszego. Jedyna dokonana na przestrzeni lat modyfikacja obejmowała doprecyzowanie zakresu ochrony środowiska przez wymienienie wprost klimatu jako aspektu wymagającego uwzględnienia przy planowaniu polityki energetycznej (zmiana art. 13 obowiązuje od 29.02.2020 r.). Zgodnie z obecnym brzmieniem przepisów prawa energetycznego, celami polityki energetycznej jest zapewnienie (art. 13 ustawy z dnia 10.04.1997 r. prawo energetyczne (Dz.U. 2022, poz. 1385, ze zm.)):

- *„bezpieczeństwa energetycznego kraju,*
- *wzrostu konkurencyjności gospodarki,*
- *wzrostu efektywności energetycznej,*

- *ochrony środowiska, w tym klimatu*”.

Oprócz definicji bezpieczeństwa energetycznego, w przepisach pojawiały się kolejne pojęcia związane z operacjonalizacją aspektów bezpieczeństwa w odniesieniu do infrastruktury energetycznej, takie jak bezpieczeństwo dostaw czy pracy sieci (wprowadzone do prawa energetycznego ustawą z dnia 08.01.2010 r. o zmianie ustawy – prawo energetyczne oraz zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. 2010, nr 21, poz. 104) - jako postanowienia w art. 3 pkt. 16a i 16b). Rozwój bazy pojęciowej był jednak silnie związany z transformacją sektora energetycznego w Polsce. Wspólnym mianownikiem dla wymienionych celów polityki energetycznej jest cena energii. Przy czym bezpieczeństwo energetyczne i aspekty gospodarcze stoją często po przeciwnej stronie w stosunku do potrzeb w zakresie ochrony środowiska.

2.2. Instrumenty

Jedną z podstawowych klasyfikacji narzędzi polityki energetycznej jaką można przyjąć jest podział jakiego dokonał Stavnis (2001) na rozwiązania nakazowo – kontrolne (takie jak standardy technologiczne) i działania kreujące sygnały rynkowe (np. opłaty za zanieczyszczenie, zbywalne pozwolenia, redukcje dotacji rządowych i redukcje tarcь rynkowych). Z punktu widzenia kompleksowości działań, jakie realizują agendy rządowe, bardziej adekwatny na potrzeby dalszej analizy będzie jednak podział tych instrumentów na trzy kategorie - ekonomiczne, regulacyjne i informacyjne (Mundaca, 2008, s. 56, za: van der Doelen, 1998; Vedung, 1998; Mont i Dalhammar, 2005). Egmond i in. (2006) wymieniają jeszcze czwartą kategorię jaką jest prawo (legislacja).

Wśród instrumentów ekonomicznych wymienia się zachęty (m.in. ulgi podatkowe, dotacje, programy zbywalnych zezwoleń, pożyczki uprzywilejowane, programy rabatowe i zamówienia publiczne na technologię, podatki) oraz mechanizmy zniechęcające (m.in. opłaty, kary, uprawnienia do handlu emisjami lub certyfikaty) (Łucki, 2010; Żmijewski 2008).

Narzędzia regulacyjne opierają się na legislacji wprowadzającej określone uprawnienia lub obowiązki – w postaci przepisów prawa, koncesji czy zezwoleń. W polskim prawie energetycznym regulacja została określona jako „*stosowanie określonych ustawę środków*

prawnych, włącznie z koncesjonowaniem, służących do zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego, prawidłowej gospodarki paliwami i energią oraz ochrony interesów odbiorców” (art. 3 pkt. 12). Regulacja jest narzędziem, które zakłada ingerencję w mechanizmy wolnorynkowe. Kahn (1991, s. 2-3) identyfikuje cztery aspekty podlegające regulacji z punktu widzenia określonego sektora:

- kontrolę wejścia,
- kształtowanie poziomu cen,
- kontrolę jakości i warunków świadczenia usług,
- zobowiązanie do obsługi wszystkich klientów, pod warunkiem ziszczenia się warunków brzegowych.

Stigler (1971, s. 2-5) idzie dalej, wymieniając jako instrumenty regulacyjne również bezpośrednie transfery pieniężne, politykę promocyjną dóbr komplementarnych, osłabienie pozycji dóbr substytucyjnych oraz wprowadzenie regulacji prawnych i interwencje w poszczególnych segmentach rynku (na poziomie surowców, wytwarzania i sprzedaży). Badania dotyczące przeznaczenia i skuteczności instrumentów ekonomicznych i legislacyjnych dokonał Radetzki (2004) (Tabela 1). Określił dziesięć rodzajów instrumentów w odpowiedzi na sześć aspektów związanych z reakcjami na wady w mechanizmie funkcjonowania rynku energii, z uwzględnieniem tego jak motywują do działania polityków (określając ich motywację do działania jako silną – „xxx”, średnią – „xx”, słabą – „x” lub brak zasadności – „-“).

Jak wskazuje Łucki (2010, s. 10) część instrumentów, zwłaszcza ingerencja w cenę i obciążenia fiskalne wpływające na cenę energii, wykazują negatywne oddziaływanie społeczne, mimo, że mają na celu optymalizację strony popytowej, a więc odbiorców energii. Jako zdecydowanie korzystniejsze mechanizmy przywołuje instrumenty oparte na mechanizmach konkurencyjnych, jak system handlu uprawnieniami czy certyfikatami. Jest to pogląd silnie zakorzeniony w teorii konkurencji doskonałej i klasycznego podejścia do ekonomii (Ratajczak, 2014). Po przeciwnej stronie stoją zwolennicy interwencjonizmu, którzy wskazują, że mechanizmy wolnorynkowe nigdy nie są doskonałe, których poglądy zamykają się w szerokim spektrum teorii ekonomicznych – od ekonomii neoklasycznej po wyznawców poglądów heterodoksyjnych.

Tabela 1. Klasyfikacja instrumentów polityki energetycznej z punktu widzenia ich zasadności i skuteczności

Rodzaj instrumentu	Powody do interwencji					
	Brak konkurencji	Koszty zewnętrzne	Faza dziecięca	Pewność dostaw	Wyczerpywanie zasobów	Deficit handlowy
Zasadność interwencji	duża	duża	średnia	niepewna	wątpliwa	wątpliwa
Własność publiczna	xxx	x	xxx	xx	x	x
Koncesje inwestycyjne	xx	xx	x	xx	-	x
Normy techniczne	-	xx	xx	x	x	x
Całkowity zakaz	-	x	-	x	x	-
Inne ilościowe	x	x	-	xx	x	-
Dotacje	-	-	xxx	xx	x	x
Podatki	-	xxx	-	x	x	x
Regulacja cen	xxx	-	-	-	-	-
Handel emisjami	-	xxx	-	-	-	-
Handel certyfikatami	-	-	xxx	x	x	x

Źródło: Łucki, 2010 za Radetzki, 2004.

Instrumenty informacyjne należy rozumieć jako dostarczanie informacji lub wiedzy, które wspierają lub hamują zmiany społeczne przez eliminację asymetrii informacji (m.in. kampanie informacyjne, oznakowanie urzędów, programy demonstracyjne, ośrodki edukacyjno-doradcze oraz programy szkoleniowe) (Forestry Department, 2009). Mogą być one szczególnie istotne w sytuacji, kiedy konieczne jest zaadresowanie anomalii wpływających na opinię publiczną, nazywanych też dylematami, syndromami lub lukami społecznymi. Wśród nich najważniejsze z punktu widzenia przedmiotu analizy jakim jest zmiana struktury źródeł energii przez wprowadzenie nowej technologii wytwarzania, należy wymienić (Łucki i Misiak, 2010):

- syndrom obojętności związany z brakiem zainteresowania społeczeństwa tematami dotyczącymi energetyki, co powoduje braki ich wiedzy na ten temat i pozostawienie decyzji dla decydentów politycznych,

- luka społeczna, polegająca na sprzeczności między interesem jednostki i interesem ogółu,
- syndrom NIMBY (ang. *not in my backyard*) polegający na akceptacji określonych działań, jeżeli nie są prowadzone w ich bezpośrednim sąsiedztwie,
- luka behawioralna, polegająca na deklarowaniu zachowania, które jest zupełnie inne niż faktyczne działanie poszczególnych osób.

2.3. Grupy interesów

Pojęcie grupy interesów ma swoje korzenie w naukach socjologicznych i politologicznych. Najprościej ujmując jej znaczenie odnosi się do zbioru podmiotów, które mają wspólny cel związany z osiąganiem własnych korzyści, który realizują we współpracy z innymi. Jak wskazuje Ćwiklińska (2007) pojęcie to jest czasami utożsamiane z grupami nacisku lub interesariuszami, jednak należy je traktować jako najbardziej ogólne z wymienionych pojęć. To co jej zdaniem różnicuje różne grupy interesu może być charakter celu jaki realizują – w ten sposób wyróżnia grupy interesu społecznego i ekonomicznego. W skład kilku różnych grup interesów mogą wchodzić te same podmioty. Powoduje to, że grupy interesów nie są organizacjami w pełni homogenicznymi, a wiele z nich cechuje duży stopień wewnętrznych tarć, jeżeli w ich skład wchodzi podmioty o zbyt zróżnicowanych i skrajnie sprzecznych interesach, które nie mają zbyt dużo punktów stykowych.

Polityka energetyczna i związane z nią aspekty mają silne oparcie w przepisach prawa, które regulują ramy jej funkcjonowania. Dokonując identyfikacji grup interesów związanych z jej realizacją nie można pominąć podmiotów, które są odpowiedzialne za jej tworzenie i wykonanie. Podstawową grupą interesów są więc agendy rządowe. W Polsce pod koniec lat 90-tych zadania związane z opracowywaniem polityki energetycznej były przypisane do Ministra Gospodarki. To on był odpowiedzialny za przygotowywanie założeń polityki energetycznej oraz jej realizację, a także nadzór nad takimi kwestiami jak funkcjonowanie krajowych systemów energetycznych i bezpieczeństwo zaopatrzenia w paliwa i energię elektryczną. Z biegiem czasu działania te zostały przekazane do realizacji ministrowi dedykowanemu do spraw energii, a związane z tym uprawnienia ewoluowały

do samodzielnego przygotowywania projektu polityki energetycznej (art. 12 ustawy z dnia 10.04.1997 r. prawo energetyczne (Dz.U. 2022, poz. 1385, ze zm.)). Ministrowie wchodzi w skład Rady Ministrów, która dodatkowo posiada szereg uprawnień związanych z kształtowaniem polityki. Działają w otoczeniu organów ustawodawczych i wykonawczych, takich jak sejm, senat i prezydent, które nie są bezpośrednio zaangażowane w aspekty operacyjne, ale tworzą ramy legislacyjne dla realizacji polityki energetycznej. Obowiązki związane z zaopatrzeniem w energię na poziomie lokalnym są wpisane w zadania władz samorządowych na poziomie województwa, powiatu i gminy. W Polsce określają je odpowiednio przepisy tzw. ustaw samorządowych.

W momencie, kiedy zapada decyzja o budowie dużego obiektu energetycznego, najbardziej aktywną grupą interesów są dostawcy technologii związanych z takim obiektem, które można uznać za część szeroko rozumianego biznesu. Lindblom (1977) przebadał rynkową pozycję tego typu grup w USA, Chinach i Rosji i doszedł do wniosku, że zdominowały one życie polityczne i ekonomiczne w tych krajach. Grupy te mają jego zdaniem punkt styczny z rządem w płaszczyźnie ekonomicznej, jakim jest zapewnienie stałego wzrostu gospodarczego. Ich model biznesowy bazuje na długoterminowym zaangażowaniu wyspecjalizowanych zasobów w realizację procesu inwestycyjnego, który jak pokazuje przykład Finlandii, jest narażony na duże opóźnienia i wrażliwy na zmiany w otoczeniu politycznym (Bankier.pl, 2021).

Drugą z ważniejszych grup w ramach biznesu jaką można wyróżnić w otoczeniu polityki energetycznej są koncerny energetyczne lub jak czasami nazywa się je potocznie – lobby energetyczne. Obejmuje to przedsiębiorstwa państwowe lub prywatne, o kapitale krajowym lub zagranicznym, które prowadzą działalność w sektorze energetycznym. Po przekształceniach, jakie wystąpiły na rynku w związku z obowiązkiem tzw. *unbundlingu* (o którym jest mowa w podrozdziale 2.5) można je podzielić na spółki obrotu, sieciowe (operatorów systemów dystrybucji i przesyłania) oraz podmioty zajmujące się wytwarzaniem energii. Ich zaangażowanie w relacje z rządem może opierać się na relacjach właścicielskich lub związanych z wpływem planowanej lub realizowanej polityki energetycznej na prowadzoną przez nie działalność. W przypadku działań związanych ze zmianą struktury źródeł wytwórczych, która wymagają wprowadzenia na rynek nowej technologii wytwarzania, ich znaczenie jest największe z punktu widzenia

przedsiębiorstw zajmujących się wytwarzaniem energii. To one są zagrożone ewentualną nową konkurencją lub będą musiały podjąć się realizacji inwestycji. Z punktu widzenia realizacji założeń polityki energetycznej, rząd może wywrzeć na nich nacisk przez mechanizm właścicielski lub powołać zupełnie nowy podmiot do realizacji budowy obiektu wytwórczego w razie oporu tej grupy wobec inwestycji.

Kwestia zmiany struktury źródeł wytwórczych będzie krytyczna dla spółek sieciowych, które zajmują się bilansowaniem energii w sieciach elektroenergetycznych. Z ich punktu widzenia najważniejsza jest moc przyłączeniowa dla instalacji produkujących energię z nowych źródeł. Przyłączenie ich do sieci będzie miało wpływ na jej pracę i może się wiązać z potrzebą jej modernizacji. Powoduje to, że przedsiębiorstwa sieciowe mają największą możliwość kreowania impulsów hamujących integrację nowych źródeł w systemie energetycznym państwa, co czyni ich jedną z bardziej newralgicznych grup, które muszą być uwzględnione w polityce informacyjnej. W razie oporu, można na nich oddziaływać instrumentami prawnymi (w postaci kar lub obowiązków związanych z przyłączaniem do sieci określonych źródeł priorytetowo lub niedyskryminacyjnie).

Dla przedsiębiorstw zajmujących się sprzedażą energii elektrycznej na rynku o wysokim stopniu konkurencyjności najważniejszym aspektem będą skutki polityki energetycznej kształtujące cenę, po jakiej kupią energię od jej wytwórcy. Oznacza to, że w zależności od stopnia rozproszenia tej grupy jej znaczenie będzie najmniejsze spośród przedsiębiorstw energetycznych.

Jedną z istotnych grup interesów są również aktywiści. W przypadku polityki energetycznej szczególnie istotni są ci, którzy działają z pobudek ekologicznych i związanych z szeroko rozumianą ochroną środowiska. Grupa ta jest mocno wewnętrznie zróżnicowana. Z jednej strony mamy w niej do czynienia z konserwatystami społecznymi, którzy walczą dla idei lub dla sprawy. Ich aktywność jest prowadzona zgodnie z zasadą „wszystko, albo nic”, a wykorzystywane w tym celu narzędzia obejmują nie tylko kampanie w mediach czy działania edukacyjne. Sprowadzają się również do pełnienia roli sygnalistów czy kompleksowego lobbingu. Potrafią być także ekstremalne, jak protesty, demonstracje czy nawet przykuwanie się do drzew („The role of activist communication in promoting social and environmental causes”; Norris, 2002; Kaun i Uldam, 2018).

Po przeciwnej stronie skali znajdują się aktywiści zorganizowani w sposób korporacyjny, w formule organizacji pozarządowych (ang. NGO), których podstawowym celem jest stworzenie warunków do długoterminowej realizacji ich celów, nawet, jeżeli spowoduje to konieczność pójścia na kompromis z punktu szybkości działania czy konieczności modyfikacji priorytetów. Pomędzy skrajnymi miejscami na skali znajdują się podmioty, które cechuje różne podejście do sposobu osiągania celów i skłonności do kompromisów, działający jako indywidualiści, w ramach określonych ruchów społecznych i różnego rodzaju organizacji. Ta grupa wykazuje się dużą aktywnością w oddziaływaniu na inne grupy i interesariuszy, aktywnie i z dużym natężeniem generuje komunikaty, żeby wpływać na inne opiniotwórcze grupy w celu osiągnięcia efektu synergii.

2.4. Gospodarcze znaczenie polityki energetycznej

Potrzeby energetyczne ludzi można podzielić na produkcyjne i konsumpcyjne, w zależności od tego, czy energia jest zużywana przez odbiorcę końcowego czy wykorzystywana do wytwarzania towarów lub usług (Budziński, 1975, s. 209). Z punktu widzenia rozwijającej się gospodarki, postępu technologicznego i postępującej automatyzacji (zarówno w biznesie jak i codziennym życiu), zapotrzebowanie na energię ciągle rośnie, chociaż zmienia się jego struktura. Kluczowa z punktu widzenia rozwoju gospodarczego jest więc cena energii, która zależy od różnych składowych związanych z bazą surowcową, kosztami ich wytworzenia, transportu i rozdziału oraz kosztami samego procesu produkcji i dostarczenia energii (James Mc Kie, 1974, s. 51). Sposób, w jaki cena i dostępność energii ma wpływ na rozwój gospodarczy różni się w krajach rozwiniętych i rozwijających się (Wrigley, 2010), jednak niezaprzeczalnie jest to surowiec, którego zastępowalność nie wykazuje pełnej elastyczności (Cleveland i in., 1984; Stern, 1997, 2012).

Aktywa energetyczne z uwagi na swój charakter oraz duże nakłady finansowe związane z ich wytworzeniem, utrzymaniem i modernizacją, w naturalny sposób były przez lata związane własnościowo z państwem. W gospodarkach centralnie sterowanych, zjawisko to było zresztą wpisane w specyfikę ustroju gospodarczego. Jednak sytuacja ta występowała nawet w ustrojach demokratycznych, gdzie gospodarka była kapitalistyczna i wolnorynkowa. Z ekonomicznego punktu widzenia, w sytuacji, w której

prorowadzenie działalności w sektorze energetycznym wymaga dostępu do infrastruktury zdominowanej własnościowo przez jeden podmiot (państwo), powstaje bariera wejścia dla nowych podmiotów i wytwarza się stan monopolu naturalnego lub nadmiernej koncentracji po stronie podaży. Jest to podyktowane strukturą kosztów – koszt przeciętny maleje z uwagi na efekt skali, ale ponieważ to koszty stałe stanowią decydujący składnik kosztów całkowitych, zniechęca to lub uniemożliwia rozwój konkurencji (Greenlaw, Shapiro, Karpa i Maszczyk, 2022). W przypadku sektora energetycznego koszty stałe są związane z infrastrukturą wytwórczą i sieciową (przesyłową i dystrybucyjną).

Przez stosunkowo długi czas w teorii ekonomii utrzymywanie monopolu naturalnego w sektorze energetycznym było postrzegane pozytywnie. Uzasadniano je efektywnością takiego rozwiązania dla obywateli, wskazując na możliwość utrzymywania niskich cen energii i ochronie przez państwo interesu obywateli. Z biegiem czasu oba te twierdzenia zostały poddane krytyce – sformułowano postulaty przemawiające zarówno za nieefektywnością działań w warunkach monopolistycznych (Jordan, 1972), jak i brakiem możliwości optymalizacji społecznej rozumianej jako realizacja interesu ogółu określanego na podstawie sumy indywidualnych preferencji obywateli (Arrow, 1963; Stigler, 1971; Peltzman, 1976; Tullock, 1985; Buchanan, Tollison i Tullock, 1980). Wiąże się to z wysokimi kosztami transakcyjnymi, efektami zewnętrznymi i nieoptymalnym ustalaniem ceny (Arrow, 1979) i wymusza korektę mechanizmów rynkowych za pomocą rozwiązań regulacyjnych, które mogą mieć wymiar prawny i instytucjonalny (Stiglitz, 2004) lub stanowić regulację w rozumieniu nauk ekonomicznych, rozumianą jako korektę niedoskonałości mechanizmu rynkowego (Nagaj i Szkudlarek, 2012).

Brak konkurencji pozwala monopolistcie sięgnąć po zysk będący różnicą między kosztem przeciętnym, a ceną wyznaczoną na podstawie popytu na energię. Przekształcenie monopolu w duopol lub oligopol może spowodować wzrost ceny energii przez spadek efektywności produkcji, ze względu na mniejszy efekt skali przy wyższym poziomie kosztów przeciętnych, których struktura byłaby uzależniona od potencjału infrastrukturalnego przedsiębiorstw energetycznych (Greenlaw i in. 2022). Dlatego monopol naturalny w sektorze energetycznym musiał przejść transformację, która prowadziła do warunków zbliżonych do konkurencyjnych przez monopol regulowany. Działania te były realizowane w formie ingerencji państwa w rynek, co oznacza, że do swojej realizacji wymagały przyjęcia

określonej polityki energetycznej. Dlatego to właśnie polityka energetyczna stanowi zbiór narzędzi transformacji rynku energetycznego, który oddziałuje na rynek na poziomie ekonomicznym.

2.5. Transformacja gospodarcza w Polsce i jej wpływ na kulturę energetyczną

W Polsce lat 90-tych rozpoczęła się transformacja gospodarcza obejmująca trzy podstawowe płaszczyzny – polityczną, gospodarczą i społeczną (Deszczyński, 2009). W obszarze politycznym w latach 1989 – 1997 wykształciły się zręby struktur demokratycznych, zbudowanych w oparciu o pluralistyczny system parlamentarny i mechanizmy społeczeństwa obywatelskiego, dla których podstawą była Konstytucja RP. Pozwoliło to stworzyć ramy, które powinny były wesprzeć stymulację gospodarczą. W tej drugiej sferze w latach 1990-2004 w oparciu o plan Balcerowicza wprowadzone zostały w życie rozwiązania neoliberalne, bazujące na prywatyzacji, konkurencji doskonałej i samoregulującym się rynku (Fleck i Ławniczak, 1993; Deszczyński i Gołata, 2003). Ustanowiono regulatora rynku energetycznego, którym został Prezes Urzędu Regulacji Energetyki i wyposażono go w narzędzia, które pozwalały mu oddziaływać aktywnie na zachowanie przedsiębiorstw energetycznych. Zgodnie z art. 23 ustawy z dnia 10.04.1997 r. prawo energetyczne (Dz.U. 1997, nr 54, poz. 348) obejmowało to wyposażenie go w uprawnienia kontrolne (prawo do rozstrzygania sporów dotyczących dostępu do sieci i ustalania warunków świadczenia usług lub sprzedaży energii), związane z dostępem do rynku (uprawnienie do przyznawania koncesji na prowadzenie działalności przedsiębiorstwa energetycznego, zatwierdzanie kwalifikacji osób zajmujących się sieciami), kształtowaniem cen (uprawnienie do zatwierdzania taryf) i eliminowaniem nadużyć (prawo do nakładania kar pieniężnych).

W dniu 01.07.2005 r. Minister Gospodarki i Pracy ogłosił *Politykę energetyczną Państwa do 2025 r.* (Obwieszczenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 01.07.2005 r. w sprawie polityki energetycznej państwa do 2025 r. (M.P. 2005, nr 42, poz. 562)), w której wymienił czterech podstawowe rządowe dokumenty programowe w obszarze energetyki

z okresu transformacji:

- *"Założenia polityki energetycznej Rzeczypospolitej Polskiej na lata 1990-2010"* z sierpnia 1990 r.
- *"Założenia polityki energetycznej Polski do 2010 roku"*, przyjęte przez Radę Ministrów w dniu 17.10.1995 r.
- *"Założenia polityki energetycznej Polski do 2020 roku"*, przyjęte przez Radę Ministrów w dniu 22.02.2000 r.
- *"Ocena realizacji i korekta Założeń polityki energetycznej Polski do 2020 roku"* wraz z załącznikami, przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 02.04.2002 r.

Działania prowadzone w związku z transformacją polskiego sektora energetycznego odbywały się dalej na podstawie kolejnej polityki energetycznej, przyjętej w Polsce w 2009 r. W dniu 01 maja 2004 r. Polska przystąpiła do struktur Unii Europejskiej, co wiązało się z zasadniczymi zmianami związanymi z tworzeniem jednolitego, liberalnego, zdemonopolizowanego i sprywatyzowanego rynku energii. Transformacja, zwłaszcza społeczna i związane z nią zjawiska doczekały się sprzecznych ocen co do wykorzystania związanych z nią możliwości i wysokości poniesionych przez obywateli kosztów (Deszczyński, 2001, s. 48-49). Niemniej jednak okres transformacji wprowadził Polskę do struktur wspólnoty europejskiej i związanych z tym nowych trendów gospodarczych, których egzekwowanie odbywało się w oparciu o dużo bardziej sformalizowany aparat polityczny, bazujący na politykach i regulacjach wypracowywanych w skali kontynentu.

Istotnym podmiotem po stronie rządowej z punktu widzenia transformacji rynkowej i utrzymania jej skutków były również organy regulacyjne. W przypadku gospodarczych aspektów funkcjonowania rynku energii w Polsce mówimy tutaj o Prezesie Urzędu Regulacji Energetyki i Prezesie Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (m.in. art. 15c ust. 1 ustawy z dnia 10.04.1997 r. prawo energetyczne (Dz.U. 2005, nr 62, poz. 522, ze zm.). Podmioty te przyjęły na siebie również część działań, których realizacja wynikała z regulacji unijnych. Mechanizmy regulacyjne, jakie zastosowała Unia Europejska w procesie tworzenia rynku energii przyjęły formę dyrektyw – aktów prawnych, które określały ujednolicone ramy funkcjonowania, ale pozostawiały poszczególnym państwom członkowskim swobodę do wyboru konkretnych narzędzi.

Rynek energii elektrycznej w badanym okresie został objęty czterema pakietami regulacji, które zostały przyjęte w kolejnych latach i konsekwentnie wdrażały na rynku mechanizmy wspierające rozwój mechanizmów konkurencyjnych. Pakiety te obejmowały następujące kluczowe rozwiązania:

- w 1996 roku regulacje skoncentrowały się na tzw. unbundlingu (czyli wydzieleniu określonego obszaru ze struktur przedsiębiorstw zintegrowanych pionowo), który zaczął się w wymiarze księgowym i informacyjnym; działania te były pierwszym krokiem do wymuszenia konkurencyjności przez zablokowanie możliwości kompensowania kosztów powstających w ramach jednego rodzaju działalności przychodami z innych działań i zablokowanie przepływu wrażliwych informacji przez stworzenie tzw. chińskich murów wewnątrz przedsiębiorstw,
- w 2003 roku przepisy nałożyły obowiązek stosowania tzw. zasady TPA (ang. *Third Party Access*), polegającej na obowiązku zapewnienia odbiorcom przez operatorów sieci prawa do zmiany sprzedawcy energii, co otwierało dostęp do rynku energetycznego dla nowych podmiotów niepaństwowych,
- w 2009 roku pakiet regulacyjny skupił się na obowiązku wprowadzenia tzw. unbundlingu prawnego i managerskiego, polegającego na obowiązku stworzenia odrębnych prawnie podmiotów prowadzących działalność w obszarze obsługi infrastruktury sieciowej i zajmujących się wytwarzaniem i sprzedażą energii elektrycznej, a także możliwości rozwoju energetyki rozproszonej (odnawialnej) przez zapewnienie właścicielom instalacji prawa przyłączenia ich do sieci,
- w 2019 roku przyjęto przepisy adresujące problematykę wsparcia dla rozwoju OZE i planów awaryjnych na wypadek kryzysów elektroenergetycznych.

Przekształceniom w polskim sektorze energetycznym stawiano za cel osiągnięcie bezpieczeństwa energetycznego przez wzrost konkurencyjności, opartej na zmniejszeniu koncentracji po stronie podaży, zwiększeniu elastyczności popytu i rozwoju aktywów sieciowych. Jako operacyjne kryteria osiągnięcia konkurencyjności można wymienić

za Konfederacją Lewiatan (2008):

- liczba producentów energii, która jest na tyle duża, że ogranicza ich możliwości uznaniowego kształtowania ceny rynkowej,
- cena rynkowa ukształtowana na poziomie kosztów marginalnych,
- symetria dostępu do informacji o cenie,
- elastyczność popytu, polegająca na możliwości reagowania odbiorców na wzrost ceny ustalonej przez producentów energii ponad koszty marginalne.

Próba utrzymania struktur monopolistycznych w Polsce bazowała na oporze wobec zasady TPA przez tworzenie barier technicznych m.in. przez obowiązek tworzenia rygorystycznych grafików zapotrzebowania pod rygorem opłat za bilansowanie i stosowania drogich układów pomiarowych niezbędnych do wdrożenia możliwości zmiany sprzedawcy energii elektrycznej. Prezes URE podejmował działania niwelujące te bariery przez stosowanie kar administracyjnych i weryfikowanie zapisów zawieranych umów (Nagaj, 2006, s. 271). Jako jego podstawowe narzędzie regulacyjne na płaszczyźnie ekonomicznej należy wskazać w tej transformacji taryfowanie. Obejmuje ono ustalanie ceny maksymalnej jaką płacą odbiorcy za energię oraz struktury kosztów jakie mogą stanowić podstawę dla jej obliczenia, w celu ograniczenia możliwości wykorzystywania luki jaka powstaje w strukturach niekonkurencyjnych w przestrzeni między akceptowalnym poziomem ceny wyznaczonym przez popyt, a poziomem kosztów wytworzenia energii.

Dla struktury kosztów źródło, z którego wytwarzana jest energia ma istotne znaczenie z uwagi na ceny surowców i technologii. W Polsce, mimo wysiłków transformacji nadal dominują elektrownie węglowe - według danych opublikowanych przez PSE na jej stronie internetowej, w okresie od 2003 r. do 2020 r. moc zainstalowana w elektrowniach węglowych spadła co prawda z ponad 85% do mniej niż 64%, nadal jest to jednak podstawowe źródło energii. Uzależnienie od jednej technologii wytwarzania stanowi poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa dostaw energii. Dlatego zakres regulacji w sektorze energetycznym oprócz aspektów stricte ekonomicznych wprost wpływających na cenę energii, skoncentrował się również na zmianie tzw. miksu energetycznego, czyli poprawie bezpieczeństwa energetycznego kraju. Jego dywersyfikacja była ściśle związana z wzrostem konkurencyjności na rynku z uwagi na konieczność zwiększenia liczby podmiotów stosujących inne niż dotychczas technologie wytwarzania, co wymaga

poniesienia istotnych nakładów inwestycyjnych. Dlatego konkurencyjność na rynku energetycznym, która powinna poprawić ciągłość dostaw i obniżyć ceny energii, może być rozwiązaniem niewystarczającym, żeby pobudzić impuls inwestycyjny w długim okresie. Powodowało to dwie możliwości. Jedną z nich było wsparcie dla rozproszonych źródeł energii (w szczególności odnawialnych), które mają niską barierę wejścia dla nowych podmiotów po stronie podaży (niskie nakłady początkowe w infrastrukturę), ale podnoszą koszty bilansowania sieci, czyli równoważenia zapotrzebowania na energię (ilość jaka zostanie pobrana z sieci) oraz podaży tej energii (ilości jaką dostarczą wytwórcy i zostanie wprowadzona do sieci). Drugą zaangażowanie państwa w rozwój koniecznej infrastruktury z pominięciem klasycznego rachunku ekonomicznego. Jak pokazał czas i instrumentarium prawne wdrożone w UE w badanym okresie – działania te bynajmniej się nie wykluczały. Jest to szczególnie istotne z punktu widzenia barier rozwoju i mocnej centralizacji grup zaangażowanych w realizację inwestycji w bardzo duże, kosztowne obiekty energetyczne takie jak elektrownia jądrowa (Pieczka, 2011, s. 12).

Wprowadzenie do polskiego systemu elektroenergetycznego elektrowni jądrowych, wymagało nie tylko transformacji ekonomicznej, ale również zmiany polskiej kultury energetycznej. Rotmas i in. (2001) wyodrębniają 3 poziomy, na których odbywa się taka transformacja:

- makro – czyli poziom najbardziej bezwładny i słabo reagujący na impulsy, obejmuje otoczenie socjotechniczne, czyli instytucje i organizacje, na które składa się makroekonomia, demografia, środowisko naturalne, infrastruktura materialna, kultura polityczna i koalicje, wartości społeczne, poglądy i paradygmaty,
- mezo – który oznacza poziom zróżnicowany i zmienny w czasie, na który składają się sieci, społeczności i organizacje, z dominującymi praktykami, regułami, założeniami, interesami, wierzeniami, wpływającymi na działania prywatne i politykę społeczną – w początkowym etapie zmian stawia mocny opór, po przekroczeniu punktu zmiany może wygenerować postawy negatywne, reaktywne lub innowacyjne,
- mikro – poziom, na którym najwięcej się dzieje, często zmienia się status quo i wdrażane są nowe techniki, praktyki i zachowania, obejmuje pojedyncze osoby,

przedsiębiorstwa, organizacje ekologiczne i innych aktorów, techniki i lokalne praktyki.

Z punktu widzenia transformacji systemowej w Polsce nie można zapominać o wyniesionych z poprzedniego ustroju dogmatach społecznych, które Ratajczak (2017, s. 20) określa też mianem mantr. Jako kluczowy aspekt polskiej kultury na poziomie makro wskazuje na przyzwyczajenie do dokonywania alokacji zasobów przez państwo i potrzebę równego zaspokojenia potrzeb w warunkach ogólnej obfitości podziału. Dlatego jakiegokolwiek zmiany w percepcji społecznej wymagają odpowiednio długiego czasu, który można uzyskać dzięki konsekwentnemu utrzymaniu przyjętych kierunków polityki energetycznej.

Transformacja z kultury węglowej w kulturę gazową, która miała miejsce np. w Holandii, została przeprowadzona dzięki wsparciu działań kampanią reklamową podkreślającą zalety nowego paliwa. Transformacja kultury energetycznej z węglowej w kulturę niskoemisyjną bazującą na energetyce jądrowej tym bardziej nie jest procesem ani łatwym, ani krótkim. Łucki i Misiak (2010, s. 81) wskazują na kluczowe znaczenie w tym procesie oporu na poziomie mikro. Z punktu widzenia przemian w krajach postkomunistycznych barierę stanowią również trudności z utrwaleniem zmian w ramach poziomu mezo (Urge-Vorsatz i in. 2006). Przy czym nie można zapominać o wpływie na tą przemianę zdarzeń, które są niespodziewane lub przypadkowe – mogą stanowić akcelerator lub hamulec dla transformacji.

W przypadku energetyki jądrowej z pewnością takim zdarzeniem są katastrofy nuklearne, jak te w Czarnobylu na Ukrainie czy Fukushima w Japonii. Nie są to jedyne awarie związane z elektrowniami jądrowymi – mówiąc o wyciekach radioaktywnych często przywołuje się zdarzenia z Three Mile Island w USA czy Windscale w Wielkiej Brytanii. Mimo, że większość z tych wydarzeń miała miejsce stosunkowo dawno, bo do lat 90-tych XX wieku, są to wydarzenia ciągle żywe w świadomości społecznej, a z uwagi na stosunkowo niewielką wiedzę przeciętnych obywateli na temat energetyki jądrowej – cały czas podsycają obawy lub są narzędziem, w oparciu o który następuje taka próba.

3. Rządowe komunikowanie na rzecz energetyki jądrowej

3.1. Podstawy teoretyczne

Pojęcie rządowego komunikowania nazywane też zamiennie rządowym public relations wykształciło się na styku public relations oraz politologii i nauk związanych z funkcjonowaniem sfery politycznej (marketingu politycznego, dyplomacji publicznej czy komunikowania politycznego). Jego wyodrębnienie jako obszaru zainteresowań badawczych opiera się na kryterium przedmiotowym i podmiotowym. Z jednej strony mamy do czynienia z wymianą informacji, z drugiej strony zawsze jednym z podmiotów – nadawców lub odbiorców komunikatu biorących udział w takiej wymianie jest rząd (lub szeroko rozumiane instytucje publiczne w strukturach państwa).

W literaturze pojawiają się głosy przemawiające za tym, że public relations nie jest w pełni tożsame z polityką informacyjną (Szostok, 2012) czy polityką komunikacyjną (Szczegielniak, 2016). Ociepka (2008, s. 12) komunikowanie w relacji rząd – publiczność i publiczność - publiczność identyfikuje jako element dyplomacji publicznej (tzw. *public diplomacy* w relacjach międzynarodowych i *public affairs* w przypadku relacji krajowych). Dyplomacja publiczna koncentruje się na kreowaniu przekazu, który oddziałuje na inne narody w taki sposób, że zmienia ich percepcję określonego zagadnienia zgodnie z wolą komunikującego do nich rządu (Frederick, 1993, s. 229; Malone, 1988, s. 199). Z tego powodu jest utożsamiana bardziej z planowaniem i realizacją programów informacyjnych, kulturalnych czy edukacyjnych (Public Diplomacy Council of America [PDCA], 2011) niż z rozbudowanym dialogiem społecznym.

Dlatego analiza procesów komunikowania w ramach dyplomacji publicznej skupia się na relacjach związanych z kształtowaniem polityki państwa poprzez różne kanały, z udziałem szerokiego grona interesariuszy reprezentujących interesy sektora prywatnego oraz różnego rodzaju instytucje okołorządowe (Dakowska, 2005; Gilboa, 2002). Jako kluczowy element leżący u podstaw budowania tych relacji najczęściej wskazuje się wizerunek, rozumiany jako cechy i wartości, które wpływają na akceptację społeczną dla sposobu realizacji celów przez państwa. Wizerunek może być wynikiem świadomej kreacji w cyklu samodoskonalenia (Majchrzak, 2011). Można więc uznać za zasadne przyjęcie, że przez wizerunek rozumie się również reputację, sposób postrzegania państwa

lub społeczeństwa, ich wiarygodność, postawę czy relacje w odniesieniu do określonych sytuacji (Grunig, 1993). Dyplomacja publiczna byłaby więc formą komunikowania politycznego w wymiarze międzynarodowym, co wskazuje na jej silne oparcie na technikach marketingu społecznego i politycznego (Ociepka, 2008, s. 29).

Wychodząc od celów i zadań, jakie realizuje administracja publiczna, można łatwo znaleźć wspólną płaszczyznę między dyplomacją publiczną (tzw. piramidą McClellana) i zadaniami, jakie sformułowano w odniesieniu do rządowego komunikowania w postulatach wypracowanych na The George Washington University na podstawie teorii public relations (rys. 1). Wynika to z faktu, że jak wskazują Demir i Erdem (2010), public relations to ogół działań zmierzających do zdobycia wsparcia społecznego i pozytywnego nastawienia publiczności do osoby, firmy lub instytucji. W naturalny sposób pojęcie to będzie więc szersze od dyplomacji publicznej.

Rys. 2. Porównanie funkcji rządowego public relations i public diplomacy

Źródło: opracowanie własne na podstawie The George Washinton University's Elliott School for International Affairs Lindner Common Rooms, 2009.

Dobek-Ostrowska (2006, s. 340 za: Cultip i in. 1985) formułuje definicję politycznego komunikowania ściśle bazującą na doktrynie public relations. Opierając się na wyniku analiz różnych ujęć definicji public relations, której dokonał Harlow, polityczne komunikowanie określa jako „działanie i komunikowanie aktorów politycznych,

skierowanych do obywateli – wyborców”. W jej ocenie stanowi ono funkcję zarządzania instytucji politycznych ukierunkowaną na:

- wsparcie oceny zachowań aktorów politycznych,
- rozpoznawanie stosowanych przez aktorów politycznych polityk oraz procedur i konfrontowanie ich z interesem publicznym,
- planowanie i realizację programów działania w sposób pozwalający na pozyskanie zrozumienia i akceptacji obywateli,
- budowanie i podtrzymywanie wzajemnie korzystnych stosunków między instytucjami politycznymi i obywatelami.

W ramach komunikowania politycznego Vos (2006, s. 256) wyróżnia różne wymiary działań podejmowanych przez agendy publiczne. Różnicują one komunikowanie na takie, które:

- dotyczy elementów polityki (czyli upublicznienie i wyjaśnienie polityki),
- jest realizowane jako polityka (czyli główny lub wspierający instrument obok regulowania i wspierania współpracy i zaangażowania przy realizacji celów polityki),
- odbywa się na rzecz polityki (obejmującą opracowywanie polityki wraz z obywatelami i/lub organizacjami poprzez interaktywne tworzenie polityki),
- odbywa się w ramach opracowanej polityki (obejmującą integralne podejście do wszystkich rozwiązań przyjętych w polityce w odniesieniu do usług społecznych takich jak np. jasny język w przepisach ustawowych i wykonawczych).

Lee (2008, s. xvii) określa rządowe public relations przez odniesienie do celów, jakie pozwala osiągnąć administracji publicznej. Składają się na nie:

- relacje z mediami,
- publiczne raportowanie,
- responsywność w stosunku do opinii publicznej,
- (zwiększenie efektywności) zwiększenie wykorzystania usług lub produktów,
- (zwiększenie efektywności) edukacja publiczna lub kampanie związane z usługami publicznymi,

- (zwiększenie efektywności) poszukiwanie dobrowolnej zgodności publicznej z przepisami prawa lub regulacjami,
- (zwiększenie efektywności) używanie opinii publicznej jako oczu i uszu podmiotu publicznego,
- wzrost wsparcia ze strony opinii publicznej.

Podobne cele dla polityki informacyjnej zdefiniował Cole-Morgan (1988). Sformułował je przez pryzmat zadań, jakie stoją przed jednostkami odpowiedzialnymi w agendach rządowych za działania z zakresu komunikowania. Wymienia wśród nich takie aktywności jak:

- kreowanie i utrzymywanie procesu informowania interesariuszy w tematach, które mogą być dla nich istotne,
- używanie wszystkich metod publikacyjnych, które są adekwatne do wsparcia agend rządowych w realizacji ich zadań,
- asystowanie i doradzanie we wszystkich kwestiach, które wpływają na relacje z otoczeniem (opinią publiczną),
- doradzanie wewnątrz struktur rządowych w kwestii sposobu reagowania opinii publicznej na polityki lub inne działania podejmowane przez struktury rządowe.

Canel i Sanders (2012) posługują się sformułowaniem „rządowe komunikowanie”, które definiują jako *„proces odnoszący się do celów, ról i praktyk komunikowania, wdrażanych przez wysokich rangą polityków wykonawczych i urzędników instytucji publicznych w służbie politycznej, które powstały na podstawie pośredniej lub bezpośredniej zgody obywateli i są wdrażane w celu wyrażenia ich woli”*. Należy go więc wyraźnie odróżnić od działań propagandowych, które Jowett i O'Donnell (1999, s.6) określa jako celowe i systematyczne podejście do kształtowania poglądów, manipulowania możliwościami poznawczymi i bezpośrednich zachowań w celu osiągnięcia reakcji, która pozwala na uzyskanie efektu pożądanego przez podmiot używający tych technik. Podobną definicję stosuje Taylor (2003).

W zakresie modeli jakie można zastosować do komunikowania rządowego, podstawowym punktem wyjścia mogą być cztery modele komunikowania,

jakie sformułowali Grunig i Hunt (Grunig i Olędzki, 2011):

- model rozgłosu (ang. press agency, publicity) rozumiany jako propaganda i szum informacyjny, o jednokierunkowym przepływie informacji,
- model informacji publicznej (ang. public information) oparty na komunikacji jednostronnej, traktowany jako upowszechnianie informacji,
- model dwukierunkowy asymetryczny (ang. two-way asymmetric), który opiera się na komunikowaniu z dwustronnym przepływem informacji dokonywanej w celu kształtowania postaw społecznych i rozwijania zachowań opinii publicznych w formule naukowej persfazy,
- model dwukierunkowy symetryczny (ang. two-way symmetric) opisuje public relations, które ma na celu osiągnięcie konsensusu z kluczowymi interesariuszami przez wzajemne dostosowywanie działań nadawców komunikatu do oczekiwań drugiej strony.

Biorąc pod uwagę, że rząd w demokratycznym państwie musi raportować o swoich działaniach i ich skutkach społeczeństwu oraz potrzebuje społecznej akceptacji dla osiągnięcia celów przyjętych polityk, komunikowanie w kwestii newralgicznych polityk powinno opierać się na dwukierunkowym modelu symetrycznym. Tench i Yeomans (2009) określają działania oparte na takim modelu jako kampanie komunikacyjne. W odróżnieniu od informowania publiczności, które stanowi realizację modelu jednostronnego. W praktyce oba te modele są stosowane w formule mieszanej. Podejście, zgodnie z którym rząd zawsze może lub chce wdać się w dialog z otoczeniem jest bardzo mocno idealistyczne (Olędzki, 2011). Zakłada pełną transparentność i zrównanie pozycji rządu oraz jego interesariuszy, a także brak wewnętrznych różnic w pozycji poszczególnych interesariuszy w relacji do rządu w kontekście realizowanej polityki. Sytuacja taka w praktyce nie ma jednak miejsca.

Grupy interesów aktywne w związku z realizowaną polityką energetyczną, w zależności od swojej pozycji i znaczenia z punktu widzenia realizacji celów tej polityki, będą miały inny priorytet dla rządu co do przekazywania informacji i ich zakresu. Powoduje to asymetrię dostępu do informacji między rządem i różnymi grupami interesariuszy. Dodatkowo David Mc Kie i Munshi (2007) słusznie zwrócili uwagę na sposób, w jaki klasyczna teoria doskonałości, którą sformułowała amerykańska szkoła public relations „obchodzi”

anomalie jakie wynikają z jej stosowania w praktyce. Wymieniają przykład aktywistów, którzy byli traktowani nie jako aktywny uczestnik procesu komunikowania, ale przeszkoda, wpływająca na zakłócenie komunikowania. Zmieniło to charakter analizy z dynamicznego w statyczny. Próbą odpowiedzi na ten problem było wskazanie aktywistów jako widocznej manifestacji powrotu do równowagi między społeczeństwem i korporacjami lub rządami, które mają naturalną przewagę nad innymi interesariuszami, z którymi wchodzi w interakcję (Coombs i Holladay, 2012b).

Dozier i in. (2002) dopuszczają, że rządowe komunikowanie w formie kampanii komunikacyjnych wpisuje się w praktyce w założenia klasycznego modelu dwustronnego asymetrycznego. Rice i Atkin (1989, s. 7) zwracają uwagę, że na takie działania składa się nie tylko informowanie, ale również stosowanie technik perswazyjnych lub behawioralnych, które skupiają się na mediach masowych oraz kontakcie interpersonalnym. Coffman (2002, s. 6) upatruje możliwości osiągnięcia zmiany zachowania przez zastosowanie odpowiednich technik nakierowanych na poszczególne jednostki lub całą opinię publiczną. W tym pierwszym przypadku, dla którego jako najlepszy sposób działania wskazuje działania o charakterze promocyjnym, rekomenduje użycie nośników drukowanych, telewizji, radio czy reklam elektronicznych. Dotarcie w ten sposób do wyselekcjonowanych segmentów społeczności, w których jest potrzebna zmiana zachowania ma pozwolić na:

- wywołanie wpływu na postrzeganie i wiedzę odbiorców o tym na czym polega wymagające zmiany zachowanie i jakie są skutki jego kontynuowania,
- wpłynąć na postawy na poparcie przekazu,
- wpłynąć na postrzeganie norm społecznych dotyczących akceptacji zachowania wśród innych osób z tej samej grupy (np. rówieśników),
- wpłynąć na chęć ponownego zachowania się w sposób niepożądany,
- spowodować zmianę zachowania dzięki wsparciu programów pomagających przejść transformację.

Przykładem kampanii, które opierają się na takim wzorcu mogą być te dotyczące walki z paleniem, nie jeżdżenia pod wpływem alkoholu, używania pasów czy zwiększenia diety. Jako przykład działań ukierunkowanych na kształtowanie opinii publicznej można wymienić komunikowanie na rzecz polityk związanych z opieką zdrowotną, edukacją

pozaszkolną czy wsparcie opieki nad dziećmi. Coffman (2002) jako optymalne dla ich realizacji określa techniki związane z komunikowaniem w mediach i interakcją społeczną. Jako odbiorców takich działań wskazuje nie tylko społeczeństwo, ale również decydentów politycznych, co oznacza, że jest to model działania sformułowany raczej z myślą o organizacjach społecznych. Pozwala bowiem osiągnąć takie cele jak:

- zwiększenie widoczności problemu i jego znaczenia społecznego,
- wpływ na percepcję problemu przez otoczenie i ustalenie osób, które powinny zaadresować problem,
- zwiększenie wiedzy o rozwiązaniach, w zależności od tego kto miałby być odpowiedzialny za ich zastosowanie,
- wpływ na kryteria wykorzystywane do oceny rządu i innych decydentów oraz polityk jakie przyjmują w związku z problemem,
- pomoc w ustaleniu możliwości objęcia problemu zakresem już dostępnych świadczeń społecznych i finansowania ze środków publicznych,
- zmobilizować i zaangażować wyborców w aktywny udział w debacie i realizowanych działaniach.

Przyjmuje się, że zmiany społeczne – bez względu na to, jaką przybiorą formę, zawsze opierają się na wpływaniu na świadomość, postawy lub na wiedzę. Z tego powodu podział narzędzi komunikowania jest tak często dokonywany z podziałem na sferę oddziaływania emocjonalnego (określane również jako wywołujące zmiany afektywne) i racjonalnego (określane również jako wywołujące zmiany kognitywne) (Tench i Yeomans, 2009, s. 580). McQuail (1987) identyfikuje dodatkowo cztery filtry, które mogą wpływać pozytywnie lub negatywnie na sposób, w jaki komunikat związany z przekazem dotrze do odbiorcy:

- uwaga, czyli stopień w jakim informacja skupia na sobie zainteresowanie odbiorcy,
- percepcja, czyli stopień, w jakim ton, treść i inne elementy związane ze sposobem przygotowania informacji będą miały wpływ na jej zrozumienie i ocenę,
- sytuacja grupy, czyli sprzężenie wzorców zachowania osób, które należą do tej samej grupy społecznej – rówieśniczej, zawodowej,
- motywacja, rozumiana jako chęć do podjęcia działań zainicjowana przez otrzymanie informacji.

Do dzisiaj w nauce public relations ścierają się poglądy dotyczące tego, na ile rządowe komunikowanie powinno być zakorzenione w doświadczeniach korporacyjnego public relations (działań z zakresu komunikowania, realizowanych przez firmy). Z pewnością część aspektów będzie miało w obu przypadkach punkty styczne. Dotyczy to m.in. roli jaką korporacyjne i rządowe komunikowanie pełni w zakresie przekonywania otoczenia i kształtowania relacji (Coombs i Holladay, 2012a). Nie ulega wątpliwości, że poszukując skutecznych narzędzi dotarcia do swoich interesariuszy rząd powinien sięgać do wszelkich dostępnych informacji dotyczących możliwej efektywności podejmowanych działań. Dlatego włączenie w zakres tego poszukiwania, dorobek korporacyjnego public relations jest z pewnością obszernym materiałem, który może być poddany analizie i badaniom. Należy mieć jednak na względzie, że korporacyjne public relations kształtuje się z punktu widzenia mikroekonomicznych celów określonej organizacji nastawionej na maksymalizację zysku ekonomicznego (Tench i Yeomas, 2009, s. 578). W praktyce oznacza to, że w sytuacji implementowania teorii, metod i narzędzi do sfery rządowego komunikowania, nie może się to odbyć z pominięciem faktu, że rząd działa na różnych poziomach ekonomicznych – jednak cele i zadania, jakie realizuje, nawet jeżeli koncentrują się na aspektach mikroekonomicznych, zawsze muszą być częścią większej całości jaką jest optymalizacja dobrobytu w ujęciu makroekonomicznym. Stąd korzystanie z dorobku korporacyjnego public relations wymaga uwzględnienia ekonocentrycznych aspektów implementacji takich rozwiązań do instrumentarium rządowego komunikowania.

Z punktu widzenia komunikowania rządu w krajach transformacji gospodarczej należy je osadzić w teorii transformacyjnego public relations, które przez dostosowanie klasycznych narzędzi do potrzeb wynikających ze specyfiki zachodzących w danym państwie przekształceń pozwala na obalenie dotychczasowego systemu i wspiera wdrożenie systemu docelowego pozwalając na eliminację zakłóceń w tym procesie (Ławniczak, 2001, 2007). Uwagę na mechanizmy, jakie wykorzystuje i zakorzenia w społeczeństwie doświadczenie transformacji systemowej w oparciu o narzędzia budowania tożsamości społecznej i wspólne zabieganie o określony wizerunek w otoczeniu międzynarodowym zwraca również Szondi (2007). Kieruje to uwagę na kampanie społeczne jako jedno z podstawowych narzędzi służących komunikowaniu do publiczności w celu skutecznego przeprowadzenia transformacji politycznej, ekonomicznej lub społecznej.

Ryniejska-Kiełdanowicz (2007) wskazuje dodatkowo, że metody, intensywność i treść komunikatów rządu muszą być różnicowane z uwzględnieniem stopnia poparcia, konsekwencji (politycznych, ekonomicznych i społecznych) oraz ról poszczególnych odbiorców w ramach grupy docelowej. Wybór strategii i narzędzi komunikowania, których celem jest transformacja percepcji społecznej są działania, które muszą być ściśle osadzone w potrzebach ekonomicznych, co wymaga krytycznego podejścia do klasycznych teorii public relations i uwzględnienia ich funkcji związanej ze społeczną odpowiedzialnością działań rządowych (Grunig, 1997; L'Etang i in., 2016; Barlik, 2020). Wynika to z faktu, że to właśnie ten aspekt wyznacza najważniejsze cele dla polityki prowadzonej przez rząd zarówno bezpośrednio jak i pośrednio, stanowiąc wyraz poglądów politycznych i potrzeb społecznych. Z tego powodu komunikowanie rządowe ma zawsze ekonocentryczny wymiar (Ławniczak, 2005).

Na instrumenty rządowego komunikowania duży wpływ mają ramy instytucjonalne, w jakich realizowane są te działania. W zależności od tego, jaki jest system polityczny i jak opinia publiczna postrzega otwartość rządu na interakcję z obywatelami. W krajach o silnie autorytarnych strukturach, działania z zakresu komunikowania rządowego będą postrzegane jako propaganda lub odgórne przekazywanie informacji, z którymi nie ma szans polemizować. W państwach gdzie wykształciły się dojrzałe struktury społeczeństwa obywatelskiego, działania takie będą miały wymiar bardziej zbliżony do dwustronnej komunikacji i chęć aktywizacji po stronie opinii publicznej będzie większa. Nie pozbawia to rządowego komunikowania funkcji wspierającej kształtowanie postaw społecznych, działania te odbywają się jednak w warunkach zrozumienia społecznego potrzeby konsensusu ze stroną rządową i poczucia realnego wpływu na jej decyzje, dzięki zachowaniu wzajemnego szacunku, szczerości i uczciwości oraz poczucia, że należy przyznawać się do błędów (Johannesen, 2002, s. 115). Dzięki temu rządowe komunikowanie może wesprzeć cały proces związany z cyklem życia polityki już od etapu jej planowania (Gelders i in., 2007; van Ruler i Vercic, 2005).

3.2. Komunikowanie na rzecz społecznej akceptacji energetyki jądrowej

Jak omówiono w poprzednich rozdziałach, społeczna akceptacja ma kluczowe znaczenie dla skutecznej realizacji polityki energetycznej i możliwości przeprowadzenia procesu wprowadzenia nowego źródła energii (budowy elektrowni jądrowej). Na jej kształtowanie ma wpływ nie tylko dostępność informacji, ale również ocena jej wiarygodności i istotności z punktu widzenia potrzeb informacyjnych odbiorcy, który działa w warunkach przeciążenia danymi (International Atomic Energy Agency, 1994, s. 12). W nauce wskazuje się, że komunikowanie dotyczące energetyki jądrowej opiera się na zarządzaniu społeczną percepcją ryzyka (Mrozowska, Duraj, 2020) przez zaadresowanie luki informacyjnej jaka powstaje pomiędzy poziomem ryzyka ustalonym przez ekspertów i jego oceną dokonaną przez społeczeństwo (Stankiewicz, 2017, s. 77). Sprowadza się więc do procesu komunikowania, na który mają wpływ aspekty psychologiczne, społeczne, instytucjonalne i kulturowe (Renn i in., 1992) i jest ściśle związane z likwidacją asymetrii informacyjnej. Strategiczne założenia komunikacji, która ma doprowadzić do symetrii w tym obszarze, mogą bazować na modelu zarządzania konfliktem (Murphy, 1991), jednak osiągnięcie zrozumienia przez konsensus i satysfakcję obu stron wymaga zapewnienia dwustronnego przepływu informacji z uwzględnieniem, że na odbiór komunikatu będzie wpływać również reputacja nadawcy komunikatu (Wójcik, 2014). Zgodnie z teoriami nowej ekonomii instytucjonalnej, reputacja i zaufanie mogą kompensować asymetrię informacji i wpływać na wysokość kosztów transakcyjnych przez oddziaływanie na efektywność interakcji między stronami transakcji społecznej, co z kolei ma wpływ na akceptację lub brak akceptacji regulacji jako narzędzia optymalizacji rynkowej (Rydzak, 2011).

Społeczna akceptacja może się odnosić do określonego źródła energii lub określonej technologii związanej z wytwarzaniem energii w ramach tego samego źródła. Nie ulega wątpliwości, że ma ona różne wymiary i może odnosić się nie tylko do społeczeństwa jako całości, ale również poszczególnych grup społecznych (Khan, 2000). W oparciu o wyniki badania przeprowadzonego w Szwecji (Boholm, 2019) zidentyfikowano, że agendy rządowe komunikując o ryzyku lub o jego możliwych skutkach identyfikują 6 aspektów jakie może obejmować to komunikowanie:

- edukacyjny: polegający na rozpowszechnianiu wiedzy, wyjaśnianiu, budowaniu świadomości, wpływaniu na postawy i zmuszaniu ludzi do słuchania,

- behawioralny: polegający na wpływaniu na działania i podejmowanie decyzji,
- związany z zarządzaniem sytuacjami awaryjnymi: polegające na zarządzaniu, unikaniu, minimalizowaniu lub eliminacji ryzyka,
- psychologiczny: związany z zarządzaniem emocjami,
- administracyjny/organizacyjny: polegający na wypełnianiu celów organizacyjnych i postępowaniem zgodnie z procedurami podejmowania decyzji,
- reputacyjny: promowanie legitymacji i zaufania.

Dla osiągnięcia społecznej akceptacji konieczne jest spełnienie kilku warunków – dotyczą one sfery emocjonalnej i racjonalnej społeczeństwa i obejmują wsparcie wdrożenia nowej technologii poprzez (Łucki i Misiak, 2010, s. 146):

- opinie ekspertów i polityków,
- pozytywny odbiór społeczny,
- brak oporu przed konkretnym zastosowaniem na szczeblu lokalnym i wśród interesariuszy społecznych,
- pozytywne wzorce korzystania z technologii przez zwykłych ludzi (chęci i możliwości).

Wśród zaleceń sformułowanych dla osiągnięcia tych warunków wymienia się jako narzędzia działania, procedury komunikacyjne i partycypacyjne, oparte na konsultacjach społecznych lub referendach. W przypadku komunikowania rządowego, kluczowe znaczenie będą miały historyczne doświadczenia obywateli związane z wiarygodnością informacji przekazywanych im przez rząd i zakres, w jakim posiłkował się on regulacjami przy wywieraniu presji na odbiorców komunikatu. Sprowadza się to do tego, czy decyzje polityczne są podejmowane w modelu odgórnego podejmowania decyzji czy modelu włączania interesariuszy, co determinuje rolę rządowego komunikowania w tym procesie.

Sposób aktywizacji obywateli w procesie podejmowania decyzji może mieć istotny wpływ na ich akceptację polityki rządu, co widać na przykładzie takich krajów jak np. Francja, gdzie prawnie zagwarantowano system uczestnictwa obywateli w procesie budowy elektrowni jądrowej obejmujący badanie opinii i debatę publiczną (Mrozowska i Duraj, s. 11). Jak wskazują Łucki i Misiak (2010, s. 148) w literaturze przedmiotu zdecydowanie przeważa koncentracja na walce ze skutkami społecznego oporu wobec

energetyki jądrowej niż analizie skuteczności działań prewencyjnych. Głównymi powodami, dla których powstaje socjologiczna blokada dla uzyskania poparcia dla energetyki jądrowej są lęki związane z awarią, która może prowadzić do zagrożenia życia lub zdrowia i niedostateczna wiedza, której towarzyszy brak zaufania do ekspertów.

Realizacji inwestycji w energetykę jądrową ujawnia podobne obawy w każdym państwie, w którym ma zostać zrealizowana. Sprowadzają się one do oczekiwania jasnych informacji o kosztach inwestycji (w tym ich wpływu na ekonomiczne narzędzia polityki energetycznej, które mają cenotwórczy charakter), a także zaadresowania obaw jakie wynikają z przypadków awarii jądrowych. Działania, które adresują te kwestie pozwalając dodatkowo na zintensyfikowanie partycypacyjnego modelu wdrażania polityki energetycznej, opartego na zebraniu i przeanalizowaniu informacji zwrotnej od obywateli sprawdziły się w przypadku działań prowadzonych w latach 2003-2011 w Wielkiej Brytanii, z tym zastrzeżeniem, że konfrontacja ekspertów ze zdywersyfikowaną publicznością o nieustabilizowanych poglądach nie powinna odbywać się po tym jak decyzja co do celów polityki energetycznej z punktu widzenia rządzących stała się jedynym wyjściem, które trzeba było osiągnąć za wszelką cenę (Pieczka, 2011, s. 23).

Adaptując inne niż klasyczne modele komunikowania w celu zdobycia społecznego poparcia dla budowy elektrowni jądrowej, należy wziąć pod uwagę model osobistego wpływu, opierający się na budowaniu relacji z liderami opinii oraz model kulturowego tłumacza, w którym punktem wyjścia jest ustalenie lokalnych uwarunkowań kulturowych jako bazy dla realizacji działań z zakresu komunikowania (Tench i Yeomans, 2009, s. 122). W zależności od przyjętego wariantu, baza taka może być sposobem na ustalenie mechanizmów oddziaływania na opinię publiczną, co jest charakterystyczne dla działań opartych na mechanizmach zbliżonych do propagandy lub manipulacyjnego wpływu. Z drugiej strony czynniki kulturowe mogą stanowić podstawę dla sformułowania kryteriów potrzebnych do oceny skuteczności dialogu i związanej z nim współpracy między nadawcą i odbiorcą komunikatu (Sriramesh, 2000; Sriramesh i Vercic, 2003).

Budowanie przekazu do interesariuszy, który ma wpłynąć na ich percepcję określone źródła energii opiera się w pierwszej kolejności na odpowiednim doborze jego formy (długość, stosunek tekstu do treści, forma literacka lub literacko-naukowa wypowiedzi) oraz sposobu prezentacji informacji (stylistyka wypowiedzi). Socjo-semantyka, o której

pisze Catellani (2012) w kontekście form, jakie wykorzystuje się do komunikowania w tematach dotyczących energetyki jądrowej, skupia się na odcyfrowywaniu sygnałów wysyłanych przez poszczególne komunikaty w celu wpływania na zjawiska społeczne. Oznacza to, że w zależności od tego, jaki ma zostać osiągnięty skutek, komunikaty są budowane jako narracyjne, oparte na komunikatach dotyczących deklaracji rządu, obrazkowe lub sensoryczne. Z punktu widzenia tego, jak oddziałują na płaszczyźnie poznawczą odbiorcy można je dodatkowo określić jako:

- racjonalne, oparte na przekazie odwołującym się do faktów, które mają zostać zaakceptowane ze względu na ich logiczny charakter i naukową siłę argumentów,
- emocjonalne, angażujące odbiorców przez możliwość utożsamiania się ich z przedstawianą sytuacją i dotyczącymi jej ocenami.

Zwraca uwagę, że narracja i znaczenia, jakie autorzy komunikatów próbują wykorzystać, musi uwzględniać dynamikę zmian społecznych, politycznych i ekonomicznych, jakie zachodzą w otoczeniu interesariuszy tego procesu (Catellani, 2012, s. 290). Czas jaki ma rząd na przekonanie opinii publicznej do określonych działań determinuje czy przyjęta zostanie strategia bazująca na logice wyrazu czy logice relacji. W pierwszym przypadku, komunikat będzie zbudowany w oparciu o z góry przyjęte założenia, które prezentują gotowy pogląd, pożądany z punktu widzenia rządu o silnie perswazyjnym przekazie. W drugim przypadku odbiorca będzie mieć przestrzeń do samodzielnego wyciągania wniosków i wyrabiania swojego poglądu na podstawie zapoznania się z argumentami obu stron (Johannes, 2009, s. 74). W przypadku prezentowania postaw pozytywnych wobec energetyki jądrowej często wykorzystywanymi technikami są pozory otwartości i neutralności przekazu, które formułowane w warunkach kontrolowanego dozowania informacji pozwalają komunikatom zachować informacyjny zamiast promocyjnego charakteru. Narzędziem wspierającym takie działanie mogą być powtórzenia fraz, które mają zakorzenić się w świadomości odbiorcy. Z punktu widzenia skuteczności komunikowania, ważne jest osiągnięciu u odbiorców poczucia nieuchronności przyjętej przez rząd polityki, przy jednoczesnej racjonalnej akceptacji sposobu, w jaki ma się odbywać realizacja takich działań (Pieczka, 2011, s. 15).

Foucault (2001) wskazuje na to, że perswazja może przyjmować również formę działań o charakterze pedagogicznym, które wyposażają odbiorcę w kompetencje niezbędne

do racjonalnej oceny informacji. Nie jest to jednak jedyna forma. W skrajnym przypadku może dojść do zastosowania technik, które określa jako „psychogogię” czyli taką budowę komunikatu, żeby odbiorca miał iluzję wypowiedzania się w nim, co prowadzi do wyrabianie poglądu przez doświadczanie określonych w komunikacie emocji i poglądów (utożsamianie się z nimi jakby były sformułowane przez odbiorcę). Jeżeli dochodzi do tego zasilenie odbiorcy dużą ilością informacji na temat przedstawianych okoliczności, występuje dodatkowo tzw. „iluzja referencyjności”, czyli osadzenia komunikatu w stanie faktycznym, który pozwala ocenić komunikat jako prawdziwy i wiarygodny.

Błędy, jakie występują w trakcie realizacji działań w ramach rządowego komunikowania na rzecz rozwoju działalności sektora jądrowego można ująć w trzy główne grupy (Bull, 2023):

- brak zaangażowania i otwartości – co potęguje lęki i obawy, że przemysł jądrowy ma dużo do ukrycia i niewiele powodów do dumy,
- protesty społeczne nie spotykają się z właściwą odpowiedzią ze strony rządu, który często kapituluje w obliczu krytyki społecznej z uwagi na obawy dotyczące wpływu decyzji o realizacji budowy elektrowni jądrowej na wyniki wyborów (długi czas realizacji takiej inwestycji i eksploatacji obiektu jądrowego powoduje, że nie może nie być ciągłości w realizacji polityki energetycznej opartej o atom),
- rząd zbyt nieprecyzyjnie identyfikuje grupy o wrogich poglądach i nie indywidualizuje działań informacyjnych w sposób wystarczająco spersonalizowany, żeby ustalić powody ich oporu i je zaadresować.

Szczególnie istotna jest konsekwencja w realizacji przez rząd przyjętej polityki energetycznej. Jest to ściśle związane z zaufaniem do działań podejmowanych przez rządzących, którego spadek może nastąpić szybko, ale działania związane z jego odzyskaniem są czasochłonne. Przy realizacji polityk zdarza się, że zmiany rynkowe lub społeczne powodują całkowitą rezygnację z jakiegoś projektu, zamiast dostosowania jego założeń do nowych okoliczności. Wynika to częściowo z nakładu pracy i kosztów związanych z zasadniczym przemodelowaniem założeń dużego przedsięwzięcia. Kluczowe jest jednak pytanie o to, czy podejmując decyzję o rezygnacji z konkretnej polityki poprzedza odpowiednia analiza korzyści i strat z tym związanych. Żeby była ona możliwa, analiza poprzedzająca wdrożenie polityki powinna obejmować tę kwestię. W przeciwnym

razie, jeżeli występuje nagła zmiana czynników, od których zależy realizacja polityki rządu, decyzja o całkowitej rezygnacji jest z pewnością szybsza i mniej ryzykowna dla decydentów. To czy jest również bardziej korzystna w wymiarze ekonomicznym czy społecznym nie jest możliwe do oceny bez pogłębionej analizy.

3.3. Kluczowi interesariusze w procesie budowy elektrowni jądrowej

Pojęcie interesariuszy wprowadził Freeman (1984) na określenie podmiotów indywidualnych i ich grup, które oddziałują na organizację lub na które oddziałuje organizacja. Dokonał więc podziału interesariuszy na wewnętrznych (poszczególne podmioty w strukturze komunikującego) oraz zewnętrznych (podmioty pozostające poza taką strukturą). Jako podstawową potrzebę, która wywołuje wzajemną interakcję z udziałem interesariuszy jest dokonanie odpowiedniej alokacji zasobów. Jeżeli przyjmiemy, że informacja jako nośnik wartości ekonomicznej, również jest zasobem, w prosty sposób znajdziemy powiązanie tego konceptu z polityką informacyjną. Wymiana informacji ma również wymiar społeczny, dając podstawy do rozwoju pluralistycznego społeczeństwa obywatelskiego. Ścieranie się różnych interesów w powiązaniu z odpowiednim poziomem aktywności obywatelskiej daje zdrowe fundamenty dla funkcjonowania społecznej infrastruktury strefy publicznej, gdzie takie narzędzia jak debaty pozwalają wypracowywać kompromis społeczny w kontrowersyjnych kwestiach (Ćwiklińska, 2007, s. 143).

Standardowo wśród interesariuszy organizacji Heath (1997) wymienia inwestorów, klientów, pracowników, dostawców, przedstawicieli władz, a także grupy z zewnętrznego otoczenia organizacji (aktywistów, graczy wewnątrzbranżowych i międzybranżowych), społeczności lokalne oraz media. Należy jednak zwrócić uwagę, że w przypadku interesariuszy rządowych, zamiast klientów będziemy mieli do czynienia z obywatelami lub korzystającymi z usług publicznych, bo zaprezentowany podział wywodzi się z teorii korporacyjnych.

Podmioty, które w wymiarze krajowym wykazują zainteresowanie tematyką energetyki jądrowej są liczne i mocno zróżnicowane. W porównaniu do standardowych grup interesariuszy występujących przy realizacji polityki energetycznej ich identyfikacja odbywa

się na dużo większym poziomie szczegółowości. Biorąc po uwagę, że komunikowanie związane z polityką energetyczną jest związane z zarządzaniem ryzykiem, podstawową typologię interesariuszy można określić na podstawie grup, jakie identyfikuje się jako uczestników kryzysu lub sytuacji problemowej (Smektała 2001, s. 78-79). Możemy ich podzielić na cztery grupy publiczności (Szymańska, 2004):

- decyzyjną, czyli osoby bezpośrednio odpowiedzialne za proces podejmowania decyzji,
- funkcjonalną, w skład której wchodzi najbliższe otoczenie niezbędne do prowadzenia działalności,
- normatywną, rozumiana jako osoby podzielające takie same wartości,
- rozproszoną – którą tworzą społeczność lokalna, sąsiedzi, media.

Podział taki pokrywa się z podejściem, które bazowałoby na kategoryzacji interesariuszy z punktu widzenia ich miejsca w procesie komunikowania. Grupą decyzyjną są agendy w strukturach rządowych, które są nadawcami komunikatów związanych z realizowaną polityką energetyczną (omówione w podrozdziale 2.3). W zakresie, w jakim realizowane są inwestycje w obiekty energetyczne, po tej stronie mogą się znaleźć również władze lokalne – samorząd gminy, powiatu lub województwa. W przypadku interakcji rządu ze społecznością lokalną, organy samorządowe mogą wchodzić w zakres społeczności lokalnej razem z obywatelami, ale mogą przyjąć również pozycję po środku, realizując własne cele w ramach polityki samorządowej – związane z realizacją inwestycji i zaspokajaniem potrzeb społecznych. W zależności od specyfiki konkretnego przypadku władze lokalne mogą nie mieć zbieżnych celów z określonymi politykami lokalnymi, którzy mogą działać na co dzień na szczeblu lokalnym (władze samorządowe) lub centralnym (sejm, senat, rząd lub inne organy państwa). W takiej sytuacji może dojść do wyodrębnienia określonych polityków w ramach społeczności lokalnej jako indywidualnych liderów opinii.

Istotną grupą w ramach społeczności lokalnej są zawsze pracownicy obiektów jądrowych i członkowie ich rodzin (International Atomic Energy Agency [IAEA], 1994, s. 5). Jest to jednak grupa, która pojawia się dopiero w momencie zakończenia budowy elektrowni jądrowej. Na etapie planowania inwestycji, osoby te mogą nie wchodzić w pełni w skład społeczności lokalnej z uwagi na konieczność zatrudnienia specjalistów o kompetencjach,

które nie są możliwe do nabycia w miejscu, w którym powstaje obiekt jądrowy. Z uwagi na bezpośredni kontakt z technologią, osoby z tej grupy mogą mieć istotny wpływ na kształtowanie społecznej akceptacji energetyki jądrowej, bo tworzą pozytywny wzorzec korzystania z technologii przez zwykłych ludzi.

Istotnym odbiorcą komunikatów, który przetwarza je i nadaje ponownie do kolejnych interesariuszy są oczywiście media, które publikują informacje w oparciu o tzw. agendę mediów (to co redakcje uznają za istotne) oraz agendę społeczną (to co za istotne uznają odbiorcy mediów) (Deegan i in. 2002). Zgodnie z tripolarną teorią agendy, obok wymienionych agend funkcjonuje również agenda korporacyjna (to co za istotne uznaje biznes), która kształtuje agendę publiczną (Watson, 2003, s. 131). Wymienione agendy oddziałują na siebie nawzajem tworząc przestrzeń dla komunikowania.

Mediom przypisuje się raczej rolę opiniotwórczą, kształtującą agendę społeczną niż charakter barometru priorytetów społecznych, co jest szczególnie widoczne w sprawach dotyczących energetyki, w których odbiorcy komunikatów nie mają dostatecznej wiedzy, żeby samodzielnie oceniać istotność poszczególnych tematów związanych z tymi zagadnieniami i tematy prezentowane w mediach są przez nich kategoryzowane jako istotne (Łucki i Misiak, 2010, s. 112). Na początku XXI wieku wśród mediów największą zdolność opiniotwórczą miała prasa, ale obecnie dominującym źródłem informacji jest zdecydowanie Internet. Z punktu widzenia poziomu oddziaływania tej grupy na pozostałe grupy interesariuszy, kluczowy jest poziom wyedukowania grup, do których docierają media. Ma to znaczenie zarówno z punktu widzenia komunikatów, które media przekazują z własnej inicjatywy jak i pośrednicząc w komunikowaniu decydentów z opinią publiczną (Darby, 2006). Media można dodatkowo podzielić na ogólnopolskie i regionalne oraz dokonać ich dalszej systematyki z uwagi na częstotliwość ukazywania się i strukturę czytelników.

Podobnie aktywnymi interesariuszami w komunikowaniu rządowym są aktywiści. Mogą to być organizacje pozarządowe zajmujące się sprawami ekologii lub realizowaniem innych celów istotnych społecznie, takich jak np.:

- pozyskanie inwestycji o istotnym znaczeniu dla społeczeństwa,
- podniesienie poziomu życia i dobrobytu ludzi,
- wsparcie rozwoju biznesu na szczeblu ogólnokrajowym lub lokalnym,

- aktywizacja społeczna czy edukacja.

Organizacje takie jak Greenpeace, Koalicja Klimatyczna, Polski Klub Ekologiczny czy Stowarzyszenie Klub Gaja, mają bardzo duży wpływ na realizację polityk przez rządy i z zaangażowaniem budują relacje z decydentami politycznymi, żeby osiągać swoje cele. Aktywiści mogą się organizować również na potrzeby konkretnej sprawy, jak planowana inwestycja czy określona zmiana przepisów. Tak właśnie działo się w przypadku planowanej budowy elektrowni jądrowej w Polsce, gdzie w potencjalnych lokalizacjach zawiązały się lokalne komitety poparcia lub sprzeciwu wobec tej inwestycji. Nie są to już przypadkowi entuzjaści – ich działania opierają się dzisiaj na naukowych badaniach i akademickich tytułach, konstruując przekaz w formie tzw. naukowego komunikowania (Faehnrich i in., 2020). W naukach politycznych ta grupa interesariuszy jest postrzegana jako naturalny efekt stosowania partycypacyjnego modelu podejmowania decyzji przez rząd. Społeczna rola aktywistów ma dwa podstawowe wymiary (Cox, 2013, s. 24):

- pragmatyczny – oparty na informowaniu, edukowaniu, ostrzeganiu i perswadowaniu opinii publicznej lub aktorom politycznym o swojej ocenie pilności problemów społecznych lub środowiskowych i wskazówek dotyczących możliwego podejścia do ich zaadresowania,
- konstytutywny, polegający na tym, że wyszukują problemy, które są istotne dla społeczeństwa lub środowiska, definiują ich specyfikę, określają możliwe kierunki rozwoju i potrzeby co do zaangażowania w ich rozwiązanie społeczeństwa lub decydentów politycznych.

Aktywiści mogą być aktywni na poziomie międzynarodowym, krajowym lub ujawnić się w strukturach społeczności lokalnej. Zjawiskiem, które ukształtowało się w ramach aktywizmu w XXI wieku jest działanie polegające na aktywności osób lub grup, które pozornie stanowią inicjatywę obywatelską wyrażającą poparcie lub sprzeciwiającą się określonym założeniom polityki rządu, podczas gdy tak naprawdę działają one z polecenia i na rzecz innego podmiotu ukrywającego się za ich fasadą (ang. astroturfing). Jest to szczególnie popularny sposób oddziaływania korporacyjnych grup interesów na społeczności lokalne i proces legislacyjny (Coombs i Holladay, 2012a). Jest to sposób, w jaki lobby energetyczne może dodatkowo wzmocnić komunikowanie w procesach związanych

z inwestycjami w energetykę jądrową. Teoretycznie może je wykorzystywać również rząd w ramach swoich polityk informacyjnych.

Astroturfing może podważyć zaufanie do podmiotu, który za jego pomocą wzmacnia swoje przekazy informacyjne. Dlatego dla rządu, dla którego skuteczności reputacja i wizerunek powinny być szczególnie ważne, o wiele lepszym rozwiązaniem jest oficjalne komunikowanie przez liderów opinii. Na gruncie socjologii zdolność mieszkańców do organizacji oraz mobilizacji środków pozwalających osiągnąć uzgodnione i zaakceptowane przez większość cele to zasoby lokalne. Teoria zasobów lokalnych wyróżnia dwie formy, w jakich obywatele uczestniczą w życiu społeczności lokalnej (Weryński, 2008, s. 179):

- słabszą, kiedy identyfikują się jako członka wspólnoty, który działa jako część większej całości bez „wychylania się”,
- mocniejszą, kiedy ma moc sprawczą, angażuje się w sprawy z myślą o wywieraniu na nie wpływu z myślą o realizacji celów wspólnoty (mieszkańców).

W ramach społeczności lokalnych IAEA (1994, s. 6) jako naturalnych liderów opinii wymienia lekarzy czy nauczycieli. W Polsce, która identyfikuje się jako kraj katolicki, są to również przedstawiciele kościoła i kościelnych organizacji charytatywnych. Potwierdzają to badania przeprowadzone przez CBOS (2010). Poza rodziną (najbliższą i dalszymi krewnymi), Polacy wskazują jako podmioty, do których mają zaufane ludzi, z którymi pracują. Wśród organizacji największym zaufaniem cieszą się takie podmioty jak Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy (88%), Caritas (82%) czy Polski Czerwony Krzyż (78%). Wśród organizacji pozarządowych nie wymieniono organizacji ekologicznych, a jedynie te, których działalność jest związana z szeroko rozumianą pomocą społeczną. Rząd, sejm, partie polityczne, związki zawodowe czy media (telewizja), stanowią grupę, do której zaufanie w Polsce jest na o wiele niższym poziomie (Legutko-Kobus, 2011).

Weryński (2008, s. 189-190) wyróżnił trzy typy liderów lokalnych na podstawie badań, jakie przeprowadził na poziomie gmin zlokalizowanych na Śląsku Opolskim i w Małopolsce. Dokonał ich kwalifikacji w oparciu o sposób i motywację do działania na rzecz lokalnej społeczności. Wymienia wśród nich:

- administratora, działającego w wymiarze polityczno-samorządowym, ściśle współpracującego ze szczeblem rządowym,

- partnera, który skupia się na działaniach gospodarczo-społecznych i podejmuje działania związane z wzmocnieniem kapitału społecznego dzięki asertywnej, krytycznej postawie opartej na funkcjonowaniu poza relacjami mikrostrukturalnymi występującymi w wymiarze życia społeczno-gospodarczego lokalnej społeczności,
- patrona–mentora, który jest aktywny w płaszczyźnie społeczno-kulturowej, a aktywność społeczną traktuje jako subsydiarną w stosunku do działań instytucji państwowych, opierając swoją aktywność na etosie służby publicznej i wolontariacie społecznym.

Wskazany podział może pomóc dokonać kwalifikacji interesariuszy na potrzeby opracowania strategii określonego komunikowania rządowego, w zależności od tego, jakie cele stawia się przed tymi działaniami i w jakim wymiarze będą oddziaływać na percepcję społeczną. Należy zauważyć, że te same podmioty mogą występować w różnych rolach – mieszkańcy miejscowości, w których ma być zlokalizowana budowa elektrowni jądrowej będą stanowili społeczność lokalną, na którą składają się zarówno liderzy opinii jak i głosujący. Dlatego budując politykę informacyjną dla wsparcia programu energetyki jądrowej, nie można zastosować prostych modeli komunikowania. Konieczne jest uwzględnienie wieloaspektowego oddziaływania na siebie poszczególnych grup interesariuszy, którzy tworzą spiralę komunikacji opierającej się na wzajemnym wpływie na swoje postawy i poglądy.

4. Kształtowanie percepcji społecznej dotyczącej budowy pierwszej polskiej elektrowni jądrowej w publikacjach prasowych

4.1. Polski program jądrowy

W Polityce energetycznej Polski do 2025 r. energetyka jądrowa została wskazana jako jeden ze sposobów spełnienia wymogów ekologicznych (ograniczenie emisji gazów cieplarnianych i dwutlenku siarki) i zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego przez dywersyfikację źródeł energii, przy jednoczesnym zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju. Budowę elektrowni jądrowej uwarunkowano jednak uzyskaniem społecznej akceptacji tych działań, w wyniku prowadzenia konsultacji społecznych koordynowanych przez Ministra Gospodarki. Jako minimalny czas prowadzenia niezbędnej do wsparcia tych działań kampanii informacyjnej określono okres 5 lat. Kolejny dokument *Polityka energetyczna Polski do 2030 r.* (Załącznik do uchwały nr 202/2009 Rady Ministrów z dnia 10.11.2009 r. (M.P. 2010, nr 2, poz. 11)) zawierał już cały rozdział poświęcony energetyce jądrowej (rozdział 4). W dokumencie tym wymieniono wprost wdrożenie energetyki jądrowej jako sposób na zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego przez dywersyfikację źródeł energii, przy jednoczesnym zachowaniu efektywności ekonomicznej. Pokazuje to jak ściśle związane są w kontekście polityki energetycznej kwestie regulacyjne oraz ekonomiczne i społeczne. Jako cele szczegółowe w tym obszarze określono:

- *„dostosowanie systemu prawnego dla sprawnego przeprowadzenia procesu rozwoju energetyki jądrowej w Polsce,*
- *wykształcenie kadr dla energetyki jądrowej,*
- *informacja i edukacja społeczna na temat energetyki jądrowej,*
- *wybór lokalizacji dla pierwszych elektrowni jądrowych,*
- *wybór lokalizacji i wybudowanie składowiska odpadów promieniotwórczych nisko i średnio aktywnych,*
- *wzmocnienie kadr dla energetyki jądrowej i bezpieczeństwa radiacyjnego,*
- *utworzenie zaplecza badawczego dla programu polskiej energetyki jądrowej na bazie istniejących instytutów badawczych,*

- *przygotowanie rozwiązań cyklu paliwowego zapewniających Polsce trwałą i bezpieczny dostęp do paliwa jądrowego, recyklingu wypalonego paliwa i składowania wysoko aktywnych odpadów promieniotwórczych”.*

Realizacja tych celów miała opierać się na stworzeniu podstaw instytucjonalnych, wprowadzeniu zmian prawnych w celu utworzenia ram dla planowanych działań oraz opracowanie programu polskiej energetyki jądrowej jako dokumentu bazowego dla realizacji konsultacji społecznych i przeprowadzenie tych konsultacji. Efekty tych działań miały być przedstawione Radzie Ministrów do zatwierdzenia. Działania te mocno się jednak opóźniły. Sam program został przyjęty dopiero w 2014 roku, a konsultacje społeczne i związana z nimi kampania informacyjna rozpoczęły się w 2012 roku.

W celu realizacji działań związanych z przygotowaniem realizacji inwestycji w elektrownię jądrową powołano spółkę EJ 1 sp. z o.o. zarejestrowaną w rejestrze przedsiębiorców 28.01.2010 r., której nazwa brzmi obecnie Polskie Elektrownie Jądrowe sp. z o.o. W 2012 r. zaczęły się strategiczne rozmowy o włączeniu w projekt innych koncernów energetycznych między Polską Grupą Energetyczną, KGHM, Tauronem i Eneą. Spółki z tych koncernów zostały wpisane w krajowym rejestrze sądowym jako udziałowcy spółki odpowiedzialnej za realizację programu jądrowego w okresie od 11.05.2015 r. do 27.04.2021 r. kiedy spółkę przejął w całości skarż państwa (dane na podstawie wpisu w rejestrze przedsiębiorców dla numeru KRS: 0000347416) (Centrum Informacji o Rynku Energii [CIRE], 2013). Jest to wyraźny sygnał, że realizacja budowy elektrowni jądrowej wymagała nadzoru ze strony rządu i zaangażowania środków finansowych pochodzących z budżetu państwa lub spółek państwowych. Potwierdza to, że realizacja tego projektu nie była atrakcyjna biznesowo dla inwestorów prywatnych, którzy mogliby eksploatować taki obiekt i wymagała konsorcjum „narodowego”.

W październiku 2012 roku nastąpiła diametralna zmiana stanowiska rządu co do realizacji programu. W exposé premier skupił się na gazie łupkowym jako alternatywie dla obecnej struktury źródeł energii i całkowicie pominął energetykę jądrową (Piszczatowska, 2012). W 2013 roku temat powrócił jako priorytetowy projekt sektora energetycznego, jednak model energetyki konwencjonalnej zaczął się wówczas intensywnie ścierać z modelem energetyki rozproszonej, opartej na odnawialnych źródłach energii. Program formalnie cały czas był w realizacji. Dokument opracowany w 2014 r.

obowiązywał praktycznie do końca 2020 r. kiedy Rada Ministrów dokonała aktualizacji programu polskiej energetyki jądrowej (Uchwała nr 141 Rady Ministrów z dnia 02.10.2020 r. w sprawie aktualizacji programu wieloletniego pod nazwą "Program polskiej energetyki jądrowej" (M.P. 2020, poz. 946)). W obu dokumentach uzasadnienie dla wdrożenia energetyki jądrowej opiera na tych samych kryteriach:

- bezpieczeństwo energetyczne, które należy rozumieć jako dywersyfikację nośników energii i modernizację infrastruktury,
- klimat i środowisko, które należy rozumieć jako obniżenie emisji gazów cieplarnianych do atmosfery z sektora elektroenergetycznego oraz obniżenie kosztów środowiskowych, przez obniżenie poziomu innych emisji,
- ekonomia oceniana przez pryzmat zahamowania lub obniżenia kosztów energii elektrycznej dla odbiorców końcowych.

Komunikowanie i informacja społeczna zostało wymienione jako jedno z pięciu podstawowych zadań, które administracja rządowa musi zrealizować, żeby była możliwość osiągnięcia celów programu polskiej energetyki jądrowej. Główne działania administracji rządowej są ujęte w tych zadaniach to: rozwój zasobów ludzkich, rozwój infrastruktury, wsparcie krajowego przemysłu, wzmocnienie systemu dozoru jądrowego oraz komunikacja i informacja społeczna.

Realizacja inwestycji wymagała pozyskania technologii od jednego z jej dostawców. W badanym okresie zainteresowanie udziałem w tym projekcie wyrażały różne międzynarodowe koncerny - amerykańsko-japońskie General Electric Hitachi Nuclear Energy, francuskie EDF i Areva, koreańskie Korea Hydro & Nuclear Power, amerykański Westinghouse czy chiński China General Nuclear Power Corporation (Biznesalert.pl, 2021). Kluczowe w rozmowach z zainteresowanymi dostawcami były kwestie dotyczące bezpieczeństwa technologii, kosztów realizacji inwestycji oraz interakcji w związku z późniejszą eksploatacją obiektu.

4.2. Kampania informacyjna rządu na rzecz polskiej energetyki jądrowej

Pierwsza dwuletnia kampania informacyjna dotycząca polskiego programu jądrowego została przygotowana przez Ministerstwo Gospodarki i rozpoczęła się oficjalnie w dniu

29.03.2012 r. (PGEEJ, 2012). Koncentrowała się na edukowaniu społeczeństwa, a więc eliminacji asymetrii informacji wśród interesariuszy projektu. Autorzy za cel postawili sobie poznanie i zaadresowanie obaw obywateli związanych z energetyką jądrową. Jak pisał Serwis Samorządowy PAP w dniu 09.08.2012 r. w artykule sponsorowanym, komunikowanie rządu opierało się na klasycznych kanałach takich jak telewizja, radio i prasa drukowana oraz kanałach internetowych, wśród których NIK (2017) wymienia również media społecznościowe (Facebook, Twitter, YouTube). Podstawowym elementem kampanii był portal internetowy www.poznajaatom.pl. Podstawowym założeniem dla kampanii było budowanie przekazów, które miały stanowić wsparcie dla nawiązania dialogu z interesariuszami przez spotkania bezpośrednie (w takiej formie jak spotkania, wizyty studyjne, debaty, pikniki, seminaria, prelekcje, działania edukacyjne i innego rodzaju spotkania) oraz przekazywanie im materiałów informacyjnych. W latach 2014–2015 rząd skoncentrował się na kontaktach z władzami i mieszkańcami potencjalnych lokalizacji składowiska odpadów promieniotwórczych, a w okresie od 01.01.2016 r. do 31.08.2017 r. kontynuował aktywność komunikacyjną nakierowaną na edukację (NIK, 2017). Kluczową rolę w zakresie działań informacyjno-edukacyjnych odgrywali eksperci Państwowej Agencji Atomistyki, którzy byli szkoleni z wystąpień publicznych na potrzeby spotkań ze społecznościami lokalnymi (NIK, 2017). Do publikacji była wykorzystywana strona internetowa www.ppej.pl należąca do spółki celowej założonej na potrzeby realizacji budowy elektrowni jądrowej, a także konto na portalu Twitter i YouTube. Media były zasilane publikacjami i filmami edukacyjnymi oraz wywiadami z ekspertami.

Ocena efektów, jakie udało się osiągnąć dzięki realizowanym działaniom informacyjnym odbywała się w oparciu o:

- badanie opinii osób objętych tymi działaniami lub je obserwujących,
- analizę wypowiedzi na stronach internetowych,
- monitoring mediów i opinii,
- prowadzenie badań opinii społecznej,
- poprzez formularze ewaluacyjne (w przypadku szkoleń).

4.3. Opinia społeczna na temat polskiej energetyki jądrowej.

Badanie postaw społecznych wobec budowy elektrowni jądrowej w Polsce od 1987 r. prowadzi systematycznie Fundacja Centrum Badań Opinii Społecznych ([CBOS], 2021). Dane te były zbierane zawsze w odpowiedzi na pytanie: „*Budowa elektrowni jądrowych ma swoich zwolenników i przeciwników. Gdyby poproszono Pana(ią) o zajęcie jednoznacznego stanowiska w sprawie budowy takich elektrowni w naszym kraju, to czy był(a)by Pan(i) za czy też przeciw?*”. Odpowiedzi były udzielane przez respondentów w podziale na trzy grupy:

- opowiadałbym się za budową elektrowni atomowej,
- opowiedziałbym się przeciw budowie elektrowni atomowej,
- trudno powiedzieć (w latach 2009-2011 – nie potrafię odpowiedzieć).

Wyniki badań CBOS za lata 1987-2021 przedstawia Tabela 2. Część badań, których wyniki zostały zaprezentowane była realizowana na zlecenie rządu polskiego (II 2009 oraz IX 2010 dla Ministerstwa Gospodarki) lub zagranicznych agend rządowych (II 2009 r. dla Ambasady Brytyjskiej). Z badań przeprowadzonych w 2021 r. wynika przewaga mężczyzn wśród zwolenników budowy elektrowni jądrowej oraz osób młodych, z wyższym wykształceniem, które mieszkają w większych miastach (powyżej 500 tys. mieszkańców). Wśród przeciwników dominują kobiety. W tej grupie zdecydowanie wyróżniają respondentów również niski poziom wykształcenia i wykonywania nieskomplikowanych prac biurowych, prac fizycznych lub prowadzenie gospodarstwa rolnego. Znaczący odsetek respondentów to osoby w wieku 55-64 lat.

W Polsce badanie w tym zakresie przeprowadziła również w 2006 GfK Polonia na zlecenie Rzeczypospolitej – wyniki pokazywały, że 57% ankietowanych było przeciw budowie elektrowni jądrowej w Polsce w przeciągu kolejnych 10 lat, 34% było za taką inwestycją, a 9% nie miało w tym temacie zdania (Sulewska, 2016). W porównaniu do badania CBOS największa rozbieżność dotyczy zwolenników energetyki jądrowej i osób niezdecydowanych. Pokazuje to trudności w zapewnieniu reprezentatywności wyników z punktu widzenia uogólniania wniosków na całą badaną populację.

Tabela 2. Wyniki badania opinii społecznej dotyczącej budowy elektrowni atomowej w Polsce realizowane przez CBOS w latach 1987 – 2021

Rok	Miesiąc	Opowiadałbym się za budową elektrowni atomowej	Opowiedziałbym się przeciw budowie elektrowni atomowej	Trudno powiedzieć
1987	XI	30%	39%	31%
1989	XI	20%	46%	34%
2006	VI	25%	58%	17%
2008	VII	38%	45%	17%
2009	II	48%	42%	10%
2009	IX	50%	40%	10%
2010	IX	46%	39%	15%
2011	IV	40%	53%	7%
2013	III	35%	52%	13%
2014	XI	40%	50%	10%
2016	I	38%	50%	11%
2018	III	34%	50%	16%
2021	V	39%	45%	16%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie CBOS, 2021 i Biznesalert.pl, 16.06.2021.

W badanym okresie widać wyraźny wzrost postaw negatywnych wobec budowy elektrowni atomowej, na co statystyczny wpływ miała również awaria reaktora w Fukushima z 2011 r. Spadek poparcia wywołany tym czynnikiem nie został zbadany, jednak odsetek negatywnych postaw społecznych widać na stałym poziomie 50% aż do 2018 r. co dawałoby potencjalnie okres 7 lat kiedy bodźce pozytywne generowane na różnych poziomach związanych z transformacją kultury energetycznej nie osiągnęły efektu w postaci zmiany postawy społecznej wobec budowy polskiej elektrowni jądrowej.

Z badań, jakie przeprowadziła Pracownia Badań Społecznych DGA wynika, że poparcie dla budowy elektrowni jądrowej na Pomorzu było o połowę większe niż w innych częściach kraju. Mogła mieć na to wpływ planowana inwestycja w atom na terenie Żarnowca w latach 80-tych XX wieku. Odsetek osób, które w kraju wyrażały opinię negatywną wobec planów budowy elektrowni atomowej (osób opowiadających się za wycofaniem się Polski z tych planów) wyniosła 32%, podczas gdy 30% osób na pytanie o kontynuację planów wyraziło się pozytywnie. W 2010 r. ankieterzy przebadali opinie mieszkańców powiatu wejherowskiego i puckiego (gdzie znajdują się lokalizacje wytypowane ostatecznie na miejsce budowy elektrowni jądrowej – Żarnowiec na granicy powiatów, a Choczewo w powiecie wejherowskim) i ustalili, że poparcie mieszkańców sięgało 70%. Po katastrofie nastąpił spadek poparcia o 13 pkt. w powiecie puckim (Aksamit, 2012b).

Jest oczywiście możliwe, że na wyniki badań społecznych miały wpływ inne, niezidentyfikowane statystycznie czynniki, jak syndrom oporu wobec lokalizacji elektrowni w bezpośrednim sąsiedztwie (ang. NIMBY) i związany z nim szczególnie aktywny lokalny opór społeczny. W celu zweryfikowania tej kwestii w Tabeli 3 przedstawiono wyniki badania opinii społecznej zrealizowanego przez CBOS w kontekście lokalizacji budowy elektrowni w okolicy miejsca zamieszkania respondenta (Tabela 3). Wyraźnie widać, że poziom poparcia jest znacząco niższy niż w przypadku pytania o stosunek do budowy elektrowni jądrowej w ogóle, a poziom sprzeciwu jest znacząco wyższy (Tabela 4).

Tabela 3. Wyniki badania opinii społecznej dotyczącej budowy elektrowni atomowej w Polsce w okolicy miejsca zamieszkania respondentów realizowane przez CBOS w latach 2006 – 2021

Rok	Miesiąc	Opowiadałbym się za budową elektrowni atomowej	Opowiedziałbym się przeciw budowie elektrowni atomowej	Trudno powiedzieć
2006	VI	17%	72%	11%
2008	VII	25%	63%	12%
2009	IX	36%	56%	8%
2010	IX	32%	57%	11%
2011	IV	28%	67%	5%
2013	III	25%	70%	5%
2021	V	24%	64%	12%

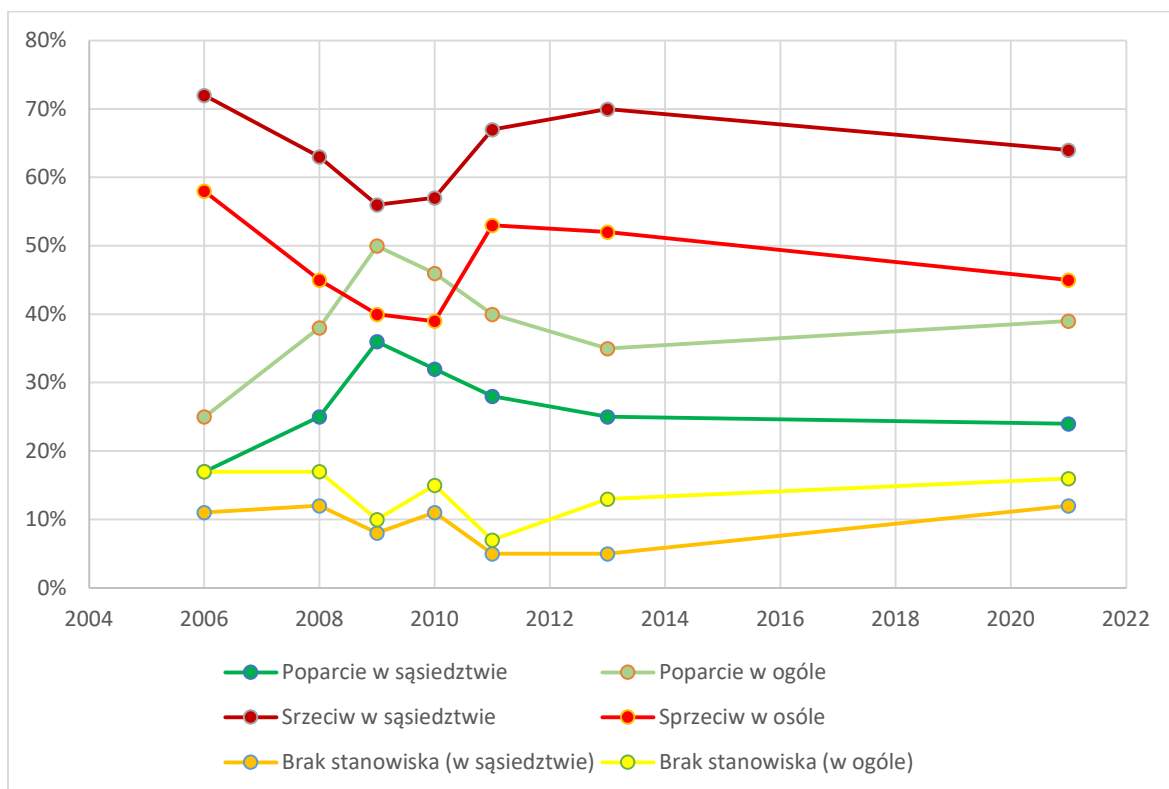
Źródło: Opracowanie własne na podstawie CBOS, 2021 i Biznesalert.pl, 16.06.2021.

Tabela 4. Porównanie wyników badań opinii społecznej dotyczącej budowy elektrowni jądrowej w Polsce i budowy takiego obiektu w okolicy miejsca zamieszkania respondenta realizowane przez CBOS w latach 2006-2021

Rok	Miesiąc	Opowiadałbym się za budową elektrowni atomowej		Opowiedziałbym się przeciw budowie elektrowni atomowej		Trudno powiedzieć	
		w sąsiedztwie	w ogóle	w sąsiedztwie	w ogóle	w sąsiedztwie	w ogóle
2006	VI	17%	25%	72%	58%	11%	17%
2008	VII	25%	38%	63%	45%	12%	17%
2009	IX	36%	50%	56%	40%	8%	10%
2010	IX	32%	46%	57%	39%	11%	15%
2011	IV	28%	40%	67%	53%	5%	7%
2013	III	25%	35%	70%	52%	5%	13%
2021	V	24%	39%	64%	45%	12%	16%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie CBOS, 2021 i Biznesalert.pl, 16.06.2021.

Jeżeli porównamy linie obrazujące wyniki odpowiedzi jakich udzieli respondenci w obu wariantach pytania zgodnie z danych w Tabeli 3 i Tabeli 4, widać wyraźnie, że aspekt związany z miejscem lokalizacji elektrowni jądrowej wpływa na odpowiedzi udzielane przez respondentów (Wykres 1).

Wykres 1. Porównanie poparcia dla budowy elektrowni jądrowej w ogóle i w okolicy miejsca zamieszkania respondenta w latach 2006-2021

Źródło: opracowanie własne.

W analizie wykorzystano zagregowane wyniki badania opinii, dlatego nie można wyciągnąć wniosków dotyczących postaw konkretnych osób wobec tych dwóch kwestii, jednak biorąc pod uwagę metodykę prowadzenia tych badań przez CBOS nie ma przeszkód do przeprowadzenia wnioskowania dotyczącego poziomu, o jaki zmienia postawy wobec elektrowni jądrowej aspekt związany z jej lokalizacją. W celu poprawienia czytelności wykresu, wprowadzono następujące opisy w legendzie wykresu:

- odpowiedzi związane ze stanowiskiem wobec budowy elektrowni jądrowej bez odniesienia do lokalizacji blisko miejsca zamieszkania respondenta mają w nazwie serii sformułowanie „w ogóle”,

- odpowiedzi związane ze stanowiskiem wobec budowy elektrowni jądrowej w kontekście inwestycji realizowanej blisko miejsca zamieszkania respondenta mają w nazwie serii sformułowanie „w sąsiedztwie”,
- odpowiedzi związane z poparciem dla budowy elektrowni jądrowej określono w nazwie serii w skrócie jako „poparcie”,
- odpowiedzi związane ze sprzeciwem wobec budowy elektrowni jądrowej określono w nazwie serii w skrócie jako „sprzeciw”,
- odpowiedzi „trudno powiedzieć” określono w nazwie serii jako „brak stanowiska”.

Na podstawie analizy wykresu widać, że różnica między wynikami badania opinii publicznej cechuje zbliżona różnica co do poziomu poparcia w ogóle i w sąsiedztwie respondenta. Oznacza to, że syndrom NIMBY można określić procentowo – dla spadku poparcia, wzrostu sprzeciwu i zmiany dotyczącej brak sprecyzowanego stanowiska. Wielkość tej różnicy zestawiono w punktach procentowych w Tabeli 5. Do opisu danych użyto analogiczne podejście jak w przypadku legendy Wykresu 1.

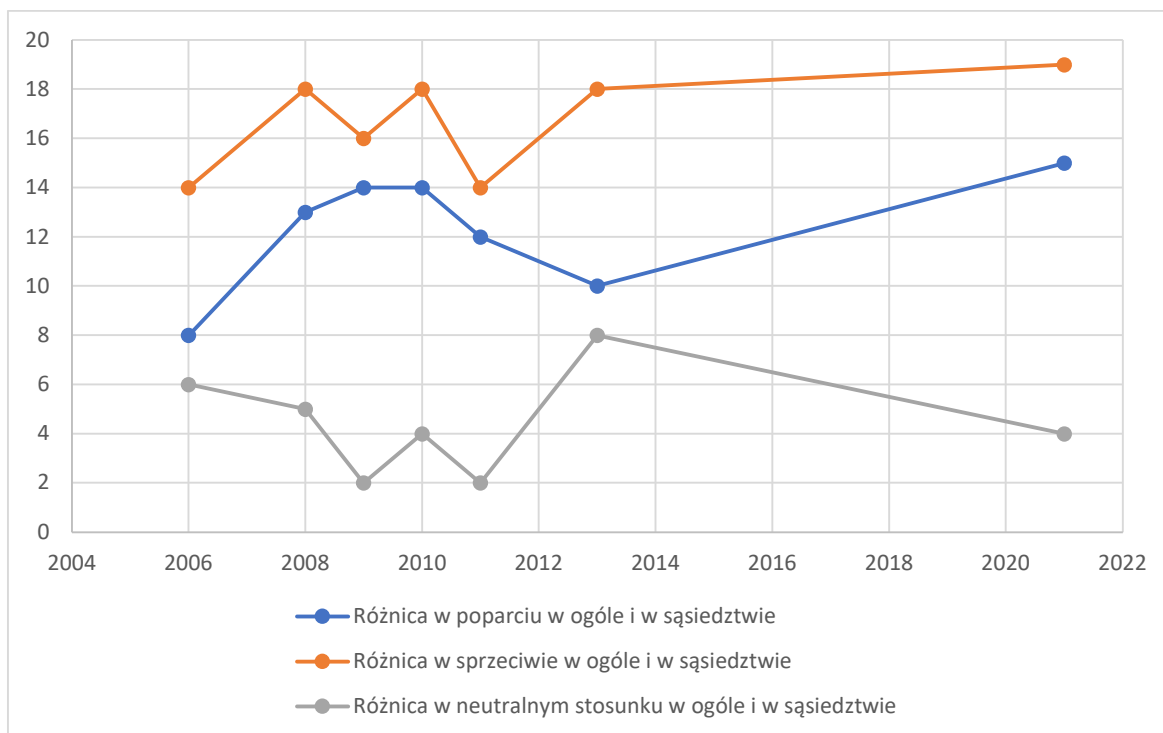
Tabela 5. Różnice w poparciu, sprzeciwie i neutralnym stosunku do budowy elektrowni jądrowej w ogóle i w okolicy miejsca zamieszkania respondenta zgodnie z badaniami zrealizowanymi przez CBOS w latach 2006-2021

Rok	Różnica w poparciu w ogóle i w sąsiedztwie	Różnica w sprzeciwie w ogóle i w sąsiedztwie	Różnica co do braku stanowiska w ogóle i w sąsiedztwie
2006	8 pkt.	14 pkt.	6 pkt.
2008	13 pkt.	18 pkt.	5 pkt.
2009	14 pkt.	16 pkt.	2 pkt.
2010	14 pkt.	18 pkt.	4 pkt.
2011	12 pkt.	14 pkt.	2 pkt.
2013	10 pkt.	18 pkt.	8 pkt.
2021	15 pkt.	19 pkt.	4 pkt.

Źródło: opracowanie własne na podstawie CBOS, 2021.

Na podstawie danych zawartych w Tabeli 5 można stwierdzić, że respondenci rozważając inwestycje w elektrownię jądrową, która może wpływać bezpośrednio na ich życie wykazują mniejsze poparcie dla takiej inwestycji. W związku z tym naturalnym zjawiskiem będzie fakt, że zwiększa się również ich sprzeciw wobec budowy. Co istotne, przeniesienie

dyskusji o budowie elektrowni jądrowej z poziomu abstrakcyjnego na poziom lokalny, powoduje, że wzrasta umiejętność udzielenia odpowiedzi co do stanowiska wobec planowanych działań. Oznacza to, że grupę odpowiedzi „trudno powiedzieć” tworzą częściowo osoby, które nie są zwolennikami energetyki jądrowej, jednak tak długo jak kwestia ta nie oddziałuje na nich bezpośrednio, nie czują potrzeby żeby blokować inwestycję. Można na tej podstawie wysnuć wniosek, że społeczeństwo w dużej mierze nie identyfikuje wpływu zagrożeń związanych z obiektami jądrowymi jako takimi. Obawy lub sprzeciw pojawiają się u nich dopiero w momencie, kiedy „widzą je za oknem”. Z punktu widzenia różnic w percepcji społecznej, poza okresem 2008-2012 linie zmiany odsetka osób popierających budowę elektrowni jądrowej i sprzeciwiających się takiej inwestycji wykazują podobną dynamikę zmian (Wykres 2).

Wykres 2. Wielkość różnicy w odpowiedziach respondentów co do ich stanowiska wobec budowy elektrowni jądrowej w ogóle i w okolicy ich miejsca zamieszkania w latach 2006-2021

Źródło: opracowanie własne.

Oznacza to, że kluczową grupą z punktu widzenia efektu NIMBY jest grupa osób niezdecydowanych, która zasila przeciwników energetyki jądrowej oraz przyczyny,

dla których osoby wyrażające opinię co do akceptacji budowy elektrowni jądrowej w ogóle, stają się przeciwnikami takiej inwestycji na swoim podwórku. Może być to efekt luki społecznej lub behawioralnej, której identyfikacja ma kluczowe znaczenie z punktu widzenia efektywności narzędzi skierowanych na zmianę postaw społecznych. Okres między 2008 r. a 2012 r. to w Polsce czas intensywnego poszukiwania rozwiązania problemu wysokiej emisyjności elektrowni węglowych oraz awarii elektrowni jądrowej w Fukushima. Oznacza to, że dane dotyczące postaw społecznych w tym okresie kształtowały się pod wpływem czynników, których rozkład w czasie, skala oddziaływania i wpływ na opinię o energetyce jądrowej była nieliniarna. Wskazuje na to przebieg linii na Wykresie 2. W okresie między 2008 a 2011 rokiem poziom, jaki można przypisać efektowi NIMBY co do wzrostu odsetka osób negatywnie nastawionych do budowy elektrowni jądrowej wynosi średnio 16 pkt przy obliczeniu tej wartości metodą średniej wartości brzegowych lub 16,5 pkt. w przypadku wyliczenia średniej z wszystkich wartości. Kreuje go odpływ z grupy zwolenników, który powoduje spadek poparcia wynoszący średnio 13 pkt (13,25 w razie wyliczenia średniej ze wszystkich wartości) oraz z grupy osób o niewyrobionej opinii średnio o 3,5 pkt (3,25 pkt. w razie wyliczenia średniej ze wszystkich wartości). Biorąc pod uwagę porównywalny poziom różnicy między wynikami badania opinii w wariantcie ogólnym i dotyczących sąsiedztwa respondenta, można uznać, że skutki awarii elektrowni atomowej w Fukushima, z uwagi na przyjęty sposób porównywania danych, nie powinny zniekształcać dokonanej w pracy oceny efektu NIMBY.

Badania opinii społecznej w tym zakresie przeprowadzono również m.in. dla Francji, Niemiec i Wielkiej Brytanii przedstawiła Sulewska (2016, za: GLOBESCAN 2011). Wynika z nich wzrost odsetka osób popierających wyjście z energetyki jądrowej odpowiednio o 9 pkt., co stanowiło ponad 50% (Francja) i 26 pkt., co stanowiło 100% (Niemcy). Co ciekawe w Wielkiej Brytanii nastąpił spadek sprzeciwu wobec tej technologii o 8 pkt. Pokazuje to, że wpływ awarii w elektrowniach jądrowych ma istotny wpływ na postawy społeczne wobec tego źródła energii, jednak analiza zmiennych, które wpływają na kierunek tego wpływu i jego skalę musi być uzależniona od zmiennych kształtujących kulturę energetyczną w danych kraju. Na podstawie tych danych można również wysnuć wnioski, biorąc pod uwagę, że kultura jądrowa we Francji była w 2011 r. już mocno rozwinięta (początki jej kształtowania się sięgają lat 70-tych XX wieku, które zapoczątkował

tw. Plan Messmera (Śleszyńska, 2020). Bazowała na empirycznych doświadczeniach obywateli z korzystania z tego źródła energii, a jej polityka informacyjna była transparentna i oparta na rzetelnych informacjach dotyczących bezpieczeństwa (Sulewska, 2016, s. 173). Polityka taka w obliczu silnych bodźców opiniotwórczych może więc wymagać wzmożenia działań wykraczających poza aspekt informacyjny i edukacyjny – powinna bazować na narzędziach o bardziej opiniotwórczym charakterze, które pozwalają komunikować korzyści ze stosowania danego źródła energii. Co ciekawe, porównując dane o poparciu lub sprzeciwie wobec budowy elektrowni jądrowej we Francji i w Polsce widać, że w 2009 r. i w 2010 r. dane z badań opinii osiągnęły porównywalny poziom co widać w Tabeli 6.

Na podstawie analizy trendu związanego z kształtowaniem opinii społecznej w oparciu o dane zawarte w Tabeli 2, z ich uzupełnieniem dla lat 2015 i 2017 jako średniej z roku poprzedzającego i następującego (z zaokrągleniem w górę i przy zachowaniu sumowania wszystkich odpowiedzi do 100% - dane wprowadzone w ten sposób zostały zapisane kolorem czerwonym), zostały obliczone współczynniki zmiany poparcia, sprzeciwu i neutralnej postawy (w ujęciu rok do roku poprzedniego) zaprezentowane w Tabeli 8. Okres objął czas, do którego odnosi się analiza badawcza dotycząca publikacji prasowych, to znaczy lata 2012-2020. Współczynniki porównano ze współczynnikiem zmiany cen, określonych na podstawie danych zawartych w Tabeli 7, żeby ustalić, czy może występować prosta, bezpośrednia korelacja między dynamiką zmiany średnich cen rocznych a zmianami opinii. Należy jednak zauważyć, że z uwagi na niewielkie zmiany odsetka osób wyrażających poszczególne poglądy na budowę elektrowni jądrowej w Polsce, analiza taka, bez ustalenia dodatkowych zmiennych, nie będzie miała wartości badawczej, na jakiej można byłoby oprzeć dalsze zaawansowane wnioskowanie statystyczne.

Widać wyraźnie, że skokowy wzrost cen energii elektrycznej zaobserwowano w drugim półroczu 2016 r. Wcześniej utrzymywała się ona na zbliżonym poziomie (Tabela 7 oraz Wykres 3).

Tabela 6. Porównanie wyników badań opinii publicznej na temat budowy elektrowni atomowej we Francji i w Polsce w wybranych latach

Rok	Opowiadałbym się za budową elektrowni atomowej		Opowiedziałbym się przeciw budowie elektrowni atomowej		Trudno powiedzieć	
	Francja	Polska	Francja	Polska	Francja	Polska
2006	45%	25%	42%	58%	13%	17%
2008	51%	38%	39%	45%	10%	17%
2009	51%	48-50%	40%	42-40%	9%	10%
2010	44%	46%	45%	39%	11%	15%
2011	46%	40%	38%	53%	16%	7%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie CBOS, 2021 i Sulewska, 2016.

Tabela 7. Średnia cena sprzedaży energii elektrycznej na rynku konkurencyjnym w Polsce w latach 2012 – 2020

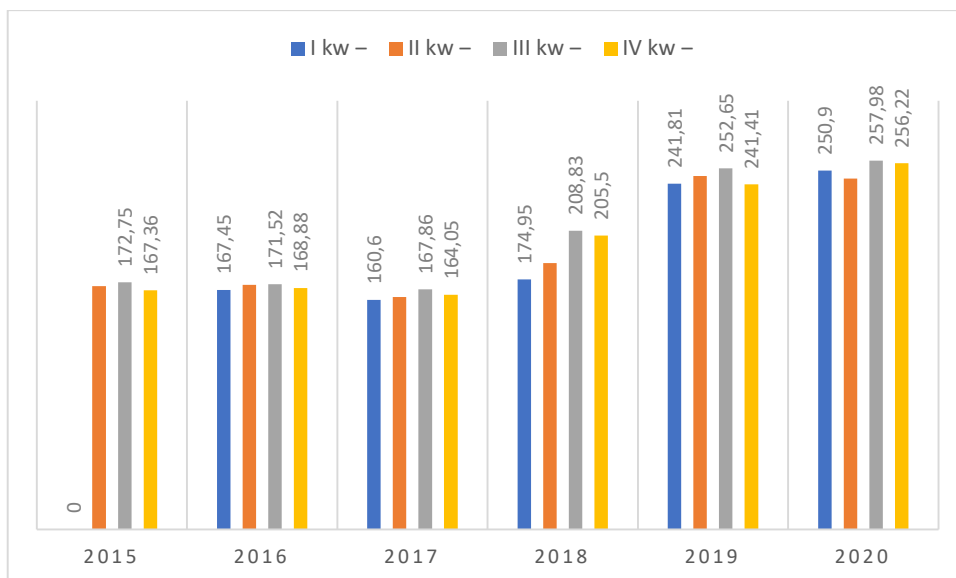
Rok	Średnia roczna cena sprzedaży energii elektrycznej na rynku konkurencyjnym [zł/MWh]	Średnia kwartalna cena sprzedaży energii elektrycznej na rynku konkurencyjnym [zł/MWh]*				Nr Informacji/Komunikatu Prezesa URE
		I kwartał	II kwartał	III kwartał	IV kwartał	
2020	252,69	250,90	245,36	257,98	256,22	32/2020, 46/2020, 70/2020, 15/2021, 16/2021
2019	245,44	241,81	247,21	252,65	241,41	43/2019, 68/2019, 101/2019, 21/2020, 22/2020
2018	194,30	174,95	186,21	208,83	205,50	20/2019, 45/2018, 73/2018, 104/2018, 19/2019
2017	163,70	160,60	162,50	167,86	164,05	39/2017, 65/2017, 84/2017, 27/2018, 28/2018
2016	169,70	167,45	171,14	171,52	168,88	28/2016, 45/2016, 70/2016, 17/2017, 18/2017
2015	169,99	–	170,19	172,75	167,36	36/2015, 46/2015, 13/2016, 14/2016
2014	163,58	–	–	–	–	12/2015
2013	181,55	–	–	–	–	15/2014
2012	201,36	–	–	–	–	8/2013
2011	198,90	–	–	–	–	10/2012

Źródło: Urząd Regulacji Energetyki [URE], 31.03.2023.

Tabela 8. Porównanie dynamiki zmian średniej ceny sprzedaży energii elektrycznej na rynku konkurencyjnym i zmiany postaw społecznych wobec budowy elektrowni jądrowej w Polsce w latach 2012-2020

Rok	Średnia cena energii elektrycznej	Opowiadałbym się za budową elektrowni atomowej	Opowiedziałbym się przeciw budowie elektrowni atomowej	Trudno powiedzieć	Współczynnik zmiany ceny	Współczynnik zmiany poparcia	Współczynnik zmiany sprzeciwu	Współczynnik zmiany stanowiska neutralnego
2011	198,90	40%	53%	7%	x	x	x	x
2012	201,36	38%	52%	10%	1,0124	0,9500	0,9811	1,4286
2013	181,55	35%	52%	13%	0,9016	0,9211	1,0000	1,3000
2014	163,58	40%	50%	10%	0,9010	1,1429	0,9615	0,7692
2015	169,99	39%	50%	11%	1,0392	0,9750	1,0000	1,1000
2016	169,70	38%	50%	11%	0,9983	0,9744	1,0000	1,0000
2017	163,70	36%	50%	14%	0,9646	0,9474	1,0000	1,2727
2018	194,30	34%	50%	16%	1,1869	0,9444	1,0000	1,1429
2019	245,44	36%	48%	16%	1,2632	1,0588	0,9600	1,0000
2020	252,69	38%	46%	16%	1,0295	1,0556	0,9583	1,0000
2021	x	39%	45%	16%	x	x	x	x

Źródło: opracowanie własne.

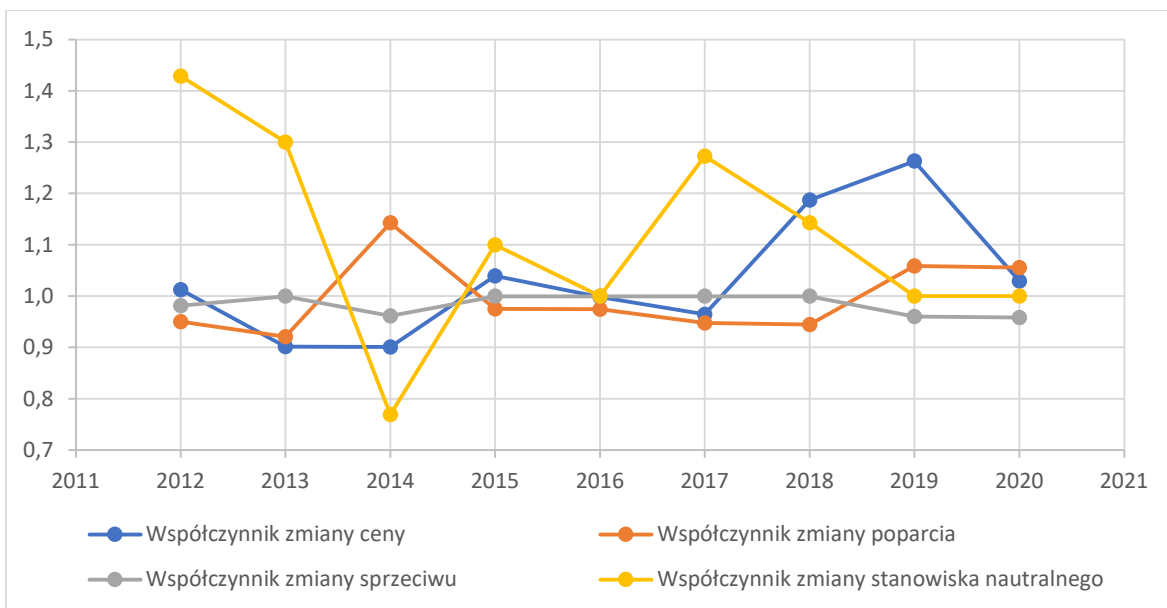

Wykres 3. Średnie ceny energii w Polsce w latach 2015-2020 w ujęciu kwartalnym

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych URE, 2023.

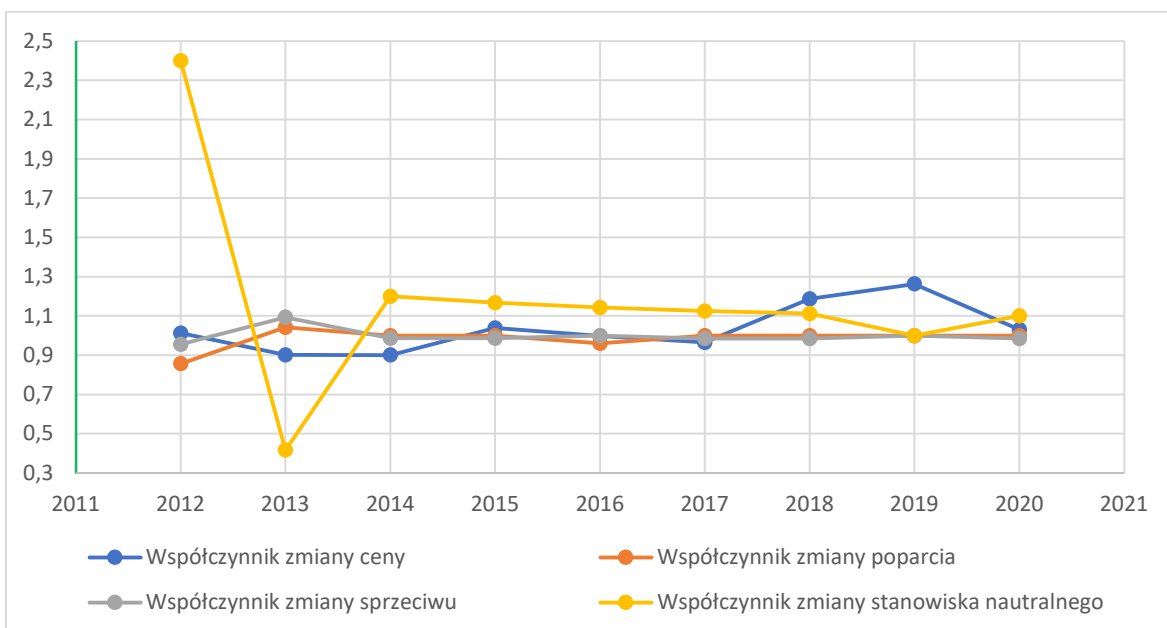
Wynika to z faktu, że uwolnienie cen energii elektrycznej nastąpiło właściwie dopiero od 2014 r. co wskazuje na to, że rynek zareagował na wzrost konkurencyjności korektą ceny rynkowej. Nie bez znaczenia była również legislacja unijna, która wpłynęła na składowe ceny energii elektrycznej. Z punktu widzenia czynników, jakie mogły kształtować postawy społeczne w Polsce należy wymienić potrzebę modernizacji polskich elektrowni, która pojawiła się w i potrzeba odejścia od węgla w związku z celami klimatycznymi UE, jakie zapoczątkował Protokół z Kioto i nowa polityka energetyczna UE z 2007 r. Trend negatywny wykazuje lekką korelację ze zmianą cen – wzrostowi ceny energii towarzyszy lekki spadek postaw negatywnych wobec energetyki jądrowej (Wykres 4).

Nie można mieć jednak pewności, czy ten wpływ nie ma charakteru pozornego. Dodatkowo od 2014 r. krzywa dotycząca współczynnika zmiany sprzeciwu jest wyfłaszczona, podczas gdy zmiana cen nabrała większej dynamiki. Poszukiwanie odpowiedzi na pytanie o korelację tych dwóch zmiennych wskazuje, że na kształtowanie postaw społecznych musiały wpływać inne czynniki niż sama cena energii elektrycznej. Oznacza to, że nie można wykluczyć, że na kształtowanie postaw wobec energetyki jądrowej miały wpływ działania wynikające z polityki informacyjnej rządu.

Wykres 4. Dynamika zmiany ceny i zmiany postaw wobec budowy elektrowni jądrowej w Polsce w latach 2012-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych URE, 2023 i danych CBOS, 2021.

Wykres 5. Dynamika zmiany ceny i zmiany postaw wobec budowy elektrowni jądrowej w okolicy miejsca zamieszkania respondenta w latach 2012-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych URE, 2023 i danych CBOS, 2021.

Analogiczną analizę przeprowadzono dla danych dotyczących zmiany społecznej percepcji budowy elektrowni jądrowej w oparciu o wyniki badania opinii społecznej,

które odnosiły się do realizacji inwestycji w okolicy miejsca zamieszkania respondenta. Z uwagi na ograniczony zakres lat, dla których zebrane zostały dane, wyniki tej analizy należy weryfikować z uwzględnieniem, że wyłuszczenie krzywych może wynikać z braku danych za te lata. Dotyczy to okresu 2014 – 2020. Różnice między Wykresem 4 i Wykresem 5 wynikają z wpływu na zmianę dynamiki efektu NIMBY. Widoczny jest analogiczny trend związany ze wzrostem sprzeciwu wobec budowy elektrowni jądrowej wraz ze spadkiem cen energii elektrycznej.

4.4. Kontekst medialny kampanii informacyjnej

Na potrzeby określenia specyfiki przekazu medialnego związanego z kampanią informacyjną przeanalizowano treść losowo wytypowanych publikacji, jakie ukazały się w prasie między lutym a czerwcem 2012 roku oraz w analogicznym okresie roku 2013. W obu badanych przedziałach czasu na łamach prasy z tematami energetyki jądrowej konkurował temat dotyczący gazu łupkowego oraz odnawialnych źródeł energii (Kublik, 2013b). Część z publikacji dotyczących atomu było poświęconych porównaniu ścieżki związanej z energetyką atomową i dywersyfikacją źródeł energii z pomocą gazu łupkowego, co widać szczególnie na łamach Rzeczpospolitej i Gazety Wyborczej (Kataka, 2012; Piszczatowska, 2013; Kublik, 2013b). W obu przypadkach, stylistyka publikacji wykazywała na mocne osadzenie tekstów w kontekście eksperckim – powoływano się na stanowiska i wypowiedzi specjalistów (m.in. profesorów Popczyka i Żmijewskiego) lub rządu („Cztery pytania o energetykę jądrową do entuzjasty i sceptyka”, 2012).

W sąsiedztwie publikacji dotyczących energetyki jądrowej pojawiały się też artykuły dotyczące węgla, w których ten surowiec był przedstawiany w pozytywnym lub negatywnym świetle (Zasuń, 2012b; Zasuń i Bielecki, 2012b; Prusek, 2013; „*Węgiel górą nad paliwem z łupków*”, 2013), co pokazuje na to, że agenda medialna miała określoną metodykę prezentowania tematów. Publikacje z tego okresu posługiwały się odwołaniami do wymogów unijnych dotyczących redukcji emisji CO₂, konieczności oszczędzania energii, drożących cen surowców. Pojawiały się odwołania do sytuacji w Fukushimie (Sandecki, 2012; Stefanicki, 2012; „Lekcje z Fukushimy”, 2012; Zasuń i Bielecki, 2012a; Cieśliński, 2012), które budowały swój przekaz w sposób informacyjny lub z wyraźnym negatywnym

zabarwieniem. Natężenie publikacji w tych samych wydaniach pokazywało, że tematyka była atrakcyjna i ważna z punktu widzenia czytelników.

Spora część publikacji, zwłaszcza w latach 2012-2014, bazowała na zestawieniu informacji o pozytywnych i negatywnych reakcjach, co kształtowało komunikat dotyczący preferencji społeczności lokalnych w lokalizacjach wybranych na realizację budowy elektrowni. Pojawiały się również publikacje podkreślające problemy rządu z wywiązaniem się ze złożonych w kontekście energetyki jądrowej deklaracji (Zasuń, 2012a). Z przekazów prasowych – zwłaszcza tych negatywnych, można było ustalić, jakie grupy interesariuszy są najbardziej aktywne w procesie komunikowania swojego stanowiska wobec energetyki jądrowej, wśród których poza przedstawicielami społeczności lokalnych wskazywano na przedstawicieli mediów oraz działaczy ekologicznych (przede wszystkim Greenpeace) („Atomowa wojna na klony”, 2012). W kampanii zorganizowanej przez społeczność lokalną w Gąskach czy Lubiatowie, wykorzystywano również liderów opinii. Jedną z ciekawszych publikacji była ta dotycząca wizyty Sadako Monma w Gdańsku (osoby, która przeżyła zdarzenia w Fukushima), zorganizowanej na zaproszenie Greenpeace (Sandecki, 2012). Jest to wyraźne wykorzystanie przekazu zbudowanego w oparciu o przeżycia zwykłych ludzi, z którymi łatwo jest się utożsamiać odbiorcom komunikatów.

Publikacje o negatywnym komunikacie wykorzystywały dodatkowo element w postaci historii lokalnych społeczności czy zestawienie komunikatów wykorzystanych w kampanii informacyjnej ze stanowiskami mieszkańców. Można na ich podstawie zidentyfikować, że z jednej strony mamy argumenty o korzyściach ekonomicznych dla społeczności lokalnych (wpływy do budżetu lokalnego z podatku od nieruchomości czy dochodowego, nowe miejsca pracy w związku z procesem inwestycyjnym) i zbijanie obaw (przez zapewnienia o braku wpływu elektrowni jądrowej na turystykę i nieawaryjności technologii). Pokazuje to, że przy przedstawianiu tematyki związanej z różnymi źródłami energii stosunkowo często posługiwano się odwołaniami do argumentów ekonomicznych w postaci wzrostu cen energii. Przy prezentowaniu korzyści pisano o dotacjach na zakup instalacji, co wskazuje na kreację przekazu medialnego w oparciu o czynniki ekonomiczne (Aksamit, 2012a; Stangret, 2012b). Nie oznacza to, że nie było tam zupełnie publikacji o charakterze informacyjnym, chociaż towarzyszyły im również nacechowane emocjonalnie tytuły jak „Atomowa inwazja rządu Tuska” (Stangret, 2012a).

Z publikacji prasowych widać, że tematyką energetyki jądrowej, węglowej czy z odnawialnych źródeł energii w określonych przedziałach czasu zajmowali się ci sami dziennikarze – w zebranych do przeglądu wrywkowych publikacjach, powtarzają się nazwiska autorów publikacji. Wskazuje to na szczególnie istotne znaczenie poszczególnych dziennikarzy jako odbiorców komunikatów zarówno przekazywanych przez stronę rządową, jak i społeczną.

4.5. Analiza ilościowa publikacji prasowych związanych z programem polskiej energetyki jądrowej

W latach 2012 – 2014 została realizowana kampania informacyjna polskiego rządu na rzecz energetyki jądrowej, która przez eliminację asymetrii informacji miała obniżyć odsetek osób, których postawa wobec energetyki jądrowej jest negatywna. Na kampanię składały się publikacje oraz działania związane z bezpośrednią interakcją ze społeczeństwem, ze szczególnym uwzględnieniem społeczności lokalnych w lokalizacjach wytypowanym na miejsce budowy pierwszej polskiej elektrowni jądrowej. Na liście potencjalnych lokalizacji znalazły się Choczewo, Lubiatowo-Kopalino i Żarnowiec, wszystkie w województwie pomorskim. W toku kolejnych analiz przeprowadzonych przez podsekretarz stanu (Trojanowska, 2010), a następnie przez zarząd spółki dedykowanej do realizacji inwestycji w elektrownię jądrową (CIRE, 2010; Portalsamorządowy.pl, 2015) to właśnie te lokalizacje zostały wskazane jako preferowane do realizacji inwestycji.

W związku z tym analiza publikacji prasowych została na potrzeby niniejszej pracy zawężona do tytułów prasowych, ustalonych zgodnie z informacją PBC o czytelnictwie w województwie pomorskim w badanym okresie (Wirtualnemedi.pl, 2014). W ten sposób wytypowanych zostało 13 tytułów prasowych (wersji drukowanych), opisanych w załączniku A (slajd 4). Polski program energetyki jądrowej w wersji, dla której wsparciem była realizowana kampania informacyjna obowiązywał do 01.10.2020 r., dlatego zakres czasowy publikacji poddanych analizie został określony jako lata kwiecień 2012 – wrzesień 2020, mimo, że sama kampania informacyjna była realizowana w latach 2012 – 2014. Celem było porównanie intensywności publikacji w okresie kampanii i po jej zakończeniu.

Weryfikacja ilościowa publikacji dotyczących tematyki energetyki jądrowej w badanym okresie została przeprowadzona zgodnie z opracowaną na potrzeby niniejszej analizy metodyką, w oparciu o narzędzia zautomatyzowanej analizy zawartości archiwów prasowych, dostarczone przez PSMM Monitoring & More, które pozwalały na zagregowanie informacji o wynikach wyszukiwania ze wszystkich 13 wytypowanych do badania tytułów. Kategoryzacja wyników wyszukiwania publikacji w badanym okresie opierała się na 4 głównych grupach, które oprócz tego, że opierały się na słowach kluczach dotyczących energetyki jądrowej/atomowej lub elektrowni jądrowej/atomowej dodatkowo wykazywały nacechowanie zwrotami o określonym zabarwieniu ocennym.

W ten sposób powstał podział na publikacje, w których przekaz został zakwalifikowany jako:

- pozytywny ze względu na posługiwanie się w treści nomenklaturą o jednoznacznie pozytywnym wydźwięku jak „tak dla atomu” czy „tak dla elektrowni atomowej”, jak również słownictwem wskazującym na przedstawienie poglądów osób popierających ten rodzaj energii jak „zwolennicy elektrowni atomowej” czy „zwolennicy atomu”,
- negatywny, ze względu na posługiwanie się w treści nomenklaturą o jednoznacznie negatywnym wydźwięku jak „nie dla atomu” czy „nie dla elektrowni atomowej”, jak również słownictwem wskazującym na przedstawienie poglądów osób przeciwnych temu rodzajowi energii jak „przeciwnicy elektrowni atomowej” czy „przeciwnicy atomu”,
- neutralny, jeżeli znajdowały się w nich słowa kluczowe dotyczące energii atomowej/jądrowej, polskiego programu jądrowego czy elektrowni,
- jako inspirowany tzw. press kitem, czyli informacją prasową dostarczaną przez rząd. Jako słowa kluczowe do tych działań przyjęto nazwy programu jądrowego oraz odniesienia do słów „kampania informacyjna” lub ówczesnego adresu strony www dedykowanej kampanii informacyjnej.

Przyjęty podział publikacji opierał się na przyjęciu, że w badanym okresie prasa drukowana miała duży wpływ na kształtowanie opinii społecznej w oparciu o agendę mediów, a więc negatywne lub pozytywne przedstawienie tematyki związanej z energetyką

jądrową i budową polskiej elektrowni jądrowej mogło mieć wpływ na kształtowanie postaw społecznych Polaków (Łucki i Misiak, 2010, s. 112).

W celu eliminacji publikacji dotyczących zagranicznych doniesień w tym temacie, wyniki wyszukiwania zawężono do Polski, zastrzeżono również eliminację artykułów gdzie słowo „atom” pojawiało się w kontekście drużyny siatkarskiej Atom Trefl. W wyniku analizy ustalono, że w okresie od 2012 do 2020 r. na temat energetyki jądrowej lub atomowej w 13 badanych tytułach pisano łącznie 1.453 razy. Zdecydowana większość publikacji miała frazy, które kwalifikowały je jako publikacje, które mogły powstawać na podstawie przesyłanych przez rząd informacji prasowych, a nawet jeżeli pisali je sami dziennikarze – ich przekaz miałby charakter mocno informacyjny bez elementów mocno ocennych. Zaledwie 2,1% z ogółu publikacji zawierało w swojej treści dodatkowo nazwy podmiotów zajmujących się badaniami opinii, co wskazuje na to, że ich treść nie odnosiła się do prowadzenia analizy postaw społecznych wynikających z takich badań i prezentowania ich wyników.

Medium, które było zdecydowanym liderem w całym badanym okresie była Rzeczpospolita, gdzie pojawiło się blisko 44% wyszukanych publikacji. Biorąc pod uwagę, że w 2014 r. została uznana za najbardziej opiniotwórcze medium dekady na podstawie danych za lata 2004-2013 (Prawo cytatu, b.d.), nie powinno to dziwić. Drugi w kolejności Dziennik Gazeta Prawna osiągnął „zaledwie” poziom niespełna 25%, a trzeci w kolejności Puls Biznesu niespełna 13%. Znamienne jest to, że w pierwszej trójce mediów piszących o temacie budowy elektrowni jądrowej lub energetyki jądrowej były ogólnopolskie dzienniki ekonomiczne.

W zakresie publikacji, które zakwalifikowano jako inspirowane materiałami prasowymi stworzonymi w ramach kampanii informacyjnej, ich natężenie jest widoczne najbardziej na początku badanego okresu, tj. w 2012 r. Potem liczba tych publikacji spadała, z niewielkim odbiciem w 2014 r. Stosunkowo duży odsetek, bo aż 25% publikacji zawierało słowa kluczowe wskazujące na to, że bazują one na wynikach sondaży i badań opinii. W niemal 38% z tych publikacji redakcja lub redaktor posłużył się frazą z tytułu kampanii informacyjnej, w ponad 27% adresem jej strony internetowej. Najwięcej takich publikacji (po 22% wszystkich w tej grupie) ukazało się na łamach gazet Metro i Super Express,

przy czym to Rzeczpospolita zawarła w swoich publikacjach bardziej kompleksowy przekaz, bo wszystkie wyszukiwane frazy pojawiły się na jej łamach łącznie.

Przekazy pozytywne wykazują dużą koncentrację w 2012 r. Może to być związane ze startem kampanii informacyjnej i wzrostem aktualności tematyki związanej z redukcją emisji CO₂. Stanowisko najbardziej pozytywne w tej grupie publikacji prezentowały takie media jak Rzeczpospolita (gdzie pojawiło się ponad 43% publikacji z tej grupy) i Super Express (w którym opublikowano zaledwie 5,5% publikacji z tej grupy). Poruszanie zagadnień energetyki atomowej w kontekście szans na tanią energię ma wydźwięk zdecydowanie ekonomiczny. Sformułowania odnoszące się do „taniej energii” i „stabilności źródła” wpisują się w fundamentalny cel polityki energetycznej jakim jest bezpieczeństwo dostaw energii. Trend spadkowy jaki jest widoczny w publikacjach pozytywnych jest ściśle powiązany z aktywnością rządu w zakresie promowania elektrowni jądrowej jako koniecznego elementu struktury źródeł wytwórczych w kraju. Prawie 7% publikacji z tej grupy opierało się na badaniach opinii w treści artykułu.

Materiały o negatywnej konotacji stanowią niewielki odsetek przeanalizowanych publikacji. Ich nasilenie jest widoczne w okresie 2012-2014, co może wskazywać na toczącą się w mediach debatę na temat energetyki jądrowej. Z analizy wynika, że najwięcej fraz komunikujących niechęć wobec atomu było powiązanych z oporem społecznym, jaki wystąpił w związku z planami budowy elektrowni w miejscowości Gąski. Negatywna komunikacja nie miała jednak w objętej analizie prasie drukowanej charakteru wielkoskalowego. Podobnie jak w przypadku materiałów o wydźwięku pozytywnym, prawie 7% publikacji z tej grupy opierało się na badaniach opinii w treści artykułu. Pozwala to przyjąć, że wykorzystanie badań opinii i ich interpretacja stanowi jeden z argumentów w publikacjach, których autorzy chcą osiągnąć efekt ocenny w stosunku do prezentowanego zagadnienia. Biorąc pod uwagę, że publikacje neutralne posługują się tym narzędziem w niespełna 2% przypadków, pokazuje to, że wyniki sondaży nie były w badanym okresie mocno wykorzystywane do budzenia kontrowersji wobec tematu energetyki jądrowej czy budowy elektrowni.

Publikacje neutralne stanowią największy odsetek przeanalizowanych materiałów. Uzasadnieniem tego faktu może być mocno edukacyjny charakter działań założonych przez rząd w ramach kampanii informacyjnej. Fakt, że publikacje te w 95% odnosiły się do

energetyki jądrowej, a nie budowy elektrowni, jest naturalną konsekwencją neutralnego przekazu publikacji. Budowa elektrowni jądrowej jest inwestycją kontrowersyjną, w związku z czym neutralny wydźwięk publikacji nie byłby zachowany w razie gdyby media poruszały tematykę związaną z procesem inwestycyjnym. Zwłaszcza wobec rosnącego oporu społeczności lokalnych w pomorskich lokalizacjach wybranych pod realizację tej inwestycji. Publikacje neutralne wykazywały duże natężenie aż do 2014 r. po czym spadek ich natężenia utrzymał się na kolejnym stabilnym poziomie.

Jeżeli spojrzeć na liderów tematyki związanej z energetyką jądrową lub elektrownią jądrową, zdecydowanie na czoło wysuwa się Rzeczpospolita. Może to świadczyć o wyborze tego medium jako jednego z głównych kanałów komunikowania w ramach kampanii informacyjnej, jednak biorąc pod uwagę liczbę publikacji neutralnych na jej łamach wskazuje raczej na zainteresowanie dziennikarzy tego tytułu prasowego tematyką i możliwość dostarczania im materiałów informacyjnych, niż wykupienie artykułów sponsorowanych. Odsetek publikacji pozytywnych jest zdecydowanie niewielki w ramach ogólnej liczby publikacji.

Nasilenie negatywnych publikacji w Dzienniku Gazecie Prawnej może wskazywać na linię publikacyjną redakcji, która bazuje na strukturze własnościowej. Gazeta ta do 2018 r. była w 49% własnością niemieckiego Axel Springer, a od 2018 r. roku jest w całości własnością Infor PL (Wirtualnemedial.pl, 2018). W związku z ewolucją niemieckiej polityki energetycznej w kierunku rezygnacji z atomu, aspekt ten mógł mieć wpływ na przyjęte stanowisko wobec tematyki związanej z energetyką atomową. Biorąc jednak pod uwagę odsetek publikacji neutralnych na łamach tego medium, trudno byłoby jednak mówić o zdecydowanie negatywnej postawie redakcji wobec poruszanej tematyki.

Jak wynika z ustaleń NIK (2017), aktywność rządu była największa w okresie od 2012 r. do 2014 r. Po tym czasie w okolicach 2016 r. nastąpiła stagnacja co do kontynuowania działań związanych z realizacją inwestycji na poziomie politycznym. Występuje więc ścisły związek między decyzjami politycznymi co do kierunków polityki energetycznej kraju, a aktywnością mediów drukowanych w zakresie publikacji na ten temat. Pokazuje to wyraźnie, że media w tym okresie stanowiły swoisty barometr aktywności rządu. Brak sygnałów dotyczących faktycznego przystąpienia do realizacji budowy elektrowni atomowej spowodował, że tematyka była nadal aktualna, niemniej jednak traciła

na kontrowersyjności. Brak aktywizacji mediów w temacie i niewielki odsetek publikacji o charakterze ocennym mógł mieć wpływ na brak drastycznych zmian w wynikach badań opinii społecznej co do budowy elektrowni atomowej, mimo, że występowały impulsy ekonomiczne (wzrost cen energii) i społeczne (zwiększenie aktywności obywateli w kwestii zagadnień związanych z ochroną środowiska). Prasa drukowana jest tylko jednym z mediów.

5. Podsumowanie

Na podstawie zebranych do analizy materiałów prasowych można potwierdzić, że występował związek między publikacjami w mediach drukowanych o największej poczytności w województwie, na terenie którego znajdują się trzy kluczowe lokalizacje wytypowane do budowy elektrowni jądrowej, a zwiększeniem zainteresowania opinii publicznej tematyką energetyki jądrowej i inwestycji w budowę elektrowni jądrowej. Widać to wyraźnie po licznie publikacji przypadających na okres początkowy kampanii informacyjnej w porównaniu do lat późniejszych. Nie można jednak wywieść wprost związku między działaniami w zakresie komunikowania, a zmianą postaw społecznych Polaków określonych na podstawie badań opinii publicznej, bo wyniki tych badań utrzymywały się na mniej więcej stałym poziomie.

Struktura przeanalizowanych publikacji pokazuje na wzajemne oddziaływanie faktu prowadzenia kampanii informacyjnej i realizacji programu energetyki jądrowej oraz występowanie zainteresowania społecznego tematyką energetyki jądrowej. Wniosek ten jest uzasadniony przede wszystkim z uwagi na intensywność publikacji o charakterze neutralnym w porównaniu do publikacji pozytywnych lub negatywnych, które mogłyby wynikać z bardziej z agendy społecznej niż z agendy mediów. Gdyby rząd nie rozpoczął kampanii informacyjnej, a liczba publikacji ograniczyła się jedynie do tych materiałów, które w wyniku badania zostały zidentyfikowane jako pozytywne lub negatywne, o temacie mówiłoby się kilka razy mniej niż miało to miejsce w badanym okresie. Dodatkowo liczba publikacji zidentyfikowanych jako inspirowana press kitem jest niemal na takim samym poziomie jak liczba publikacji negatywnych czy pozytywnych. W ramach przyjętej metodyki nie było możliwości zweryfikowania, które z publikacji neutralnych były wynikiem aktywności rządu związanego z realizacją kampanii informacyjnej. Można jednak przyjąć, że fakt prowadzenia zintensyfikowanych działań informacyjnych ze strony rządu dostarczył mediom informacje, które zachęcały do ich wykorzystywania w publikacjach. Widać więc wyraźnie, że realizacja działań związanych z polityką informacyjną rządu miała wpływ na aktywność mediów w temacie energetyki jądrowej. Występowało więc oddziaływanie rządu na opinię społeczną.

Hipoteza badawcza postawiona na wstępie niniejszej rozprawy została zweryfikowana w oparciu o przebieg kampanii informacyjnej rządu w badanym okresie oraz późniejszą

aktywność związaną z komunikowaniem rządowym, która znalazła odzwierciedlenie w publikacjach prasowych. Jej negatywna weryfikacja odnosi się więc do objętego badaniem wycinka aktywności rządu realizowanych w ramach przyjętej polityki informacyjnej, co wymusza uzupełnienie kontekstu dokonanej weryfikacji przez wskazanie czynników ograniczających wnioski możliwe do wyciągnięcia z analizy opartej na przyjętej metodyce.

Polityka informacyjna rządu nie doprowadziła do zmiany podstaw społecznych wobec projektu budowy polskiej elektrowni jądrowej, a przynajmniej wpływ ten nie jest widoczny w badaniach przeprowadzonych przez CBOS, które należy uznać za wiarygodne do celów analizy porównawczej z uwagi na utrzymanie tej samej metody badawczej przez cały okres, w jakim badania były prowadzone. Kluczowe są jednak ustalenia wynikające z przeprowadzonej analizy, które pozwalają sformułować prawdopodobne przyczyny, dla których wynik przeprowadzonych badań prowadzi do negatywnej weryfikacji hipotezy badawczej. W pierwszej kolejności należy zauważyć, że wnioski z analizy powinny być rozpatrywane w kontekście konkretnego badanego przypadku i nie można na ich podstawie dokonywać uogólnienia z punktu widzenia dowolnej kampanii informacyjnej prowadzonej jako wsparcie dla realizacji polityki energetycznej państwa.

Przedstawiona w pracy analiza obejmowała wybrane tytuły prasy drukowanej. Oznacza to, że nie objęła weryfikacji przekazów formułowanych w mediach społecznościowych i Internecie. Jest to niewątpliwie zagadnienie, które może mieć istotny wpływ z punktu widzenia wyłuszczenia wskaźników zmiany opinii publicznej w ujęciu rok do roku w badanym okresie. Prasa drukowana opiera się na komunikacji asymetrycznej. Nadawcą komunikatu kierowanego do opinii społecznej za pośrednictwem prasy drukowanej jest redakcja (dziennikarze) - jeżeli publikacja miała charakter pogłębionej analizy lub rząd, jeżeli jej treść miała wyłącznie charakter informacyjny, bazujący na prezentacji założeń polityki rządu i podejmowanych przez rząd działań. Obywatele mogą wpływać na ten proces jedynie pośrednio, jeżeli ich zainteresowanie danym zagadnieniem jest na tyle duże, że tematyka związana z budową elektrowni jądrowej stanie się atrakcyjną treścią z punktu widzenia czytelnika publikacji. Media społecznościowe czy media audiowizualne (radio lub telewizja) mają tą przewagę nad mediami drukowanymi, że pozwalają na bardziej aktywne kształtowanie przekazu obywatelom. W lepszy sposób mogą więc pozwolić

na nawiązanie dialogu i osiągnięcie dwustronnego przepływu komunikatów w ramach komunikowania rządowego (Wojcik, 2013). Wpływa to w istotny sposób na dobór narzędzi polityki informacyjnej, dobieranych odpowiednio do przyjętej przez rząd strategii. Konsumpcja prasy drukowanej i mediów internetowych zmieniała się w czasie – ze zwiększeniem pozycji opiniotwórczej na rzecz mediów internetowych. Komunikowanie interesariuszy w przestrzeni cyfrowej mogło kontrować pozytywne skutki kampanii informacyjnej w prasie.

Jeżeli zgodnie z przyjętą polityką, jej realizacja ma obejmować zaangażowanie społeczeństwa w proces decyzyjny, dwustronność komunikowania musi występować z dużym natężeniem. W przeciwnym razie, komunikowanie będzie sprowadzało się do informowania o decyzjach rządzących, co jest charakterystyczne dla podejścia opartego na przekonywaniu do określonej z góry decyzji. Biorąc pod uwagę, że komunikowanie w sprawach tak fundamentalnych jak struktura źródeł energii i związane z tym bezpieczeństwo energetyczne wymaga zarządzania społeczną percepcją ryzyka, prasa drukowana może być narzędziem wspierającym przekazywanie podstawowych informacji dotyczących podejmowanych przez rząd działań i wspierać edukowanie społeczeństwa. Nie powinna jednak stanowić podstawowego kanału prowadzenia dialogu społecznego. Asymetria informacji, która jest tak bardzo odczuwalna w kontekście tego, jak brak dostatecznej informacji o cenie i jej składowych wpływa na wysokość kosztów transakcyjnych, występuje również w procesie zmiany kultury energetycznej. Kampania informacyjna rządu opierała się na publikacjach prasowych jako jednym z narzędzi polityki informacyjnej rządu. Prowadzi to do wniosku, że działania z zakresu komunikowania rządowego, mógł być oparty na niewystarczająco dostosowanych do potrzeb odbiorców komunikatach.

Kampania informacyjna zwiększyła zainteresowanie tematyką energetyki jądrowej. Patrząc po liczbie publikacji zakwalifikowanych jako neutralne udało się osiągnąć cel związany z informowaniem (zainteresowaniem) społeczeństwa. Biorąc dodatkowo pod uwagę zaangażowanie innych narzędzi komunikowania bezpośredniego można przyjąć, że rządowi udało się zrealizować działania związane z pracą nad edukowaniem społeczeństwa. Wyniki badania opinii społecznej pokazują jednak, że nie udało się dzięki nim zwiększyć poparcia obywateli wobec projektu, więc nie dokonano fundamentalnej

zmiany postaw społecznych wobec energetyki jądrowej. Na tą okoliczność mógł mieć wpływ jeszcze jeden czynnik, który określa się jako fundamentalny dla osiągnięcia celów polityki informacyjnej. Brak konsekwencji rządu w formułowaniu do opinii społecznej komunikacji dotyczącej kierunków rozwoju kultury energetycznej jako jądrowej, a nie gazowej czy zbudowanej na odnawialnych źródłach energii. Taka sytuacja z całą pewnością miała miejsce w Polsce w badanym okresie. Powodowało to brak zaufania społecznego do rządu. Obywatele nie wierzyli, że projekt będzie z realizowany właściwym zaangażowaniem i konsekwencją w potrzebnym okresie co najmniej 10 lat.

Zmiana kultury energetycznej jaka wystąpiła w Polsce w badanym okresie nie objęła włączenia energetyki jądrowej do tzw. miksu energetycznego, a korzyści jakie można byłoby dzięki temu osiągnąć, jak pokazały dane o strukturze źródeł wytwórczych w Polsce, zostały skonsumowane przez energetykę odnawialną. Mimo, że wzrostowy trend cen energii elektrycznej i liberalizacja rynku energii dały w badanym okresie pozytywne impulsy dla przełamania oporu społecznego wobec energetyki jądrowej, szansa jaka mogła z tego wynikać nie została w pełni wykorzystana. Rola rządu w tego typu procesach ma fundamentalne znaczenie. Zwłaszcza, że w porównaniu do odnawialnych źródeł energii koszty początkowe związane z budową elektrowni jądrowej stanowią barierę wejścia w podsektorze wytwarzania energii elektrycznej. Nie było więc impulsu ekonomicznego dla realizacji takiej inwestycji przez podmioty z sektora przywartego, a duży opór społeczności lokalnych wobec wybranych lokalizacji budowy elektrowni jądrowej nagłaśniał obawy społeczne wobec tego źródła energii.

Efekt stabilizacyjny co do stosunku Polaków do energetyki jądrowej, który wystąpił w latach 2012-2020 mógł wynikać również z wydarzeń w Fukushima, których skutki co wzrostu obaw związanych z energetyką jądrową były odczuwalne co najmniej do 2018 r. Niemniej jednak odpowiedni model komunikowania skorelowany z konsekwentną realizacją założeń polityki energetycznej mógłby je zminimalizować. Świadczy o tym fakt, że mieszkańcy Pomorza zaraz po wydarzeniach w Japonii prezentowali dwukrotnie większą przychylność dla budowy elektrowni jądrowej niż reszta kraju. Klasycznemu podejściu do kwestii komunikowania, zabrakło odpowiednio ustalonego kontekstu transformacyjnego i ekonocentrycznego w identyfikacji zagadnień, które stanowiłyby o przewadze zalet energetyki jądrowej nad społeczną percepcją jej wad.

Niewykluczone, że gdyby wystąpił impuls ekonomiczny w postaci bardziej skokowego wzrostu cen w badanym okresie, skuteczność zastosowanej polityki informacyjnej byłaby większa. Oznacza to jednak, że polityka ta musiałaby być stworzona w ujęciu dynamicznym, czyli jako działania oparte na okresowej korekcie komunikatów uwzględniającej zmiany zachodzące na rynku energii i bardziej szczegółową analizę czynników wpływających na postawy społeczne. Statyczna polityka przyjęta na tak długi okres (aż do 2020 r.), wsparta zaledwie dwuletnią kampanią informacyjną, bez korekty komunikatów, z każdym kolejnym rokiem była coraz mniej skuteczna. Nie adresowała więc właściwie (długoterminowo) problemu asymetrii informacji.

Przedmiotem analizy przedstawionej w pracy nie były skutki jakie na postawy Polaków miały wydarzenia na rynku światowym i w innych krajach UE. Jest to czynnik, który z punktu widzenia teorii transformacyjnego public relations może mieć wpływ na przebieg transformacji systemowej, a więc również wpływać na intensyfikację anomalii związanych z transformacją kultury synergetycznej w Polsce. Zwłaszcza, jeżeli weźmiemy pod uwagę odejście od energetyki jądrowej w polityce energetycznej państw, które cechowała kultura jądrowa i silne lobby z tym związane.

Na podstawie wyników przeprowadzonej analizy można potwierdzić, że w objętym weryfikacją przypadku, na nieskuteczność polityki informacyjnej w kształtowaniu postaw społecznych wobec energetyki jądrowej w Polsce w latach 2012-2020 miały wpływ trzy kluczowe czynniki:

- brak zaufania opinii publicznej do tego, że działania rządu związane z wprowadzeniem energetyki jądrowej jako źródła energii, zostaną doprowadzone do wybudowania elektrowni jądrowej zgodnie z deklaracjami rządzących, co w obliczu ogromnych nakładów początkowych i rozwoju bardziej dostępnych ekonomicznie źródeł energii, obniżało skuteczność komunikowania,
- niezapewnienie rzeczywistego dwustronnego i symetrycznego komunikowania rządu z interesariuszami, co scementowało grupy przeciwnie budowie elektrowni jądrowej na poziomie społeczności lokalnych,
- nieuwzględnienie aspektów transformacyjnych komunikowania i anomalii występujących w procesie transformacji kultury energetycznej przy doborze i planowaniu wykorzystania narzędzi komunikowania.

Powyższe pozwala potwierdzić, że hipoteza alternatywna przedstawiona we wstępie pracy, została na podstawie przeprowadzonej analizy zweryfikowana pozytywnie. Komunikowanie, jakie miało miejsce ramach kampanii informacyjnej i związane z tym publikacje prasowe pokazują, że zarówno sposób konstrukcji przekazu jak i dobór przedstawianych treści nie wykorzystały w pełni możliwości dostępnych modeli teoretycznych.

6. Bibliografia

Książki i artykuły naukowe

- Allen, B. (2018). *Implementing trauma-focused cognitive-behavioral therapy (TF-CBT) with preteen children displaying problematic sexual behavior*. *Cognitive and Behavioral Practice*, 25 (2), 240–249. doi: 10.1016/j.cbpra.2017.07.001.
- Aalto, P., Ruostetsaari, I., Talus, K. i Muth, C.J. (2021). *Energy Policies in the Context of Sustainable Development*. W: Leal Filho, W., Marisa Azul, A., Brandli, L., Lange Salvia, A. i Wall, T. (red.) *Affordable and Clean Energy. Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals*. Cham: Springer Nature Switzerland AG. doi: 10.1007/978-3-319-95864-4_10.
- Antoszewski, A. i Herbut, R. (red.). (1999). *Leksykon politologii*. Wydanie V. Wrocław: Wydawnictwo Atla 2.
- Arrow, K. (1963). *Social and Individual Values*. New Haven, Conn: Yale University Press.
- Ajzen, I. (1991). *The theory of planned behavior*. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50 (2), 179-211. doi: 10.1016/0749-5978(91)90020-T.
- Arrow, K.J., (1979). *Eseje z teorii ryzyka*. Warszawa: PWN.
- Barlik, J. (2020). *Doskonałe Public Relations. Teorie, kontrowersje, debaty*. Warszawa: Wydawnictwo Poltext.
- Boholm, A. (2019). *Risk Communication as Government Agency Organizational Practice*. *Risk Anal.* 39 (8), 1695-1707. doi: 10.1111/risa.13302.
- Bradbrook, A., Lyster, R. i Ottinger, R., Xi, W. (red.). (2005). *The law of energy for sustainable development*. New York: Cambridge University Press.
- Braun, T.F. i Glidden, L.M. (2014). *Understanding Energy and Energy Policy*. London: Zed Books.
- Brohmann, B., Feenstra, Y., Heiskanen, E., Hodson, M., Mourik, R., Prasad, G. I Raven, R. (2006). *Factors influencing the societal acceptance of new renewable and energy efficiency technologies: Meta-analysis of recent European projects*. *International Journal of Energy*. 20.
- Buchanan, J, Tollison, R. i Tullock, G. (red.). (1980), *Toward a Theory of Rent Seeking Society*. College Station: Texas A&M Press.
- Budziński, F. (1975). *Ekonomiczne znaczenie kosztów energii*. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 37 (3), Poznań: Wydział Prawa i Administracji UAM, 209-225.
- Canel, M.J. i Sanders, K. (2012). *Government Communication: An Emerging Field in Political Communication Research*. SAGE Publications Ltd.
- Catellani, A. (2012). Pro-nuclear European discourses: Socio-semiotic observations. *Public Relations Inquiry*, 1 (3), 285–311. doi:10.1177/2046147X12448610.
- Centrum Badania Opinii Społecznej. (2021). *Stosunek do energetyki jądrowej. Komunikat z badań nr 69/2021*.
- Cleveland, C.J., Costanza R., Hall, Ch.A.S. i Kaufmann, R. (1984). *Energy and the U.S. Economy: A Biophysical Perspective*. *Science* 225.
- Coombs, W.T. i Holladay, S. J. (2012a). *Privileging an activist vs. a corporate view of public relations history in the U.S*. *Public Relations Review*, 38, 347-353.
- Coombs, W.T. i Holladay, S. J. (2012b). *Fringe public relations: How activism moves critical pr toward the mainstream*. *Public Relations Review*, 38.

- Cox, R. (2013). *Environmental communication and the public sphere*. London: SAGE Publications Ltd.
- Cultip., S., Center., A. i Broom, G. (1985). *Effective Public Relations*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Ćwiklińska, J. (2007). *Grupy interesu w semantycznej przestrzeni publicznej*. *International Journal of Management and Economics* 21, 138-147.
- Dakowska, D. (2005). *Niemieckie fundacje polityczne wobec Ostpolitik (1970-1989)*. *Rocznik Polsko-Niemiecki*, 12, 7-36.
- Darby, S. (2006). *Social learning and public policy. Lessons from an energy-conscious village*. *Energy Policy*, 34, 2929-2940.
- Deegan, C., Rankin, M. i Tobin, J. (2002). *An examination of the corporate social environment disclosures of BHP from 1989-1997. A test of legitimacy theory*. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 15 (3), 312-343.
- Demir, F.O. i Erdem, B.K. (2010). *The Reflection of the East-West Dichotomy on Turkish Public Diplomacy: the Case of "Davos Summit*. W: Vercic, D., Sriramesh, K. (Eds.). *Government communication*. Proceedings of the 17th International Public Relations Research Symposium BledCom. Lubjana.
- Deszczyński, P. (2001). *Kraje rozwijające się w koncepcjach ekonomicznych SPD. Doktryna i praktyka*. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.
- Deszczyński, P. (2009). *Konceptualizacja pojęcia transformacji*. W: Pająk, K. (red.) *Gospodarka rynkowa w Polsce – 20 lat transformacji*. Zeszyty Naukowe 130, Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, 90-99.
- Deszczyński, P. (2016). *Konceptualizacja pojęcia public relations*. W: Deszczyński, P. (red.) *Public Relations*. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.
- Deszczyński, P. i Gołata, K. (2003). *Demokratyczne systemy i doktryny polityczne*. Poznań: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, 211-218.
- Dinçer, İ. i Zamfirescu, C. (2011). *Fossil Fuels and Alternative Fuels*. W: *Sustainable Energy Systems and Applications*. Boston: Springer. doi: 10.1007/978-0-387-95861-3_6.
- Dozier, D.M., Grunig, L.A. i Grunig, J.E. (red.). (2002). *Public Relations as communication campaign*. W: R.E. Richey i C.K. Atkin (red.). *Public Communication Campaigns*. wyd. 3. Thousand Oaks: Sage.
- Egmond, C., Jonkers, R. i Kok, G. (2006). *Target group segmentation makes sense: If one sheep leaps over the ditch, all the rest will follow*. *Energy Policy*, 34, 3115–3123.
- Engi, D. i Icerman, I. (1995). *Impact of Energy R&D strategies of OECD members on the U.S.* *Energy*. 20 (12), 251-1264.
- Ertesvag, I.S. i Mielnik, M. (2000). *Exergy analysis of the Norwegian society*. *Energy*, 25, 957-973.
- Faehnrich, B., Riedlinger, M. i Weitkamp, E. (2020). *Activists as "alternative" science communicators — Exploring the facets of science communication in societal contexts*. *JCOM* 19 (06), C01. doi:10.22323/2.19060301.
- Fleck, H.-G. i Ławniczak, R. (red.). (1993). *Alternatywne modele gospodarki rynkowej dla krajów transformacji gospodarczej*. *Teksty Społeczno-Polityczne*. Warszawa: FRIEDRICH-NAUMANN-STIFTUNG.
- Foucault, M. (2001). *L'hermeneutique du sujet. Cours au College de France 1981-1982*. Paryż: Seuil/Gallimard.

- Frederick, H. (1993). *Global communication and international policies*. Belmont, CA: Wadsworth.
- Freeman, R.E. (1984). *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. Marshfield: Pitman.
- Fundacja Centrum Badań Opinii Społecznej (2021). *Stosunek do energetyki jądrowej*. Raport z badań nr 69/2011.
- Gelders, D., Bouckaert, G. i van Ruler, B. (2007). *Communication management in the public sector: Consequences for public communication about policy intentions*. *Government Informations Quarterly*, 24 (2), 326-337.
- Gilboa, E. (red.). (2002). *Media and conflict: Framing issues, making policy, shaping opinions*. Ardsley, New York: Transnational Publishers.
- Glenn, J.C. i Gordon, T.J. (2002). *Creating a better world, 15 global challenges*. *Foresight*, 4 (5), 15-37.
- Goldemberg, J. i Johansson, T. B. (red.). (2004). *World energy assessment - Overview 2004 update*. New York: UNDP.
- Górka, K., Poskrobko, B. i Radecki, W. (2001). *Ochrona środowiska. Problemy społeczne, ekonomiczne i prawne*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Greenlaw, S.A., Shapiro, D., Karpa, W. i Maszczyk, P. (2022). *Mikroekonomia – Podstawy*. Warszawa: OpenStax Poland.
- Grunig, J.E. (1993). *Image and substance: from symbolic to behavioral relationships*. *Public Relations Review*, 19 (2), 122.
- Grunig, J.E. (1997). *A situational theory of publics: Conceptual history, recent challenges, and new research*. W: Moss, D., MacManus, T., Verčič, D. (eds.). *Public Relations Research: An International Perspective*. London: International Thomson Business Press, 3–48
- Grunig, J. i Olędzki, J. (2011). *Public relations we współczesnym świecie: między służbą organizacji i społeczeństwem*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.
- Heath, R.L. (1997). *Strategic Issues Management: Organizations and Public Policy Challenges*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- International Atomic Energy Agency (1994). *Nuclear Communications: A Handbook For Guiding Good Communication Practices at Nuclear Fuel Cycle Facilities*. Wiedeń: IAEA.
- Jochem, E. (1998). *Do differences in climate change policy reflect different cultures and vice versa?* *Energy and environment*, 9 (4), 413-423.
- Johannes, K. (2009). *L'utilisation d'Internet comme un moyen de dialogue avec les parties prenantes: le cas du Forum Nuclearie belge*. W: A. Catellani, T. Libaert i J.M. Pierlot (red.). *Contredire l'entreprise*. Louvain-la-Neuve (69-78). Presses universitaires de Louvain.
- Jordan, W. (1972). *Producer Protection, Prior Market Structure and the Effects of Government Regulation*. *Journal of Law and Economics*, 15.
- Jowett, G. S., O'Donnell, V. (1999). *Propaganda and persuasion*. wyd. 3. Londyn: Sage.
- Kadragic, A. i Czarnowski, P. (1995). *Public relations czyli promocja reputacji. Praktyka działania*. Warszawa: Business Press.
- Kahn, A.E., (1991). *The Economics of regulation. Principles of Institutions. Tom I*. Cambridge, London: The MIT Press.
- Kaun, A. i Uldam, J. (2018). *Digital activism: after the hype*. *New Media & Society* 20 (6), 099–2106. doi:10.1177/1461444817731924.
- Kohl, W.K. (2004). *National Security and Energy*. W: *Encyclopedia of Energy*, 193-206. doi: 10.1016/B0-12-176480-X/00494-0.

- Konfederacja Lewiatan. (2008). *Opinia Lewiatana do projektu Polityki Konkurencyjności na lata 2008-2010*.
- L'Etang, J., Mc Kie, D., Snow, N. i Xifra, J. (red.). (2016). *The Routledge Handbook of Critical Public Relations*. London and New York: Routledge Taylor and Francis Group.
- Lee, M. (red.). (2008). *Government Public Relations: a reader*. Boca Raton: CRC Press Taylor & Francis Group.
- Legutko-Kobus, P. (2011). *Rola lidera lokalnego w rozwoju gminy. Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego. Studia i Prace, 2*, 117-135.
- Lindblom, C. (1977). *Politics and Markets: The World's Political Economic Systems*. Nowy Jork: Basic.
- Ławniczak, R. (2001). *Transition public relations – an instrument of systematic transformation in Central and Eastern Europe*. W: Ławniczak, R. (red.). *Public Relations Contribution to Transition in Central and Eastern Europe. Research and Practice*. Poznań: Printer, 7-18.
- Ławniczak, R. (red.). (2005). *Introducing Market Economy Institutions and Instruments The Role of Public Relations in Transition Economies*. Poznań: Piar.pl.
- Ławniczak, R. (2007). *Public Relations Role "to sell" Alternative Political and Socio-economic Models of Market Economy. Public Relations Review, 33*.
- Łucki, Z. i Misiak, W. (2011). *Energetyka a społeczeństwo. Aspekty socjologiczne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Łucki, Z. (2010). *Instrumenty polityki energetycznej. Polityka energetyczna, tom 13, zeszyt 1*, 5-20.
- Majchrzak, K. (2011). *Zarządzanie reputacją w przedsiębiorstwach sektora naftowego*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH.
- Malone, G. (1988). *Political advocacy and cultural communication. Organizing the nation's public diplomacy*. Lanham Md.: University Press of America.
- Mazur, B. (2007). *Rola kapitału kulturowego w rozwoju zrównoważonym. Ekonomia i Środowisko, 1 (31)*, 134-145.
- Mc Kie, J.W. (1974). *The Political Economy of World Petroleum. The American Economic Review, Papers and Proceedings, LXIV (2)*.
- Mc Kie, D., Munshi, D. (2007). *Reconfiguring Public Relations.: Ecology, equity, and enterprise*. Nowy Jork: Routledge Taylor & Francis Group.
- Mc Quail, D. (1987). *Mass Communications Theory: An introduction*. wyd. 2. Londyn: Sage.
- Mont, O. i Dalhammar, C. (2005). *Sustainable consumption: At the cross-road of environmental and consumer policies. International Journal of Sustainable Development, 8 (4)*, 258-279.
- Mrozowska, S. i Duraj, B. (2020). *Rola komunikacji społecznej w pozyskiwaniu akceptacji dla energetyki jądrowej we Francji. Przypadek Lokalnych Komitetów Informacyjnych. Media Biznes Kultura*, s. 127-140. doi: 10.4467/25442554.MBK.20.009.12419.
- Murphy, P. (1991). *Three Limits of Symmetry: A Game Theory Approach to Symmetric and Asymmetric Public Relations*. W: J.E. Grunig i L. Grunig (red.). *Public Relations Research Annual, 3*.
- Mundaca, L. (2008). *Markets for Energy Efficiency - Exploring the new horizons of tradable certificate schemes IIIIEE*. Lund: The International Institute for Industrial Environmental Economics, Lund University.

- Nagaj, R. (2006). *Regulacja a konkurencja na rynku energii elektrycznej w Polsce*. W: Kopycińska, D. (red.). *Regulacyjna rola państwa we współczesnej gospodarce*. Szczecin: Wydawnictwo Printgroup, 263.
- Nagaj, R. i Szkudlarek, P. (2012). *Regulacja na rzecz konkurencji w wybranych sektorach sieciowych*. *Ekonomia*, 2 (19), Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 70-86.
- Norris, P. (2002). *Democratic phoenix: reinventing political activism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ociepka, B., (red.). (2008). *Dyplomacja publiczna*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Olędzki, J. (red). (2011). *Public relations we współczesnym świecie: między służbą organizacji i społeczeństwu*. Wydanie I. Warszawa: ASPRA.
- Opalek, K. (1986). *Zagadnienia teorii prawa i polityki*. Warszawa: PWN.
- Ortiz, D. i Leal, V. (2020). *Energy Policy Concerns, Objectives and Indicators: A Review towards a Framework for Effectiveness Assessment*. *Energies*, 13 (24), 6533. doi: 10.3390/en13246533.
- Peltzman, S. (1976). *Toward a More General Theory of Regulation*. *The Journal Law and Economics*, 14.
- Pelegry, E.A. i Basterra, M.L. (2014). *Energy Policy: European Challenges, Spanish Answers*. Notre Europe. Jaques Delors Institute. *Policy Paper 106*.
- Pieczka, M. (2011). *Public Policy and communication : the case of nuclear industry in UK 2003-2010*. *Encyclopedia of Public Relations*. Edynburg.
- Pollack, J., Schubert, S. i Slominski, P. (2010). *Die Energiepolitik der EU*. Wiedeń: facultas wuv.
- Radetzki, M. (2004). *How to determine the reach of a socially optimal energy policy?* *Minerals and Energy*, 19 (3), 15–24.
- Ratajczak, M. (red.). (2014). *Współczesne teorie ekonomiczne*. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.
- Ratajczak, M. (2017). *Spór o rolę państwa w gospodarce*. *Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny*. Rok LXXIX, zeszyt 1, 5-23.
- Renn, O., Burns, W.J., Kaspersen, J.X., Ksperson, R.E. i Slovic, P. (1992). *The Social Amplification of Risk: Theoretical Foundations and Empirical Applications*. *The Society for The Psychological Study of Social Issues*, 48 (4). Winter, 137-160. doi: 10.1111/j.1540-4560.1992.tb01949.x
- Rice, R.E. i Atkin, C.K. (1989). *Public Communication Campaigns*. wyd. 2. Newbury Park: Sage.
- Roskin, M. G., Cord, R. L., Medeirosa, J.A. i Jones, W.S. (2001). *Wprowadzenie do nauk politycznych*. Poznań: Zysk i S-Ka.
- Rotmans, J., Kemp, R. i van Asselt, M. (2001). *More evolution than revolution, transition management in public policy*. *Foresight*, 3 (1), 15-31.
- Rydzak, W. (2011). *Reputacja a działania informacyjne organizacji w sytuacjach kryzysowych i determinanty ich wyboru*. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.
- Ryniejska-Kiełdanowicz, M. (2007). *Public relations Polski w okresie kandydowania do Unii Europejskiej*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

- Semetko, H.A. i Scamell, H. (red.). (2012). *The SAGE Handbook of Political Communication*. SAGE Publications Ltd.
- Sriramesh, K. (red.). (2000). *A framework for understanding and conducting international public relations*. Paper presented at the International Public Relations Symposium, Lake Bled, Slovenia.
- Sriramesh, K. i Vercic, D. (red.). (2003). *The Global Public Relations Handbook. Theory, Research and Practice*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Stankiewicz, P. (2017). *Gra w atom. Współczesne zarządzanie technologią w rozwoju energetyki jądrowej*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika.
- Stigler, G., (1971). *The Theory of Economic Regulation. The Bell Journal of Economics and Management Sciences*, 2 (1).
- Stiglitz, J.E. (2004). *Ekonomia sektora publicznego*. Warszawa: PWN.
- Stinebrickner, B. (2015). *Robert A. Dahl and the essentials of Modern Political Analysis: politics, influence, power, and polyarchy*, *Journal of Political Power*, 8 (2), 189-207. doi: 10.1080/2158379X.2015.1054579.
- Stavins, R. (2004). *Environmental Economics*. W: Durlauf, S., Blume, L. (Eds.). *The New Palgrave Dictionary of Economics* (Second ed.): Palgrave Macmillan.
- Stern, D. I. (1997). *Limits to Substitution and Irreversibility in Production and Consumption: a Neoclassical Interpretation of Ecological Economics*. *Ecological Economics*, s. 197-215
- Stern, D. I. (2012). *Interfuel Substitution: A Meta-Analysis*. *Journal of Economic Surveys*, 26 (2), 307-331.
- Sulewska, K. (2016). *Zaufanie obywateli do energetyki jądrowej na przykładzie Republiki Francuskiej i Rzeczypospolitej Polskiej*. *Securitologia nr 2/2016*.
- Szczegielniak, M. (2016). *Polityka informacyjna urzędów centralnych w Polsce na przykładzie wykorzystania internetowych kanałów przekazu informacji*. *Polityka i Społeczeństwo*, 4 (14).
- Szondi, G. (2007). *The role and challenges of country branding in transition countries: the Central and Eastern Europe experience*. *Place Branding and Public Diplomacy*, 3 (1), 8-20.
- Szostok, P. (2012). *Prasa samorządowa jako narzędzie polityki informacyjnej na poziomie lokalnym*. *Studia Politicae Universitatis Silesiensis*, tom 8.
- Tampere, K. (2010). *Critical Approach: Communication Failures as a Risk to Government Public Relations*. W: Vercic, D., Sriramesh, K. (Eds.). *Government communication. Proceedings of the 17th International Public Relations Research Symposium BledCom*. Ljubana.
- Tapio, P., Banister, D., Luukkanen, J., Vehmas, J. i Willamo, R. (2007). *Energy and transport in comparison, Internalisation, dematerialization, and decarbonization in the EU15 between 1970 and 2000*. *Energy Policy*, 35, 433-451.
- Taylor, P.M. (2003). *Munitions of the mind.: A history of propaganda from the ancient world to the present day*. wyd.3. Manchester: Manchester University Press.
- Tench, R. i Yeomas, L. (2009). *Exploring public relations*. wyd. 2. Harlow: FT Prentice Hall.
- Tosun, J. (2017). *Energy Policy*. *Oxford Research Encyclopedia*, 1-41. doi: 10.1093/acrefore/9780190228637.013.174.
- The George Washington University's Elliott School for International Affairs Lindner Common Rooms. (2009). *The Contribution of Government Communications Capacity to Achieving Good Governance Outcomes Rapporteurs' Report*.

- Tullock, G. (1985). *Back to The Bog*. *Public Choice*, 46 (3).
- Urge-Vorsatz, D., Miladinova, G. i Paizs, L. (2006). *Energy in transition. From the iron curtain to the European Union*. *Energy Policy*, 34, 2279-2297.
- Van Ruler, B. i Vercic, D. (2005). *Reflective communication management: Future ways for public relations research*. W: P.J. Kalbefleish (red). *Communication yearbook* (239-274). Manhwa, NJ: Lawrence Erlbaum.
- van der Doelen, F.C.J. (1998). *The "give-and-take" packaging of policy instruments: Optimising legitimacy and effectiveness*. W: M. Bemelmans-Videc, R. Rist i E. Vedung (red.). *Carrots, sticks and sermons* (129- 149). New Brunswick NJ: Transaction Publishers.
- Vedung, E. (1998). *Policy instruments: Typologies and theories*. W: M. Bemelmans-Videc, R. Rist i E. Vedung (red.). *Carrots, sticks and sermons* (21- 58). New Brunswick NJ: Transaction Publishers.
- Vos, M. (2006). *Setting the research agenda for governmental communication*. *Journal of Communication Management*, 10 (3), 250-258.
- Wang, Z., Sun, Y. i Wang, B. (2020). *Policy cognition is more effective than step tariff in promoting electricity saving behaviour of residents*. *Energy Policy*, 139. doi: 10.1016/j.enpol.2020.111338.
- Watson, J. (2003). *Media Communication. An Introduction to Theory and Process*. wyd. 2. London: Palgrave.
- Weber, M. (1998). *Polityka jako zawód i powołanie*. Kraków-Warszawa: SIW Znak.
- Weryński, P. (2008). *Typologia uczestnictwa obywatelskiego polskich liderów lokalnych*. W: H. Podedworna i R. Ruszkowski (red). *Společne aspekty zrównoważonego rozwoju wsi w Polsce. Partycypacja lokalna i kapitał społeczny*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Wojcik, K. (1997). *Public Relations od A do Z*. Warszawa: Agencja Wydawnicza Placet.
- Wojcik, K. (2013). *Public relations. Wiarygodny dialog z otoczeniem*. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer business.
- Woyke, W. (red.). (2004). *Handwörterbuch Internationale Politik. Bundeszentrale für politische Bildung*. Wydanie 9. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften
- Wrigley, E. A. (2010). *Energy and the English Industrial Revolution*. Cambridge: University Press.
- Zhou, L., Dai, D., Ren, J., Chen, X. i Chen, S (2022). *What is policy content and how is the public's policy support? A policy cognition study based on natural language processing and social psychology*. *Front Psycho*, 13. doi: 10.3389/fpsyg.2022.941762.
- Żmijewski, K. (2008). *ETS – state of art i konsekwencje*. *Ciepłownictwo, Ogrzewnictwo, Wentylacja*, tom 39, nr 10 (463), 37–41.

Źródła internetowe

- Biznesalert.pl. (2017, 30 listopada). *Kto dostarczy technologię dla polskiego atomu? Gracze czekają na przetarg (RELACJA)*. Dostęp 02 maja 2023 z <https://biznesalert.pl/atom-polska-technologie-przetarg/>
- Biznesalert.pl. (2021, 16 czerwca). *CBOS: Nadal większość ankietowanych jest przeciwna atomowi, jednak liczba zwolenników rośnie*. Dostęp 02 maja 2023 z <https://biznesalert.pl/sondaz-poparcie-atomu-cbos-atom-energetyka/>

- Bankier.pl. (2021, 22 grudnia). "Tylko" 13 lat opóźnienia. Reaktor elektrowni w Finlandii uruchomiony. Dostęp 02 maja 2023 z <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Tylko-13-lat-opoznienia-Reaktor-elektrowni-w-Finlandii-uruchomiony-8247765.html>
- Centrum Informacji o Rynku Energii. (08.01.2010). *Lista oficjalnych propozycji lokalizacji elektrowni jądrowych w Polsce*. Dostęp 02 maja 2023 z <https://www.cire.pl/artykuly/serwis-informacyjny-cire-24/53742-lista-oficjalnych-propozycji-lokalizacji-elektrowni-jadrowych-w-polsce>
- Centrum Informacji o Rynku Energii. (23.09.2013). *Dlaczego Enea, Tauron i KGHM kupują pakiety w spółce polskiej elektrowni atomowej w grupie i rodzinie różnie i daje się budować ...* Dostęp 02 maja 2023 z <https://www.cire.pl/artykuly/energetyka-jadrowa-komentarze/dlaczego-enea-tauron-i-kghm-kupuja-pakiety-w-spolce-polskiej-elektrowni-atomowej-w-grupie-i-rodzinie-raznie-i-daje-sie-budowac>
- Centrum Badania Opinii Społecznej. (2010). *Zaufanie społeczne. Komunikat z badań nr 29/2010*. Dostęp 18 grudnia 2010 z www.cbos.pl/SPISKOM
- Forestry Department. (2009). *Government Energy preservation policies*. W: *Energy conservation in the mechanical forest industries*. Pobrane 05 października 2009 z <http://www.fao.org/docrep/t0269e/t0269e05.htm>
- GLOBESCAN. (2011). *Opposition to Nuclear Energy Grows: Global Poll*. Dostęp 02 maja 2023 z <http://www.globescan.com/news-and-analysis/press-releases/press-releases-2011/94-press-releases-2011/127-opposition-to-nuclear-energy-grows-global-poll.html>
- Piszczatowska, J. (2012). *Idzie nowe w energetyce. Łupki – tak, atom – nie?* Dostęp 25 maja 2013 z <http://www.ekonomia24.pl/artikul/945787.html>
- Portalsamorzadowy.pl. (28.09.2015). *Choczewo, Lubiатовo-Kopalino, Żarnowiec: Lokalizację elektrowni jądrowej poznamy za dwa lata*. Dostęp 02 maja 2023 z <https://www.portalsamorzadowy.pl/gospodarka-komunalna/choczewo-lubiатовo-kopalino-zarnowiec-lokalizacje-elektrowni-jadrowej-poznamy-za-dwa-lata,73781.html>
- PPEJ. (2012, 02 kwietnia). *Poznaj Atom - kampania informacyjna Ministerstwa Gospodarki*, dostęp 07 maja 2023 z <https://ppej.pl/aktualnosci/poznaj-atom-kampania-informacyjna-ministerstwa-gospodarki>
- PSE. Dostęp 07 maja 2023 z <https://www.pse.pl/dane-systemowe/funkcjonowanie-kse/raporty-roczne-z-funkcjonowania-kse-za-rok/raporty-za-rok-2020>
- Public Diplomacy Council of America. (2011). Pobrane 10 września 2011 z <http://www.publicdiplomacy.org>
- Serwis Samorządowy PAP. (2012, 09 sierpnia), dostęp 02 maja 2023 z <https://samorząd.pap.pl/kategoria/archiwum/poznaj-atom>
- Smektała, T. (2001). *Public relations w sytuacjach kryzysowych przedsiębiorstw*. Wrocław: Astrum.
- Stern, D. I, Burke, P. J i Bruns, S. B. (2019). *The Impact of Electricity on Economic Development: A Macroeconomic Perspective*. UC Berkeley: Center for Effective Global Action. Dostęp 07 maja 2023 z <https://escholarship.org/uc/item/7jb0015q>
- Szymańska, A. (2004). *Public relations w systemie zintegrowanej komunikacji marketingowej*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza UNIMEZ, wydanie I.
- Śleszyńska, G. (2020, 24 sierpnia). *Francuska energetyka jądrowa walczy o przetrwanie*. Dostęp 02 maja 2023 z <https://www.obserwatorfinansowy.pl/bez-kategorii/rotator/francuska-energetyka-jadrowa-walczy-o-przetrwanie/>

The role of activist communication in promoting social and environmental causes
<https://www.atypicalist.com/post/the-role-of-activist-communication>

Trojanowska, H. (2010, 31 marca). *Odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Gospodarki - z upoważnienia ministra - na interpelację nr 14950 w sprawie lokalizacji elektrowni atomowej w Polsce.* <https://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/365CAF40>

Urząd Regulacji Energetyki. (2023, 31 marca). Dostęp 02 maja 2023 z <https://www.ure.gov.pl/pl/energia-elektryczna/ceny-wskazniki/7852,Srednia-cena-sprzedazy-energii-elektrycznej-na-ryнку-konkurencyjnym-roczna-i-kwa.html>

Prawo cytatu. (b.d.). W: Wikipedia. Pobrane 02 maja 2023 r. z [https://pl.wikipedia.org/wiki/Rzeczpospolita_\(gazeta\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Rzeczpospolita_(gazeta))

Wirtualnedia.pl (2014, 21 marca). *Raport o czytelnictwie prasy w regionach Polski.* Dostęp 02 maja 2023 z <https://www.wirtualnedia.pl/artykul/raport-o-czytelnictwie-prasy-w-regionach-polski>

Wirtualnedia.pl (2018, 08 marca). *Ryszard Pieńkowski kupił od Ringier Axel Springer pozostałe 49 proc. udziałów Infor Biznes.* Dostęp 02 maja 2023 z <https://www.wirtualnedia.pl/artykul/ryszard-pienkowski-kupil-od-ringier-axel-springer-49-proc-udzialow-infor-biznes-wydajacego-dziennik-gazete-prawna>

Publikacje prasowe

Aksamit, B. (2012a, 10 lutego). Tak dla Żarnowca, nie dla Choczewa. *Gazeta Wyborcza – Trójmiasto*, 6.

Aksamit, B. (2012b, 24 lutego). Bitwa o Choczewo. *Gazeta Wyborcza – Trójmiasto*, 6.

Atomowa wojna na klony. (2012, 09 maja). *Metro*, 4.

Cieśliński, P. (2012, 09 marca). Rok po Fukushima. *Gazeta Wyborcza*, 20.

Cztery pytania o energetykę jądrową do entuzjasty i sceptyka. (2012, 09 marca). *Gazeta Wyborcza*, 20.

Kataka, K. (2012, 16 marca). Gazowy zamach na Kaszuby. *Gazeta Wyborcza – Trójmiasto*, 12.

Kublik, A. (2012, 16-17 czerwca). ExxonMobil żegna łupki. *Gazeta Wyborcza*, 8.

Kublik, A. (2013a, 16-17 lutego). Jak dowiercimy się do łupków. *Gazeta Wyborcza*, 9.

Kublik, A. (2013b, 22 lutego). Europa rozłupana. *Gazeta Wyborcza*, 14.

Lekcje z Fukushimy (2012, 09 marca). *Gazeta Wyborcza – Trójmiasto*, 1.

Kuraś, B. i Sidorowicz, J. (2012, 24-25 marca). Łupkowa gorączka. Oby te odwierty nie przyniosły nam więcej strat niż korzyści – z profesorem Andrzejem Szczepańskim rozmawiają Bartłomiej Kuraś i Jarosław Sidorowicz. *Gazeta Wyborcza*, 37.

Piszczatowska, J. (2013, 12 marca). Rząd i eksperci o inwestycji w atom. *Rzeczpospolita*, B5.

Prusek, T. (2013, 01 marca). Czy Polska zawsze ma być zależna od węgla. *Gazeta Wyborcza*, 16.

Sandecki, M. (2012, 10-11 marca). Apel z Japońskiej Fukushimy. *Gazeta Wyborcza – Trójmiasto*, 2.

Stangret, M. (2012a, 24-26 lutego). Atomowa inwazja rządu Tuska. *Metro nr 2271*, 1.

Stangret, M. (2012b, 21 kwietnia). Energia słoneczna podbija Polskę. *Metro nr 2072*, 1.

Stefanicki, R. (2012, 10-11 marca). My, obywatele Japonii. *Gazeta Wyborcza*, 26.

Węgiel górą nad paliwem z łupków (2013, 12 marca). *Rzeczpospolita*, B5.

Zasuń, R. (2012a, 13 czerwca). Rządowe kłopoty z atomem. *Gazeta Wyborcza*, 26.

- Zasuń, R. (2012b, 16-17 czerwca). Walczymy o węgiel. Unii nie ufamy absolutnie. *Gazeta Wyborcza*, 8.
- Zasuń, R. i Bielecki, T. (2012a, 09 marca). Gorąco przed klimatycznym szczytem. *Gazeta Wyborcza*, 31.
- Zasuń, R. i Bielecki, T. (2012b, 10-11 marca). Walczymy o węgiel. *Gazeta Wyborcza*, 6.

Akty prawne

- Dyrektywa 2003/54/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26.06.2003 r. dotycząca wspólnych zasad rynku wewnętrznego energii elektrycznej i uchylająca dyrektywę 96/92/WE (Dz. Urz. UE. L nr 176, s. 37).
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/72/WE z dnia 13.07.2009 r. dotycząca wspólnych zasad rynku wewnętrznego energii elektrycznej i uchylająca dyrektywę 2003/54/WE (Dz. Urz. UE. L nr 211, s. 55).
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/944 z dnia 05.06.2019 r. w sprawie wspólnych zasad rynku wewnętrznego energii elektrycznej oraz zmieniająca dyrektywę 2012/27/UE z dnia 05.06.2019 r. (Dz. Urz. UE. L Nr 158, s. 125).
- Obwieszczenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 1 lipca 2005 r. w sprawie polityki energetycznej państwa do 2025 r. (M.P. 2005, nr 42, poz. 562).
- Uchwała nr 141 Rady Ministrów z dnia 02.10.2020 r. w sprawie aktualizacji programu wieloletniego pod nazwą "Program polskiej energetyki jądrowej" (M.P. 2020, poz. 946).
- Ustawa z dnia z dnia 08.03.1994 o samorządzie gminnym (Dz. U. 1990, nr 16, poz. 95, ze zm.).
- Ustawa z dnia 05.06.1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. 1998, nr 91, poz. 578, ze zm.).
- Ustawa z dnia z dnia 05.06.1998 r. o samorządzie województwa (Dz.U. 1998, nr 91, poz. 576, ze zm.).
- Ustawa z dnia 10.04.1997 r. prawo energetyczne (Dz.U. 1997, nr 54, poz. 348).
- Ustawa z dnia 10.04.1997 r. prawo energetyczne (Dz.U. 2005, nr 62, poz. 522, ze zm.).
- Ustawa z dnia 10.04.1997 r. prawo energetyczne (Dz.U. 2022, poz. 1385, ze zm.).
- Załącznik do uchwały nr 202/2009 Rady Ministrów z dnia 10 listopada 2009 r. (M.P. 2010, nr 2, poz. 11).

7. Spis tabel

Tabela 1. Klasyfikacja instrumentów polityki energetycznej z punktu widzenia ich zasadności i skuteczności	17
Tabela 2. Wyniki badania opinii społecznej dotyczącej budowy elektrowni atomowej w Polsce realizowane przez CBOS w latach 1987 – 2021.....	54
Tabela 3. Wyniki badania opinii społecznej dotyczącej budowy elektrowni atomowej w Polsce w okolicy miejsca zamieszkania respondentów realizowane przez CBOS w latach 2006 – 2021	56
Tabela 4. Porównanie wyników badań opinii społecznej dotyczącej budowy elektrowni jądrowej w Polsce i budowy takiego obiektu w okolicy miejsca zamieszkania respondenta realizowane przez CBOS w latach 2006-2021	56
Tabela 5. Różnice w poparciu, sprzeciwie i neutralnym stosunku do budowy elektrowni jądrowej w ogóle i w okolicy miejsca zamieszkania respondenta zgodnie z badaniami zrealizowanymi przez CBOS w latach 2006-2021.....	58
Tabela 6. Porównanie wyników badań opinii publicznej na temat budowy elektrowni atomowe we Francji i w Polsce w wybranych latach	62
Tabela 7. Średnia cena sprzedaży energii elektrycznej na rynku konkurencyjnym w Polsce w latach 2012 – 2020	62
Tabela 8. Porównanie dynamiki zmian średniej ceny sprzedaży energii elektrycznej na rynku konkurencyjnym i zmiany postaw społecznych wobec budowy elektrowni jądrowej w Polsce w latach 2012-2020.....	63

8. Spis rysunków i wykresów

Rys. 1. Kategorie oceny skuteczności polityki energetycznej.....	12
Rys. 2. Porównanie funkcji rządowego public relations i public diplomacy.....	30
Wykres 1. Porównanie poparcia dla budowy elektrowni jądrowej w ogóle i w okolicy miejsca zamieszkania respondenta w latach 2006-2021	57
Wykres 2. Wielkość różnicy w odpowiedziach respondentów co do ich stanowiska wobec budowy elektrowni jądrowej w ogóle i w okolicy ich miejsca zamieszkania w latach 2006-2021	59
Wykres 3. Średnie ceny energii w Polsce w latach 2015-2020 w ujęciu kwartalnym.....	64
Wykres 4. Dynamika zmiany ceny i zmiany postaw wobec budowy elektrowni jądrowej w Polsce w latach 2012-2020	65
Wykres 5. Dynamika zmiany ceny i zmiany postaw wobec budowy elektrowni jądrowej w okolicy miejsca zamieszkania respondenta w latach 2012-2020.....	65

9. Załączniki

Załącznik A

METODOLOGIA

- **Cel badania** – celem badania było wskazanie medialności wytypowanych fraz kluczowych w kontekście polskiej energetyki jądrowej. Wyniki badania podzielono na cztery grupy (materiały oparte o kampanię informacyjną, informacje negatywnie, pozytywnie oraz neutralne opisujące badane zagadnienie). Dodatkowo sprawdzono w każdej grupie udział publikacji odnoszących się do badań opinii (na bazie fraz takich, jak; PBS, Millward Brown, CBOS, badan* opinii, badani* postaw, badani*)
- **Zakres czasowy badania** – analiza obejmuje okres od kwietnia 2012 r. do września 2020 r.
W badaniu posłużono się wskaźnikami medialnymi ;
- **Zasięg (reach)** - wskaźnik obrazujący potencjalną liczbę czytelników lub widzów danego medium. Odnosi się do całości tytułu prasowego, portalu internetowego i stacji RTV. Jest oparty na danych o sprzedaży tytułu prasowego, oglądalności/stuchalności mediów RTV, średniej miesięcznej liczbie unikalnych użytkowników portalu internetowego, a w przypadku social media – na liczbie followersów danego kanału/profil .

METODOLOGIA

- **Badane frazy** – w obrębie wskazanych grup, wyszukano materiały z następującymi frazami;
- ❑ Materiały oparte o kampanie informacyjną; Poznaj atom. Porozmawiajmy o Polsce z energią, Poznaj atom, poznajatom.pl, kampania informacyjna o energii atomowej (wraz z odmianami) kampania informacyjna o atomie (wraz z odmianami), kampania informacyjna w połączeniu z frazami atom* lub jądrow*
 - ❑ Informacje negatywne; nie dla atomu, nie dla elektrowni jądrowej, przeciwnicy elektrowni jądrowej, przeciwnicy atomu, przeciwnicy atomówki itp..
 - ❑ Informacje pozytywne; Tak dla atomu, tak dla elektrowni jądrowej, zwolennicy elektrowni jądrowej, Poparcie dla atomu, zwolennicy atomu itp..
 - ❑ Informacje neutralne; wszystkie informacje dotyczące Polski i Programu Polskiej Energetyki Jądrowej z frazami energia atomowa/jądrowa (wraz z odmianami) oraz elektrownia atomowa/jądrowa (wraz z odmianami), które nie pojawiły się w pozostałych grupach.

METODOLOGIA CD

➤ Zakres mediów – analizie poddano poniższe tytuły prasowe, wskazane na podstawie informacji PBC o czytelnictwie w województwie pomorskim, opartych o poziom czytelnictwa od sierpnia 2013 r. do stycznia 2014 roku

https://www.wirtualnemedia.pl/arttykul/raport_o_czytelnictwie_prasy_w_regionach_polski;

- Polska - Dziennik Bałtycki
- Fakt
- Głos - Dziennik Pomorza
- Gazeta Wyborcza
- Przegląd Sportowy
- Super Express
- Metro
- Rzeczpospolita
- Nasze Miasto
- Dziennik Gazeta Prawna
- Gazeta Pomorska
- Gazeta Podatkowa
- Puls Biznesu

PODSUMOWANIE PRZEKAZU

1 453

SUMARYCZNA LICZBA
PUBLIKACJI

96,9 MLN

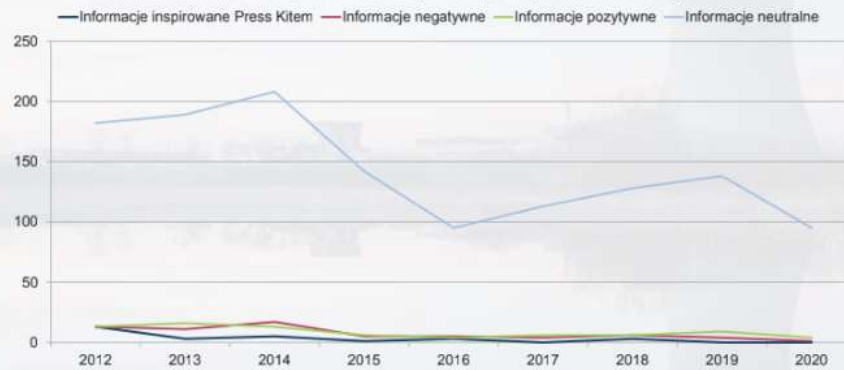
SUMARYCZNY ZASIĘG
PUBLIKACJI

2,1%

UDZIAŁ INFORMACJI OPARTYCH O
BADANIA OPINII

Liczba publikacji w analizowanym okresie w podziale na kategorie

Media z największą liczbą publikacji

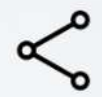
W badanym okresie odnotowano ponad 1,4 tys. publikacji nt. polskiej energetyki atomowej. Przekaz kształtowały przede wszystkim dzienniki ogólnopolskie o największym zasięgu – w szczególności Rzeczpospolita. W przekazie dominowały informacje neutralne wizerunkowo.

INFORMACJE INSPIROWANE PRESS KITEM

51

SUMARYCZNA LICZBA PUBLIKACJI

8,4 MLN

SUMARYCZNY ZASIĘG PUBLIKACJI

25,5%

UDZIAŁ INFORMACJI OPARTYCH O BADANIA OPINII

Liczba publikacji w analizowanym okresie oraz ich zasięg

Media z największą liczbą publikacji

Informacje oparte o kampanie informacyjne, związane z energetyką jądrową, ukazywały się głównie prasie regionalnej i na początku badanego okresu. Najczęściej występującymi frazami były „poznaj atom” (37,3% publikacji) oraz „poznajatom.pl” (27,5% publikacji). Rzeczpospolita była jedynym tytułem, gdzie pojawiły się wszystkie frazy kluczowe.

INFORMACJE NEGATYWNE

80

SUMARYCZNA LICZBA PUBLIKACJI

8,4 MLN

SUMARYCZNY ZASIĘG PUBLIKACJI

6,3%

UDZIAŁ INFORMACJI OPARTYCH O BADANIA OPINII

Liczba publikacji w analizowanym okresie oraz ich zasięg

Media z największą liczbą publikacji

Najwięcej, nacechowanych negatywnie informacji pojawiło się w latach 2012-2014, w związku z protestami przeciwko budowie elektrowni jądowej w Gąskach. Temat trafił na łamy najpopularniejszych dzienników ogólnopolskich, ale tylko w przypadku Dziennika Gazety Prawnej odnotowano wszystkie frazy kluczowe.

INFORMACJE POZYTYWNE

90

SUMARYCZNA LICZBA
PUBLIKACJI

6,2 MLN

SUMARYCZNY ZASIĘG
PUBLIKACJI

6,6%

UDZIAŁ INFORMACJI OPARTYCH O
BADANIA OPINII

Liczba publikacji w analizowanym okresie oraz ich zasięg

Media z największą liczbą publikacji

Najwięcej informacji nacechowanych pozytywnie ukazało się w 2012 r., kiedy media szeroko poruszały temat koniecznych modernizacji polskiego systemu energetycznego. Pojawiły się też informacje o pracach rząd nad realizacją Programu Polskiej Energetyki Jądrowej, a w mediach takich, jak Super Express i Rzeczpospolita, prezentowano atom, jako szansę na stabilne i tanie źródło energii (zaznaczając potrzebę konsultacji społecznych). W żadnym z tytułów nie pojawiły się wszystkie słowa kluczowe.

INFORMACJE NEUTRALNE

1 335

SUMARYCZNA LICZBA
PUBLIKACJI

90,1 MLN

SUMARYCZNY ZASIĘG
PUBLIKACJI

1,9%

UDZIAŁ INFORMACJI OPARTYCH O
BADANIA OPINII

Liczba publikacji w analizowanym okresie oraz ich zasięg

Media z największą liczbą publikacji

W przypadku publikacji, zwierających informacje neutralne, frazy związane z energią atomową/jądrową pojawiały się ponad dwadzieścia razy częściej, niż frazy dotyczące elektrowni.

BĄDŹMY W
KONTAKCIE...

781 555 131

raport@psmm .pl

PSMM Monitoring & More
Marcelińska 14, 60 -801 Poznań

